

ЎЗБЕКСТАН ССР ИЛИМЛЕР АКАДЕМИЯСЫНЫҢ
ҚАРАҚАЛПАҚСТАН ФИЛИАЛЫ

Н.ДӘУҚАРАЕВ АТЫНДАҒЫ ТАРИЙХ, ТИЛ ХӘМ ӘДЕБИЯТ
ИНСТИТУТЫ

ӘЖИНИЯЗ

Зийўар

ТАҢЛАМАЛЫ ШЫҒАРМАЛАРЫ

Нөкис
"Қарақалпақстан"
1988

МУҲАББАТ ҚОСЫҚЛАРЫ

ХӘР КИМ СӘНИҢ ЯРЫ БОЛСА

Хәр ким сәниң яры болса,
Қыялыны айтпай билсин,
Сөйлер сөзи болып шийрин,
Өзи турып, көзи күлсин.

Жаның алсын жәллад көзи,
Хош мұлайым болсын өзи,
Сениң сөзин, аның сөзи,
Мисли гүл киби шырмалсын.

Саны йоқ болсын қылығы,
Журттан өтсин зейинлиги,
Аның әлпайымлылығы,
Мисли Сәнем киби болсын.

Ярың болсын ҳимай киби,
Көнли болсын сарай киби,
Йүзи болсын хәм ай киби,
Ҳақсүнийдин өзи болсын.

Үйде өзиң жоқ болғанда,
Ашна яр достын толғанда,
Меҳман жәмленип келгенде,
Өзи билип жәўлан урсын.

ЙОҚ МЕНИҢ

Қара көзли, шийрин сөзли дилбарым,
Сендин өзге сәўер ярым йоқ мениң,
Таза гулистаным, маҳи әнўарим,
Хәсиретиңнен хеш қарарым йоқ мениң.

Сени көрсем болур мениң көнлим шад,
Жаҳаннын ғамийдин болурман азад,
Нәзакат бабында кәмәтин шәмшад,
Сендин өзге үлфикарим йоқ мениң.

Назлы дилбар сенсең ўафалы жәнән,
Хүсниңнин рәўишине боларман хәйран,
Шийрин жаным болса йолында қурбан,
Сендин өзге сәўер ярым йоқ мениң.

ЙОЛ БОЛСУН*

(* белгиси алдағы бетлерде Әжинияз қосықларының жазба нұсқада келип жеткен вариантларын аңлатады)

Гулгүн кийип, мәстан басып келән қыз,
Хабар берин, пәрийзадым, йол болсун,
Жилўә билә шийрин жаным алан қыз,
Хабар берин, пәрийзадым, йол болсун.

Түринни мәнзерәм алғур лашына,
Шәўкет ушын сүрмә шекип қашына,
Зәрли руўмал, үки тақып башына,
Хабарың бер, пәрийзадым, йол болсун.

Ләбләрин пистәдәк, тишин мәржанды,
Көрген хәйран, кермегенге әрманды,
Хәр бир сөзиң дәртли қулға дәрманды,
Хабарын бер, пәрийзадым, йол болсун,

Қулақына тақып алтын сырғаны,
Минип көш алдына йүрмел-йорғаны,
Көрән болур ақ йүзиннин қурбаны,
Хабарын бер, пәрийзадым, йол болсун.

Үстинә кийгәниң бәшбәнт-падшайы,
Таўыс бир көйләкиң гүлгүн дәрайы,
Белбәўиң түрмәдән, зерли-қалайы,
Хабарың бер, пәрийзадым, йол болсун.

Қалем қашын, қара көзиң сүзилур,
Ақ сийнәнә тилла хәйкел тизилүр,
Йүзинди көргенде бағрым езилүр,
Хабарын бер, пәрийзадым, йол болсун,

Хәр сөзиңде мың наз етип өлтүрмә,
Ғусса бнлән йурәкимни толтурма,
Ақыл болсаң, рәқибләрә билдурмә,
Хабарын бер, пәрийзадым, йол болсун,

Мен сәни сәўмишәм елдиң егәна,
Адыңны қылмадым йуртқа әшкара,
Қойдың мени әда болмас хижрана,
Хабарың бер, пәрийзадым, йол болсун.

Зийўар айтар биздин дәўран өтәнди,
Ғапыллықта әрман болуб кетәнди,
Сени көрип яр қумары тутанды,
Хабарың бер, пәрийзадым, йол болсун,.

ГӨЗЗАЛЛАР

Қыя бақып мениң жанымды алып,
Йүз мың жилўа менен шығар гөззаллар,
Йүрегиме ада болмас от йақып,
Мениң жаным отқа йақар гөззаллар.

Тырнадек отырып, сонадәк йүрген,
Йүзмын жилўа менен қабағын керген,
Шашларына лағлы мәржан өткерген.
Мың түмен наз билән бақар гөззаллар.

Қара көзи гәўхар киби жаўдырап,
Кийген тоны көрген сайын жалтырап,
Өңир моншақ, хәйкел тағып сылдырап,
Сүзип қалем қасын қақар гөззаллар.

Хайтта, мерекеде жигит жыйылса,
Күни-түни бирдейин тамаша болса,
Сол заманда қызлар саллана келсе,
Жанын ашып, көзин тикер гөззаллар.

Яр сарайы дәўран он төрт яшында,
 Қызлар йүрер ерди дигре-дашында,
 Айтар Зийўар яр саўдасы башында,
 Айттым сүйгенимнен буны гөззаллар.

БИР ЖӘНАН*

Көзимә керинүб, бегләр, бир жәнән,
 Шийрин жаным отқа яқты да кетди.
 Ялғаны йоқ, бүл сөзимә сен инән,
 Мың жылўа наз әйлеп, бақты да кетди.

Түн ортада йердим үйкүда ятыб.
 Әдеб-әркан билән бизди ойғатыб.
 Шийрин-шәкар меңә сөзлерин катыб,
 Заман егләнмәйин шықты да кетди.

Көрген заман аны бағрымны езиб,
 Олтүрдым жанымдан үмийдим үзиб,
 Жаным ота яқты көзлерин сүзиб,
 Қәлем қашын мена қақты да кетди.

Ақлымны кетүрдим көрген шул заман,
 Ойғаныб уйкуўдын керсем бир жәнән,
 Кирпиги оқ киби, қашлары кәман,
 Әзиз жаным тәндин шықты да кетди.

Зыя-зулпы рәнли мысалы кундыз,
 Көре алмай йүрген яқыннан хәргиз,
 Ләйли, Зухра киби ол саҳиб тәмиз,
 Бады-саба усап ести де кетди.

Зыя-зулпы тал-тал, шашлары сүмбил,
 Ашықлардың етер кәз йашын сел-сел,
 Зарлы Зухра, Сәнем киби қыпша бел,
 Бады-саба киби өтти де кетди.

Шәшми — жадыў жәллад, қашлары қаләм,
 Қойды сийнәмизә йүз мың дағ әлем.
 Наз әйләйүб сүшик тилли ол сәнем,
 Мәнә бир истанат тақты да кетди.

Сәрәфраз қамәти, сәдаф дәнданлы,
 Башындын аяқы әдаб-әрканлы,
 Ол хәм мениң киби йүз мын әрманлы,
 Көздин қанлы яшын төктидә кетди.

Ләйли, Зүхра, Сәнем яңлығ сүүрети,
Туўбы ағашына мензер қамәти,
Ах дегендә шықан ағзынын оты,
Он сәккиз мын әлем яқты да кетди.

Иззәт икрам билән тиләб жәўабы,
Тәўазығлық олуб бериб сәламй,
Ғамзә билән бақыб айған қәлами,
Тамам үстиханым яқты да кетди.

Үстине кийгени атлас қамқады,
Башда түрме, әлде пәрен румалы,
Ашық Зийўар аны керген заманы,
Арақ сәйлан етиб ақты да кетди.

ӘЙ НӘЗӘЛИМЛЕР

Бул дүньяда айшы-әшрәт яқшыды,
Кел сапа сүрели, әй нәзәлимлер,
Ашықларға мудам сөхбет яқшыды,
Кел, ойнап-күлели, әй нәзәлимлер.

Ашықты өлтирер ярдын қыялы,
Бийхуш етер татсан ләбинин палы,
Хәр бир сөзи әсел киби мазалы,
Кел, сапа сүрели, әй нәзәлимлер.

Қызлар билән болсан бир қалый жайда,
Айшы-әширәт етсен тилла сарайда,
Тамаша етип, бүгин хайт билән тойда,
Кел, дәўран сүрели, әй нәзәлимлер.

Өнирине хәйкел моншақлар таққан,
Айбаты бултты хәм дағларды басқан,
Зийўар айтар мисли дәрьядай тасқан,
Кел, ағзы дуўалы, әй нәзәлимлер.

БИР ПӘРИЙ*

Зәрбәрағ өрилген тилла шашбағы,
Ақыл-хуўшым алып кетти бир пәрий,
Тал-шыбықтай қыпша бели-белбағлы,
Мени хайран етип кетти бир пәрий.

Сәйир әйлабан, гезип саатий заман,
Шахсәнем, Ләйлидей жүрип пәраўан,

Жәм болып турғанда бәрше қыз-жаўан,
Саллана, саллана кетти шул пәрий.

Келип хошластылар көзге яш алып,
Мен хәм турдым ерип, балқып босанып,
Шәмшади қамәти зерге жасанып,
Мени отқа яқып кетти шул пәрий.

Хошласып мен қалып, болдым интизар,
Тәнимдә қалмады зәррәдек мәдар,
Мен аның ышқында болдым хоры-зар,
Ақлы-хуўшым алып кетти шул пәрий.

Тынбас кеше-күндиз кезим гирьяны,
Болыппан мен аның бағры бирьяны,
Жисмимди өртеди дағы, хижраны,
Көзде яшым төкип кетти шул пәрий.

Келмес андай дилбар яқты-жаҳана,
Хүснини мензеттим хуўри ғулмана,
Дишлери мәселлик хинжи-мәржана,
Бу заманда йоқдур шундай дилбәрий.

Бу елде көрмедим шунындәк дилбар,
Кешени ақ йүзи әйләр мүнәуўәр,
Кийген либасынын бәри алтын-зер,
Зыя-зулпы екен мүшки әнүәрий.

Йүз әлўан доланур қәддини дүзеп,
Нәзерлеп кирпичин оқ киби гезеп,
Ләйли, Зухра, Сәнем киби хош әдеп,
Бағ-ирәмгә мүнәсиидур шул пәрий.

Хәрким айтур, ана хәмдәм болсам деп,
Йолыңда жанымды пидә қылсам деп,
Мубәрәк жамалын және көрсем деп,
Тақатым қалмады көргеннен берий.

БОЗАТАЎЛ Ы НӘЗЕЛИМ*

Бозатаўлы гүлбинәфша нәзелім,
Әсәлин хәррени гүлден бездирер,
Кирпиклериң сүзип баққан нәзерин,
Жулдызды жаўратып, түннен бездирер.

Жамалын бир көрип кеттим димардан,
Йүзүмни үгирдим шамси-қамардан,

Өзимни бездирип сабыр-қарардан,
Сабырыў-қарарымды меннен бездирер.

Қумырысқадек қыпша-қыпша беллерин,
Бармақ толы йүзүк-йүзүк әллерин,
Әсел қатқан сүжик-сүжүк тиллерин,
Жыланды жылжытып иннен бездиоер.

Фәлекнин ойыны — Жәйхун гирдабы,
Бир тәбәссим етсен көңлимнің табы,
Ышқы ләшкериннің дәхшәт сәрқабы,
Бул аманат жанды тәннен бездирер,

Писте бурынында тилла әребек,
Екки қара көзиң екки бәледек,
Үргениш йуртунда бегим Төребек,
Тахтынан тайдырып, елден бездирер.

Көңлим сәдебини бир-бир яздырып.
Қайта бастан гөне дәртим қоздырып,
Кәпир көзиң мусулманды азғырып,
Бийшара Зийұарды диннен бездирер.

ТҮСЕР

Ағалар, ярым тәрийпи,
Зулпы янағына түсер,
Сағағына дизсә мәржан,
Ошал буғағына түсер.

Бул жаханә түшмүш лапы,
Әлпи әдепли, әрканлы,
Салланғанда сыя-зулпы,
Ярдын кушағына түсер.

Салып тилла биләзикти,
Қасы-йай, көзи сүзикти,
Шығарса алтын жүзикти,
Қайтып бармағына түсер.

Таққан өқирге моншағы,
Гәўхәрленген тулымшағы,
Алтынлап ерген шашпағы,
Жүрсе екшесине түсер.

Сөз жайылар елдән-елә,
Сөзлер шығар дилдән-дилә

Пәрўаз етип гүлдән-гүлә,
Барып путағына түсер,

Сәйил етип шықса салланып,
Яр қасын қақса таўланып,
Зийўар айтур күйип-жанып,
Өз-өзиден отқа түсер.

СӘҰДИГИМ*

Бар ишинде қызыл гүлдек доланып,
Саллана-мәстана келән сәўдигим,
Әнбәр шашы нәзик белә шоласып,
Саллана-саллана келән, сәўдигим.

Ышқы зимистанын мисли яз етип,
Йүришин мысалы қуба ғаз етип,
Бир қайрылып ашығына наз етип,
Арзыў-әрман билән кетән, сәўдигим.

Таўыс киби жилўа менен бақарсан,
Ашықлардык жүреклерин жақарсан,
Тилла хәйкел гәрдәниңе тақарсан,
Әл қаўсырып, қушақ ашқан, сәўдигим.

Әл қаўсырып, қушақ ашып наз еткен,
Бәлки бес күн ўысалында шад еткен,
Бир көрмесә күйип-жанып зар еткен,
Бағры қан натәўан болған, сәўдигим.

Ылғал етип барсам сениң елине,
Қыя бақып турсам нәзик белиңе,
Отырысып әл салыссам әлиңе,
Рухымды пәрўаз етен, сәўдигим.

Сийнемди сийнеңе қойсам бир заман,
Зәрре ғубар қалмас, көңилде әрман,
Шийрин жаным болсын жолыңда қурбан,
Дегенде жаныма келән, сәўдигим.

Таң шамалы өлпең-өлпең ескенде,
Көңил бәнтин ашып көңиллескенде,
Әл салысып жуўап бергил десем де,
Бағырымны қан етип баққан, сәўдигим.

Пикирим сенсең жатсам-турсам, ойласам,
Бирге хайтыў-байрам тойлап шағласам,

Жүз өбисип, әл салысып ойнасам,
Сонда җайтыў-байрам етән, сәўдигим.

Көз ушынан бир қыялап бақышып.
Мыйық тартып, қалем қасын қақышып,
Қараңғыда қармаланып тапышып,
Максудымды җасыл етән, сәўдигим.

Жулдыз шығып, күн қызарып батанда,
Ғапыл болып, түн уйқыда ятанда,
Түсима енип, тан саз берип атанда,
Уйқыдан җәм бийзар етән, сәўдигим.

Ел жатқанда келип кирсем қойныңа,
Машғул болып мен алдансам ойныңа,
Қушақласып әл салысып мойнына
Сонда җайтыў байрам етән, сәўдигим,

Толып-гашып дәрья киби аққанда,
Қатар-қатар алтын түгме таққанда,
Наз әйлейип жилўа билән баққанда,
Жанымды жаныңа берән, сәўдигим.

Дил берип дилике, бақсам көзиңе,
Машғул болып мен алдансам сөзине,
Өпишип әлимни салып өзиңе,
Шүнда җайтыў-байрам етән, сәўдигим.

Әли тарқыналы нәзик мияңлым,
Хош пәхим, хош сүүрет, писте дәханлым,
Зийўар айтүр сенсең мениң хошғажим,
Саллана-саллана гелән сәўдигим.

ДИЛДАРЫМ*

Келүр йол үстиндә мәстана басыб,
Сөзләргә мәжалым қалмас дилдарым,
Йуз мың ғамзе билән көксини ашыб,
Ғеш адамға ойнаб күлмәс, дилдарым.

Барыб йердим сәўер ярдың үйинә,
Бүлбилдәк сайраған шийрин тилинә,
Ғамзә билән бақып айтқан сөзиңә,
Әлхасыл нәмәртлер билмәс, дилдарым.

Не әжайып зәнсәң шийрин-шәкәр дил,
Бойларың минәсиб белид қыпша бел,

Ақ йүзин сәуер яр афтабдин қызыл,
Бийфәхим хеш қашан билмәс, дилдарым,

Үстимизде заман фәсад болубдур,
Ақлымның, хуўшымның бәрин алубдур,
Мусулман, орысқа жәбир болубдур,
Нәйлейин. заманым келмес, дилдарым.

Заманымыз йокдур йигит йүрмәгә,
Ат миниб, тон кийиб двұран сүрмәгә,
Мендей ғариплерге тағлим бермәгә,
Нәйлейин хеш адам шықмас, дилдарым.

ЯҢЛЫДЫ

Ағалар, ярымның тәрийпин десем,
Туўбы ағаш, аның қадди далыды,
Қулқы, пығлы, халы-аўхалын десем,
Мисли Мәжнүн сүйген Ләйли яңлыды.

Беглер, тәрийп етсем гезген елатты,
Ол елде көрмишем бир пәрийзатты,
Бақсам гүл жүзине әтир, ай бетли,
Жәннет руўқынында тоты яңлыды.

Айтсам тен келмейди әлемнин бәрин,
Хүрлер жолдас емес, десем тәрийпин,
Баян етсем аның исми шәрийпин,
Өткен бир яқшынын, аты яңлыды.

Аны өз сүнийдин яратмыш субхан,
Йүзи он төрт күнлик айдек нәмаян,
Көрген бийхүш болур аны шул заман,
Сәйил етип беҳиштен шыққан яңлыды.

Қантыў-набат, шахди-шәккәр ашлары,
Қундыздан қарадур аның шашлары,
Зәйин етсениз аның қалем қашлары,
Қәтип қалем менен жазған яңлыды.

Отырышы — тырна, йүриши — ғаздур,
Бастан аяқ тамам ағзасы наздур,
Хош сүүрет, хош әдеп, бир алғыр баздур,
Мысалы, бақышы лашын яңлыды.

Зайығ болур бийўәпанық йүргени,
Айшы әшрет, заўқы-сапа сүргени,

Бир күн алып кетсе малын бергени,
Мисли, куш қашырған қәлпе яңлыды,

Зийуар айтар, енди не җалын кешәр,
Я шу күн, я тацла кәрўаныц көшәр,
Саў болсаң басына хәрбир ис түшәр,
Бийўәпа яр паний дүнья яңлыды.

САДАҒА*

Тәрийпиң дийейин хан Ханымбийке,
Дүньянын махбубы сендин садаға.
Уғылжан исмивдүр сен жаным бийке,
Хуб билән нахубнын бәри садаға.

Йүзинни бир көрән болурлар бәнде,
Қалмады мэдәрим бул әзиз тәнде.
Нәйлейин дүньяны, мақсуўдым сенде,
Алғәрез, дүньянын бәри садаға.

Өзге қыз-қәнийзек, сенсең — перийзат,
Қыла гөр ғамындын көңилин азат,
Өзин. Шахсәнемнен йүз ҳисса зыят,
Болсын ол Зүлейха сәндин садаға.

Қолдаўлыда — Алма, балғалы — Анар,
Мүйтенде — Ақсулыў, манғытта — Гүлзар,
Хуллас қәлам бул дүньяда хәрне бар,
Ол йетти ашықнын бәри садаға.

Соркөлде — Ултуўған, етекте — Жамал,
Аржақта — Қаникей, қыпшақта — Орал,
Ноғайлыда — Хәнийпа көрсен қадди дал,
Буларнын бәршеси сендин садаға.

Майпозда — Үзилдик, Қаникей билән,
Қыпшақта биз билдик Тыникей билән,
Қанлыда Жаныл қыз Қүникей билән,
Буларнын бәршеси сендин садаға.

Араллыда атлы Зухрахан билән,
Шықар тамашаға шәўкет сән билән,
Байы-бажбанлары, қазы ийшан билән,
Алты урыў Қоныраттын бәри садаға.

Дүньяға хеш келмес сендей бир дилбәр,
Жүзи он төрт күнлик айдек мүнәўўәр,

Сениң қасында жоқ зағша Сәнәўбәр,
Дүньяның бәршеси сендин садаға.

Тийеклиде — Бақыт, ырғақлы — Айжан,
Бақанлыда — Айша, кенегес — Балжан,
Қызы Аралбайдын аты Нурлыхан,
Булардың бәршеси сәндин садаға.

Бессары Нурбийке, Айбийби билән,
Шуйитте Ырысбийке, Жанбийби билән,
Қазаяқлы Жаңыл Хұрбийби билән,
Буларның бәршәси сендин садаға.

Қоса берсем қыятта да қызлар бар,
Ашамайлы қызы Бийбизада бар,
Қандеклиде Жипек деген қызлар бар,
Аларның бәршеси сендин садаға.

Қосқаным жоқ қыят қызы аз болур,
Уйғыр қызы көп хийлели наз болур,
Қандеклиде Жипек, Айман қыз болур,
Буларның бәршеси сендин садаға.

Ләйли, Зухра билән ашық Зүләйха,
Шийрин, Фархад, Үзирә Уамық, Хұрлиха.
Ғилалай, Айсәнем йәне Малийка,
Буларның бәршеси сендин садаға.

Йүзиңни көргенниң йокдур әрманы,
Қыя бақышларың дәртнин дәрманы
Жәмшийдниң зүбдәси ол Абдулла ханы,
Хәм Найыб кул беги сендин садаға.

Жәмшийд, Қабул, Аўған, Аймақ, Нәўширўан,
Тилла Қара кетан Қытайы-Қотан,
Хиратның патшасы йәне Қәмиран,
Буларның бәршәси сендин садаға.

БИЙЎАПА ЯР

Бийўапаны сүйип қалсаныз дәрдә,
Өртер йүрегинни ол бийўапа яр.
Басың қошсан қадирин билмәс намәрдә,
Жанына от салур ол бийўапа яр.

Ғайтта-тойда жүрсе қыя бақышып,
Өдирине, хәйкел, түгмә тақышып,

Қош анары бир-бирине қақышып,
Йүргенде сыр ашар ол бийұапа яр.

Бир күн таяр болып, күйеуи келип,
Узатып хәм кетсе елине алып,
Бул ярдын көнлине йүз әрман салып,
Йығлай-йығлай кетер ол бийұапа яр.

Нәсип айра түсип сеннен айрылса,
Ишин-тысын яғып бағрынды тилсе,
Бирин-бири көрмей әрманда жүрсе,
Йығлай-йығлай кетер ол бийұапа яр.

КЕЛДИМ

Ылғал етип узақ йерден йол ашып,
Кешлетип мәстана алдына келдим,
Сениң ышқы отларына туташып,
Ләпте палын. шийрин тилиңе келдим.

Қызларның ишинде сенсен сәрүәри,
Йүзлериң — қырмызы, махи-әнүәри,
Мен сени сәўмишем кәргеннен бери,
Хәўес әйлеп қадди далыңа келдим.

Арзыў әйлеп келдим сениң өзиңе,
Қәлем қашың тотыядай көзимә,
Интизарман сениң айтар сөзине,
Үмит пенен сениң жаныңа келдим.

Кел сөхбет етели бир қалый жайда,
Рақиплар турса да ах илә ұайда.
Салланып жүрерсең тилла сарайда,
Көңлим сени истәп кермеге келдим.

БИЙБИГҮЛ

Қуда хәмири билән дүньяға келдиң,
Заўқы-сапа дәўран сүрдиң, Бийбигүл,
Серлеп яқшы билән яманды билдиң,
Ақлы кәмил, саҳип-тәмиз, Бийбигүл.

Аннан сонра түстин йурттын көзине,
Тәрийп болдың шайырлардың сөзине,
Бул ялғаншы паний дүнья жүзине,
Жекке сен бир өзін келдин, Бийбигүл.

Атаң аталықты, атын Бийбигүл,
Зибаның шийриндур, йүзлерин гүл-гүл,
Анаң — Хатирадур, женгениз — Айгүл,
Мәжнүн етип ақлым алдын, Бийбигүл.

Алтын қос билезик барды дәстиндә,
Көргенлер хызметкер пайыў-пәстиндә,
Күнде той-мереке болур үстиндә,
Сахрада бир шәхри-әзим, Бийбигүл,

Қостамғалы, қолдаўлыны сәрәпраз,
Жүрип көрдим көп еллерде қысыў-яз,
Кийгенлери ласты реңбе рең бияз,
Ҳеш бири мегземес саған, Бийбигүл.

Дүньяда жанан көп, емести ҳалы,
Хәр бир қызлар хұр-пәрийден ийбалы,
Метер қызы таза, мәхрем хийўалы,
Бул хәм сендей емес, лапты Бийбигүл.

Көрген арзы шекер, көрмеген хәўес,
Керсең жан жисминди әйлейди қәпес,
Бегликти жай қылды маңғыт-кенегес,
Ишре сендей жанан йоқты, Бийбигүл.

Өзиң дана болдың хәм ақылың кәмал,
Бәршениң сулыўы ай жүзли жамал,
Атқа шыққан ақ маялы Айжамал,
Ол хәм сендей емес, лапты, Бийбигүл.

Қазалы бир қала, Орынбор анда,
Ақлым алды тәрийпиңди язанда,
Қырық мың үйли ноғай, шәхри Қазанда,
Табалмадым сендей қызды, Бийбигүл,

Болғанды йәне көп ноғай шәхари,
Оларды жоқ қылды урыс қәҳари,
Сен еурсәң мисли сәдеп гәўҳары,
Дүньяға бир өзиң келдин, Бийбигүл.

Сөзи шийрин-шекер ләбинде қалы,
Аны көргенлердиң кетер қыялы,
Ҳайтга, мерекеде қызлардың ханы,
Дүньяда бир өзиң болдың, Бийбигүл.

Яр дәўраны әйне он төрт яшында,
Хәрким ойнап-күлер теңи-душында,

Айтар Зийўар яр саўдасы башында,
Заманыңда атқа шықтың, Бийбигүл.

ТҮШДИ*

Арзымны ешиткил, Саҳиб-Назарбек,
Бир ярның саўдасы басыма түшти,
Табмадым илажын шықсам көнилдиң,
Мен сендин сорадым бу нешик ишти.

Хәрким тәрийп етәр арзыўлы ярын
Көнилдән шықарур ол намус арын,
Аға дийиб билдим имди хабарын,
Бир ярның қыялы басыма түшти.

Бир неше мен бардым аның, янына,
Қарамай от салды мениң жаныма,
Илажын билмәдим билдирдим сәңа,
Бир ярның қыялы басыма түшти.

ХАБАРЫН СОРАЙЫН ДИЛДАРНЫҢ КИМДИҢ...*

Хабарын сорайын дилдарның кимдин,
Бир күш болуб түшсәм ярның торына,
Бүлбил болуб барыб гүлинә қонуб,
Әлим ашыб барыб тутсам белинә.

"Ах" десәм тутанур мениң ишләрим,
Қудрәт билән қыйылыбдур қашларың,
Хәр яныңдә тоққуз өрим сашларың,
Сылағанда тушәр ярның белинә.

Пәрўаз етсәм келмәс шул ярым мунда,
Ашық деб шарласам келмәс хәр күндә,
Мени йоқлап ол хәм шарлайур анда,
Ашық болуб йурмән ярнын дилинә.

Назлана, мәстанә басып йургәним,
Қызлар билән заўқы-сапа сүргәним,
Бийкар болды ярның йузин көргәним,
Ашық болып йүрмән ярның өзинә.

СҮЙГЕН ЯРЫМ БАР

Қатып жатқан дәртлеримди қозғаған,
Сен жыласаң мениң ахыў-зарым бар,

Жүрегін, жигерін маған жоллаған,
Бул дүньяда мениң сүйген ярым бар.

Қайылман сен ушын отқа күйсем де,
"Уақ" демеймен яр жолында өлсем де,
Сөйтип, сениң ақ жүзиңнен сүйсем де,
Бәнт болған ашыққа жүрек, жаным бар.

.....
.....

НӘБИЙРАҒА

Қәлменбайдын қызы молла Нәбийра,
Дуўтарға таққандай жипек тар берсин,
Шайыў-темекиси, қантыў-набаты,
Қурбан ҳайттын алымына зор берсин,

ҚЫРМЫЗЫ*

Бир қыз көрдим Ислам шахның елинде
Қөрсен юпқа додақлары қырмызы.
Қызы мусылмандур ҳақның йолында,
Сом-сом алтын шашбағлары қырмызы.

Бир мәҳитабандур қырмызы бәден,
Ышқында зар болды аның көп надан,
Сашы сүмбил киби, тиси әнжиман,
Алма киби янғақлары қырмызы.

Ол жанан бағында бардур бир кәпес,
Құдайым қылмышдур оған бир нәпес,
Жаханға хеш келмес ондай зәбердес,
Қашы қәлем, қабақлары қырмызы.

Жерлер ләрзем берер жолға шыққанда,
Таўларда жол берер күлип баққанда,
Сырға салып, тиллә хәйкел таққанда,
Аны салған қулақлары қырмызы.

Бирнешени сусты менен өлтирген,
Жилўа әйлеп өлтиргенин күлдирген,
Салланып жүргенде жолны толтырған,
Қәдем басқан аяқлары қырмызы.

Тилладан геўиши, кийгени атлас,

Аны көргенлердің бәршеси талұас,
 Өзи хәм болмышдур қырық қәнизге бас,
 Бастан аяқ сияқлары қырмызы.

Сәхәр турып өзи зулпын тараса,
 Хайұан қаслап қия салып ораса,
 Айна алып ақ жүзине қараса,
 Түрмесиннің шашақлары қырмызы.

Көрсен ақлың алар шийрин сәз билән,
 Жылұа қылу, қылық етип наз билән,
 Эрман йоқ шырмалса алма көз билән,
 Саўдагердек тәсеклери қырмызы,

МҮНӘСИП

Атасы ат минген жәхәнға белли,
 Бақалы ат минген жүз бенен елли,
 Қуда дәрғақында заманы келди,
 Жорға минди жал кекили мүнәсип

Аға Юнис киби туўған анасы,
 Жеңгеси Хияттың махсымзадасы,
 Заманында ерди қыздың ағасы,
 Өзизадай хызметкери мүнәсип.

Он төртте, он бесте сорсаң яшлары,
 Жайынан шекилен қыя қашлары,
 Қинжи маржан дизип өрген шашлары,
 Сыя шашы ақ көксине ыүнәсип.

АМАНБА

Жағалтай елинен келген жанларым,
 Әжекеннин ахыў зары аман ба?
 Бүлбиллер сайраған шәмен бағларым,
 Бағ ишинде қызыл гүллер аман ба?

Арқыратып бедеў минип шыққаным,
 Тазылар жұуыртып, кекмар шапқаным,
 Көзине көз түсип қаслар қаққаным,
 Арғын түскен жана-жаным аман ба?

Қыпша белин, ақ жүзлерин қушпаға,
 Ярдын. қушағында шағлап йошпаға,
 Умтылады пәрұаз етип ушпаға,
 Бул жақты жақанда Гүлжан аман ба?

Күйгенимнен атын қойдым Гүлжан деп,
 Пида болсын яр жолында бул жан деп,
 Түнде аспанда ай, мәхи шолпан деп,
 Жүрген мениң сәуер ярым аман ба?

Ядымда тур яр қойнында жатқаным,
 Палын сорып рәхатке батқаным,
 Дүньяның ләззетин излеп тапқаным,
 Булжымас үәделес ярым аман ба?

Ер жигиттин жарасығы яр деген,
 Мерекеде көрип, "үйге бар" деген,
 "Болып жүрмен саған ахыў зар" деген,
 Қөңил берген қарийдарым аман ба?

ГҮЛЖАН

Гүлжан болған един сүйген жананым,
 Енди сол мухаббат өтти сәўдиким,
 Орынланбай қалды әхди-пайманым,
 Уәғдвләр хәм ялған болды, сәўдиким.

Итибар болмады сиз бенен бизде,
 Мени қойып кеттиқ дәртли етип изде,
 Ериксиз узатылып хожаға гүзде,
 Сүймесине басты қостың, сәўдиким.

Дилбарым деп көңил бердим өзине,
 Уәфалар қылмадын айтқан сөзине,
 Сен кеткен соң Әжинияздын өзине,
 Сениң жоғын жүдә өтти, сәўдиким.

Не яман дүньяда — айралық яман,
 Ярыны алалмай қалған дым яман,
 Баяғы жайлаўдан өтсем хәр заман,
 Түшәрсән ядыма мениң, сәўдиким.

Сениң менен бирге жүрген жерлерим,
 Өткенде түседи соған көзлерим,
 Көрей десем сонда басқан излерим,
 Оны да шан басып қалған, сәўдиким.

Ашықтың хошлығы шийрин тил билә,
 Бүлбилднн хошлығы қызыл гүл билә,
 "Сиз хәм бизин билә, биз хәм сиз билә", —
 Дийип бизге үәде берген, сәўдиким.

Бир жигиттей бардур дедим бардашым,
 Малым аз, бар ерур кәўми-қардашым,
 Мал таўып берермен саў болса башым, —
 Сол сөзим тутпады атаң, сәўдиким.

Еле хәм болса ағы-зарым бир өзиң,
 Ядымнан шықпаайды шәккердек сезиң,
 Кашан бир көринсе көзиме көзиң,
 Сонда қутыларман ғамнен, сәўдиким,

Яне хәм язайын сизге бир мысал,
 Пәрийзадым бул сөзиме қулақ сал,
 Хәр бенде де болур хәр түрли аўхал,
 Көрген аўхалларды айтай, сәўдиким,

Қыдырып жүр едим Қаўан бойында,
 Сени көрсем деген болып ойымда,
 Бир аўыл тур екен мениң жолымда,
 Қонай деп қайрылып бардым, сәўдиким.

Бир үйге бардым мен болай деп мехман,
 Атны байлап кирдим үйге шул заман,
 Бир кемпир буйырды келиним Гүлжан, —
 Үйге отын алып кел деп, сәўдиким.

Сол ўақытта еситип сениң атыңды.
 Көрер болдым дедим көңил. шадымды,
 Ҳақ, муяссар етер, еситип дадымды,
 Көрей деп йўзиңни турдым, сәўдиким.

Ойладым шул үйде мен сени бар деп,
 Ол үй сениң бир жегжатың шығар деп,
 Гүлжан деп айтқанға сениң атын деп,
 Мениң кеўлим саған кетти, сәўдиким.

Сонда отын алып келди бир қатын,
 Бир сәпли аяқ, билмес хеш нениң затын,
 Жаңа зордан сөнген жүректің отын,
 Қайтадан жандырып кеттиң сәўдиким.

Атыңды еситтим де, көрмеді көзим,
 Сол ўақта бир халда болдым мен өзим,
 Айта берсем әда болмас бул сөзим,
 Енди қысқартайын сөзди, сәўдиким.

Ҳажинияз ярынық кейнинде қалып,

Изиннен йете алмай қалған бир талып,
 Бул сәламды биреу апарар алып,
 Бастан аяқ оқытарсыз, сәўдиким.

ДИЛБӘРИМ

Сағынып, сарғайып, жазған хатыңды,
 Жиберген молландын алдым, дилбәрим,
 Хаттан оқып Гүлжан деген атыңды,
 Өзинди көргендей болдым, дилбәрим.

Айралықтың сырын ашты қағазың,
 Өли едим, тирилтти жазған баязың,
 Соннан бәхре алып шықты қаўазым,
 Жисмиме жан кирди яне, дилбәрим.

Хатың келип, қыс күнимди жаз етти,
 Бағрымды жибитип, мунлы саз етти,
 Ышқ отлары бирден жанды, ўаз етти,
 Бәрекелле ақлы хуўшына, дилбәрим.

Хәр қайда болсаңда мениң ярымсаң,
 Хәккә йығлап тапқан интизарымсаң,
 Хәсте болсам дәўа болар дәримсең,
 Сеннен басқа хәш кимим жоқ дилбәрим.

Ара дәш болса да, мен дәнмем сендиң,
 Шын ашықпан, гүман етпе сен мәндиң,
 Арттырып сөз жазба бундан сон шендиң
 Сәндин өзге кенил хош жоқ, дилбәрим,

Қудай қосса қосылармыз бир заман,
 Соннан басқа хәзир бизде жоқ әрман,
 Хатың болды мениң дәртиме дәрман,
 Кешикпей барарман сабыр ет, дилбәрим

Көнлим жәм болмай тур депсең сөзинде
 Ол сөзиннин парқын билдим гезинде,
 Хат жазып тураман етпеймен кенде,
 Өзине өзиң тәселле бер, дилбәрим.

Бизге де, сизге де болып тур обал,
 Бул сөзиме пәрийзадым кулақ сал,
 Бәндениң басына түсер түрли хал,
 Хәр истиң ахыры болсын дилбәрим.

Сениң билмей бизиң елге келишиң,

Сапар шыққанымды соңыра билишин,
 Сен өзинди мәнә рәўа көришин,
 Ашықлыққа дәлалатдур, дилбәрим.

Мениң ушын болма зарыў-сәргиздан,
 Дәртимди қозғамай отыр шадыман,
 Талабымды болып барсам мен аман,
 Мақсетке жетермиз бир күн, дилбәрим,

Өзим барда бола берди иркиниш,
 Пайдасы жоқ қылған менен өкиниш,
 Хәр нәрсени ойлай бермей тур тыныш,
 Өлмесем барарман елге, дилбәрим.

Шадлықта тут, мәрт бол хәр иске дайым,
 Мени келмейди деп шегипсен уўайым,
 Яр болса бизлерге қадир қудайым,
 Бир күншелли болмас хәсирет, дилбәрим.

Қайыл қалдым сениң айтқан сөзиңе,
 Ах-ух пенен дағ салмағыл жүзине,
 Хәр бир исте мәртликті ал өзине,
 Көрисермиз, хош болып тур, дилбәрим.

БАР ЕНДИ

Ышқ отына түшкен жигит мәрт болар,
 Шеккени күн-түни ах-хәсирет болар,
 Ашықлық дегениң яман дәрт болар,
 Тәўеккәлди бир аллаға қыл енди.

Қеп қайғырсаң көзлериңе нәм толар,
 Думан басып жәҳан жүзи зәң болар,
 Қызыл жүзин зағыфрандай рәң болар,
 Сәўер ярым, мениң фәндим ал енди.

Ашықлық ямандур жүзин солдырур,
 Ышқына төзбеген дәрттен болдырур,
 Сырласпасан ишин толып елтирур,
 Биз бенен мудамы сырлас бол енди.

Ах мени ярым деп пәрияд әйлеме,
 Берк әйле кеўлиңди нашад әйлеме,
 Яқшыны нийет қыл, яман сөйлеме,
 Бул сөзди ядына яхшы ал енди.

Ғайры менен босқа үлфәт болмағыл,

Өзиңе хәм маған қайғы салмағыл,
 Менде басқа яр йоқ гүман қылмағыл,
 Мен сениң ярыңман тахиқ бил енди.

Сен мениң хақ қосқан сәуер ярымсаң,
 Ялғаншы дүньяда хәрне барымсаң,
 Кеше-күндиз мениң интизарымсаң,
 Шын ашықпан буған инан сен енди.

Қосқай дийип бир алладан тилермен,
 Ышқың фырақына дайым шүмермен,
 Тахир киби хәр қыялға дөнермен,
 Зийўәриңди хайран етпей тур енди.

ХИЙЎАЛЫ ҚЫЗ

Аға, беглер бир қыз көрдим,
 Хаслын сорасаң Хийўалы қыз,
 Ақ йўзи айдек мунәўўәр,
 Хүсни жамалы әғла қыз.

Қөксинде бар жуп анары,
 Билмән өзи кимниң яры,
 Мойнында алтын тумары,
 Болғанлықтан бахалы қыз.

Шолпан туўар, таңда атар,
 Сәўлеси әлемни тутар,
 Мен билмәнем, кимге бақар,
 Қара қашлы Хийўалы қыз.

Дерсен өзи тан йўлдызы,
 Жаныңды алар қара көзи,
 Ядтан шықмас айтқан сөзи,
 Лақабы аның — Хийўалы қыз,

НЕГЕ КЕЛМЕДИҢ?

Қәлем қашлы хош қылықлы нигәрим,
 Ақ тамақ, қыпша бел сүйикли ярым,
 Бул дүньяда ашық болған инкарым,
 Зары гирян етти, неге келмеди?

Жолына қарайман ертели-кешли,
 Күннен де шырайлы, айдан рәўишли,
 Ай жүзлим, пал сөзлим ақыллы, если,
 Инкарым, дилбәрим, неге келмеди?

Қатарынан артқан ақыл хәм ойы,
Сәўирдей келискен кәўмети, бойы,
Жүргенде көринбес оның тең-тайы,
Бас қосқаным лалазарым келмеди.

Келбетли, жәхәнда табылмас теңи,
Бирақта онда жоқ дүньяның кеңи,
Адамгерлик адамдадур кеўилли,
Зийўар тәрийп етти, айым келмеди.

БАРСАҢ БА?

Күйген жүрегимди хандан әйлеме,
Бул тәрки дүньяда жаным барсаң ба?
Бул ашық кеўлимди зиндан әйлеме,
Болмаса сахрада ярым барсаң ба?

Сенсиз мениң аппақ сийнем күл болды,
Пырағында күйдим, тәним күл болды,
Көзлериме қызыл шеңгел гүл болды,
Бул тәрки дүньяда жаным барсаң ба?

Пырағында аққан мениң көз жасым,
Көзимнің жасларын сүритпес ғардашым,
Билсең ғәрипликке түсти бул басым,
Бул жанымның димәдары барсаң ба?

Ашықлықтың қәдирин сен билмесең,
Жүрек, баўырым күйер, көзге илмесең,
Қападаман, ярым күнде келмесең,
Жанымның әрамы ярым барсан ба?

ҚЫЗ ОРАЗ

Атасы Әбил кәтқуда, молла Тәжидур ағасы,
Зербарақ алтын куйылмыш таққан аның сырғасы,
Кийгени жәннет ишик, қундыз тутылмыш яғасы,
Ұайт-мереке, тойға шықса бәрше қыздың ағласы,
Бәршәдин ағла сениң хусни жамалын, қыз Ораз.

Ғарға баласы ойнамас көлдеги қоңыр ғаз илән,
Отырышы мегземиш туғрыда қонған баз илән,
Қарсы алур мийман келсе шайы-сәўбет саз илән,
Көргеннің ышқыны алур нешше әлўан наз илән,
Бәршедин ағла сениң хусни жамалың, қыз Ораз.

Алтын хэйкел, гүмис шытақ өңир моншақ таққаны,
 Атадан хэсыл туўыпдур, хэммелерге яққаны,
 Айжамала мегземиш үйден керилип шыққаны,
 Кекирегине ойлар салур қыя-қыя баққаны,
 Бәршедин агла сениң хусни жамалың, қыз Ораз.

Хәр йигит қалта жиберсе, толтырыплар шай салур,
 Үстине келсе ғанийми, қайсы бириден тайсалур,
 Өгәрки келсэләр меҳман, элин қаўсырып қарсы алур,
 Барыны меҳмандын аямай, дэсүрқанын кең жайур,
 Бәршедин агла, сениң хусни жамалың, қыз Ораз.

ОЯН

Ныспы шөб келдим қашыңа, назлы жәнаным оян,
 Шам-шырағ яқтым башыңа, нуўры әнўарым оян,
 Көзләримнің рәўшаны, ол маҳы табаным оян,
 Толында зар әйлеген, әй-мисли әфғаным оян.
 Мен сениң келдим қашыңа рәхим ет, жаным, оян.

Буў сәхәр бағына келдим, биймәхәл йолға түшип,
 Уәдеме йетсем дийип, гәхи жүрип, гәхи ушып,
 Бийхабар сиз ятыпсыз, алтын түгме бәнтин шешип,
 Кеўлим истер кирмекти, жәннет киби қойнын ашып,
 Қойма бунша зар етип, көзинди аш, ярым, оян,

Сайла сүнма өлин, асмана питкен ая сен,
 Посты ләттеңни сүдрәмә, ўыслат олынмас жая сен,
 Гәр сени сақпан илә, атса ҳаўаға мәйләтен,
 Әхтимал түшсән келип, тениз тейинде лая сен,
 Ашығын мәттал болып, башықда тур, ярым оян,

БЕРИ КЕЛ

Ай — әлифтек, наз етип, хэйкелни таққан бери кел,
 Бе — буралып, саз етип, қашыны қаққан бери кел,
 Те — туташып от киби, қыя баққан бери кел,
 Се — сәнә айтып тилийдин паллар аққан бери кел,
 Жим — жанымды өртейип, отларға жаққан бери кел.

Ҳа — да ҳалым көргизип тур, тәнде жаным сенде дур,
 Хий — қыялын кимде дур, бәлки қыялың менде дур,
 Дал — даўа тапмас бул дәртим дәртиме дәрманда дур,
 Залы заўқым, қасте жаным, көнлиме әрманда дур,
 Реҳи — румалын қолға алып, қыя баққан бери кел.

Зәҳи зейним кетип, келмекте болдым қашықа,

Сын — сыядек қашларың, хинжиў тизилмиш шашыңа.
 Шын — шәккәрдәк ләблерин, баллар қосылмыш ашыңа,
 Сад — сапа сүрмек ушын, пәрўанадурман башына,
 Зад — зар йығлап келдим, пәрўана баққан бери кел.

Тайы — тақат қалмады көргән заман басқан изиң,
 Зай — зулым әйлемесин, шийрин қәлам айтқан сөзиң,
 Айны әләмдек болып, рәўшан киби баққан йузиң.
 Ғайни — ғәзеп қылмасын, жәллат киби бақса көзиң,
 Фе — пана болған жаҳанда, интизарым бери кел.

Қап — қарарым болмады, қалдым изинде бийхабар,
 Қеп — кәмалына келдиң, пишкен төсинде қос әнар,
 Ламы — лағлы, ләблерин, болдым сүймекке интизар,
 Мийм — мәнийдек, бийшара йығлап изинде зар-зар,
 Нун — набатдек ләблериң балдан қосылмыш бери кел,

Уаў — ўапасыз дүньяда ўәденди берип еттиң дүзип,
 Хе — хәниўз неше сени излеп тапалмадым гезип,
 Лам — әлипдек ләблериң, көксиң қош анарың үзип,
 Я — яйдәк қашларың, оқ кирпикиң бағырым езип,
 Мыйық берип, жилўа етип хәр яна баққан бери кел.

АЙ ӘЛИП

Ай — әлип ким, ақ йүзиндур айни әләм әнўарий,
 Бе — белиң қыпша дилбар, кәз ғанан шаҳла ўәлий,
 Те — тисиндур дана-дана ләблеринниң палларый,
 Се — сорып шийрин ләбиң қанадурман, әй пәрий,
 Жым — жамалың көрмегенше, зары гирян Зийўарий.

Ха — хая шәрмим кетипдур, тыйғы жәлладың билән,
 Хий — қыялымнан адастым данайы қалың билән,
 Дал — даўа дәрдимге таптым, ләптеги палың билән,
 Зал — зехним хош етерлер нақшы дәнданың билән,
 Ре — раўаж етти мени кәксиндеги хәйкеллерий.

Зе — зайық болма, пәрий, сен зәрре мендин ақыл ал,
 Сын — сия зулпиң тутарға қалмады хеш менде хал,
 Шын — шараблы ләблеринди мен ишерге биймәләл,
 Сат — сабыр әйлейин, ышқында еттим ақлы лал,
 Зат — зайығ болма, пәрийўәш набәлентке мудамай.

Тай табың, хош мүлайым, хош тәкәллум, хош әдеп,
 Зайы — залым өңириңе мәрўәр мунаққашыны безеп,
 Айни — ақылымды алып, әлгимдеги қалан сәдеп,
 Ғайни — ғамзең көксине ярашады хуп әжеп,

Фе — фәрең румал тур, гүл йүзинде гүлшәний.

Қап — қапақ қашың қақарға қақышан сүмбиллерин.

Кеп — кирпик көзлериндур, тийғы жәўхар тиллерин,

Лам — ләбиң шийрин-шекер, мен бағара бүлбиллерин,

Қеше күндиз тартты мени ышқы көңил-диллерин,

Нуп — нәпис қамқаны кийген шахсуўарым, кел берий.

Уаў — ўәдеңде барма, хәй, нигарым, бер хабар,

Хе — хилалы хижирден х...ттемен шамыў-сәхәр,

Ләм — лағлийдек ләбиндин мен ишерге биймәләл,

Мийм — мұнасип болыбан ашықлара берме қазар,

Я — ядыңа түсерме мен кибий хәмдәмләрий.

Мен аның ўаспын язарға әлиме алып қалем,

Жилўасы жанымды алған, ол нигарға көп сәлем,

Тоты яңлы хәйәти, хаўазы хош, шийрин қәлам,

Зәр — сия, қалемнен наманыз еттим тамам,

Зайығ олмас деп, дәметсе, халалыдан мийнетий.

Бүлбили гөя болып қондым гүлиңнің басына,

Шунки ярым жеткен екен әйне он төрт яшына,

Сәрсәбизден суў берилмиш дана-дана шашына,

Набатты биймаза деп, шәкқар қуйыпты ашына,

Бүлбилдек пәрўаз етиптур, берсе жуўап жолдасый.

АЙРАЛЫҚ ХӘМ ЕЛ-ЖУРТ ХАҚҚЫНДА ҚОСЫҚЛАР

ЕЛЛЕРИМ БАРДЫ

Сорасаң елимди Қожбан бизлерден,

Қалпағы қазандай еллерим барды.

Қәте шықса, кеширинлер сөзлерден,

Қытай, Қонырат атлы еллерим барды,

Жайлаўым Үргениш, арқасы — теңиз,

Жаўырыны қақпақтай маллары семиз,

Рухсатсыз бир-бирине салмас из,

Бирликли Қоңырат еллерим барды.

Табылады излегеннің кереги,

Көлинде бар қасқалдағы, үйреги,

Қуўлары, ғазының, пүтин бүйреги,

Дүньяның аңлары көлимде барды.

Өтирикти ырас етип айтпаған,

Туўры жолдан бас кетсе де қайтпаған,

Нәмәхрәмди хасла жолдас тутпаған,
Аты қарақалпақ еллерим барды,

Сейлегенде шекер етер сезиңди,
Көргенде биймағрур етер өзинди,
Бахары тойдырар еки көзинди,
Ләйли, Зүләйхадай қызлары барды.

Сүйрик саўсағында периўза йүзик,
Беллери қыналған бир қысым нәзик,
Хәр қолында алтын-гүмис билезик.
Салланып мәс гезен қызлары барды.

Атқа шыққан ашамайлы-қыятта,
Қолдаўлы-мүйтениў — барлық Қоныратта,
Қытай-қыпшақ, кенегесиў маңғытта,
Ат көтермес белли беглери барды.

Гүдары белбеўи дизеге түскен,
Бойы ақ теректи аралап өскен,
Ғаным көрсе қайнап дәрьядай йошқан,
Қалпақтың¹ қалқанлы жигити барды.

Беллескенде хан палўанын қоймаған,
Күш-қарыўы бир бойына сыймаған,
Шақырмаса мерекеге бармаған,
Қоныраттын гүжектей палўаны барды.

Ядыма түскенде кеўлим өскен,
Көзим көрмегенше көкейим кескен,
Жылында мийўелеп үш ирет пискен,
Аты сүтилмектей жемисим барды.

Сәрхаўыз бойында саялы терек,
Жесең тил үйирген әселиў пәлек,
Қырында қызарып пискен геўирек,
Қаўындай мазалы жемисим барды.

Мал ийесин табар, сөз тапса жүйе,
Шебинде шәфәәт, қусында кийе,
Теңиз етегинде болар қаншийе,
Булардың бәршеси елимде барды.

Көрмеген хайранда еслери танар,
Үргениш наққашы мақбари минар,

¹ Қалпақ – қарақалпақ деген мәниде (таярлаўшылар).

Бағларымда бисяр алмайыў-анар,
 Ҳесапсыз мазалы мийўеси барды.

Жилўа таслап ҳәрне барын саз еткен,
 Жигитлердиң кеўлин бәхәр, жаз еткен,
 Қасын қағып жилўә билән наз еткен,
 Бағлардын ишинде қызлары барды.

Мен буйерде жүрген иши зәрдели,
 Ел журтты көрмеген ағыр дәрдели,
 Кеўлимниң хошы жоқ мен хәм бир дәртли,
 Айтсам иште толған хәдийсим барды.

Несип айдап сизиң еллерге келген,
 Ким жақсы, ким жаман парқыны билген,
 Хәр не барын сизге баян әйлеген,
 Қалпақтың Кәмийне Зийўары барды.

КӨҢЛИМ МЕНИҢ*

Аға, беглер, көнлим йетим,
 Ашылмас думана меңзер,
 Бир басымдағы хәсиретим,
 Гирдаблы уммана меңзер.

Өмиримниң қасри йықылған,
 Ығбал кәсасы төкилген,
 Хатсыз, қәлемсиз шекилген
 Бир әжеп деўана меңзер.

Дәртимнин жоқ хеш даўасы,
 Бузылды көнлим Хийўасы,
 Үмидўар инсан дүньясы
 Шәўкетсиз дәўрана меңзер.

Арзыўлар кәзгүси сынған,
 Суўлар әсбек болып тынған,
 Йетим көнлим байғуш қонған,
 Бир көшки-әйўана меңзер.

Ашық — ярсыз, бүлбил — гүлсиз,
 Кийик — шөлсиз, сона — көлсиз,
 Зийўар айтур, йуртыз, елсиз
 Адам бир дийўана меңзер.

ДӘҰРАН БОЛМАДЫ*

Сәнемлер қолында тилла саз едим,
 Хәўижге келтирер жәнән болмады.
 Туғырымда талпынған алғыр баз едим,
 Қәлпе-сәйядларым маман болмады.

Өмир берсе иши-тысы әрманлы,
 Не дәркар сүрмесен беш күн дәўранды,
 Шөллерде йүгүргән ахыў-жәйранды
 Саяд алған шенли дәўран болмады.

Әлип қәддим далдек болып бүгилди,
 Көзлеримнен қанлы яшым төгилди,
 Жол бойына үйген хасыл йүгимди
 Базарға елткендей кәрўан болмады.

Дәрек йоқ ушырған қуба кушымнан,
 Базарым тарқады ерте пешиннен,
 Кәрўан еткен ўақта мениң тушымнан
 Көңил мүлким жолға әнжам болмады.

Сырым паш етмедим хәргиз хеш кимге,
 Ситәмкәр әйледим жанға беш күнде,
 Гүзар дәрбентине қурған көшкимде
 Дәртимди дәртлесер хәмдәм болмады.

Дүнья бир көрсетип Ләйли жамалын,
 Алды кетти пикри-зикри қыялым,
 Қырман таяр ўақта бермей шамалын,
 Шамал берсе, атар қырман болмады.

Бүлбилди зар етип шәйда гүлләрә
 Мәжнүндек айдабән шөлден шөлләрә,
 Несийбим көп шашып ғайры елләрә,
 Шөплеп болдым десем, тамам болмады,

Менде ўатан болды елатсыз қалған,
 Барларынан бүлбил ушып, зағ қонған.
 Зийўар дер дүньяға келгеним ялған,
 Менде бир бийқайғы заман болмады.

БАРДУР*

Беглер тәрийп етсем қалпақ йуртыны,
 Хуп әжеп тамаша еллери бардур,
 Ариф болып хәқ йолына еришкен,

Мүршидиў мүкәммәл пирлери бардур.

Қыры дийқаншылық, суўы-сәмәкли,
Хәр жерде кәни бар көрсен нәмәкли,
Ғазлы, қасқалдақлы, көли-өрдекли,
Йери мурғызарлы көллери бардур.

Бардур қыз-жаўаны қашлары кәман,
Йүзин таққас етсең хұршийди табан,
Аны көргенлердиң ақлыны алған,
Ләйли, Зуләйхадай хұрлери бардур.

Қыз-жаўаны бардур әдеп-икрамлы,
Сәдептен дәндәнлы, күштек дәханлы,
Шийрин шекер сөзли, сүшик зибанлы,
Сәнем киби қыпша беллери бардур.

Бардур перийзады алма янақлы,
Леби пистә шәкәр киби додақлы,
Қумар ала көзли, бадам қапақлы,
Зүхрә киби сүшик тилләри бардур.

Алма кез әреби атдур мингәни,
Көйләкшәси зәрбап, алтын йүгәни,
Пайтабасы үштоп, атлас кийгәни,
Бай уғлы байбәтше беглери бардур,

Йигит гезер даўам қыш билә язы,
Әреб атлар минип әлгинде базы,
Изинде қулақы, шашақлы тазы,
Сағрысында зәрбап жүнлери бардур.

Йигитлери бардур Рүстем сыпатлы,
Горуғлыдек әреб атлы, хайбатлы,
Дәўлетиярдек шүжәәтли, ғайратлы,
Кескир қылыш, қамар тонлары бардур.

Иигитлери бардур Рустәми дәстан,
Қахәр етсә, душманны қылырлар иексен,
Хайбатыдан дитрер Хажар, Хиндистан,
Гөруғлыбек киби ерлери бардур,

Баҳадурлы бардур йүзге сәра-сәр,
Худадын өзгәдин қылмас қаўәтәр,
Йүз йигитке, тәнха өзи барабар,
Хәзирети Әлий киби шерлери бардур.

Искәндәр Зулхарнайын киби дәўранлы,
 Ҳәзирети Сүлейман киби пәрманлы,
 Данышманд нүктәдан шийрин зибанлы,
 Молла Мамут деген беглери бардур.

Мингени әреб ат мойны ғылшақлы,
 Жүнлери зәрбаптан алтын шашақлы,
 Мөхир бар қолында тилла пышақлы,
 Арзы аталық деген беглери бардур.

Бир күнде атлас тон кийен мың әлўан,
 Рақиблерә салған қайғыў ғам думан,
 Бир күндә йүз тилла ўазыйпа алан,
 Сержан найып деген беглери бардур.

Артық бийи, Шамурат йәнә Қарлыбай,
 Қалмәмбет, Ермамбет, Ҳәсен, Абылай,
 Төренияз бий және Ҳәким, Нурлыбай,
 Бели ақ пышақлы беглери бардур.

Бажы-хыраж алур Жәмшит, Хираттан
 Ташкент, Жангент, Дижлә, Ходжент, Пираттан,
 Атынын қазығы беш йүз манаттан,
 Қабыл беглер беги беглери бардур.

Төремурат бийиў, Сапарниязы,
 Қәдирберген, Садық хәм Абылғазы,
 Айтса әда болмас Ҳажыниязы.
 Бес жүз мөхирдарлы бийлери бардур.

БОЛАДЫ

Таў басынан ақса ақыш,
 Төмениңи сел қылады,
 Йоқшылықтан аққан көз яш,
 Румалымды хөл қылады.

Бу нә қайғы, бу не думан.
 Болалмадым дәрттен аман,
 Ишпей шарап, шегип әфған,
 Ақлы-хуўшым лал болады.

Дәртлерим күн-күннен бетер,
 Зар йығлайып күним өтер,
 Залым пәлек бизге не етер,
 Қашан мақсет хал болады.

Йуре алмадым ойнап-күлә,
 Мәжнүңдейин шықтым шөлә,
 Қеше-күндиз қайғыў билә,
 Әлиф қәддим дал болады.

Дәртим артар дәмбедәмдин,
 Қутылмадым хәргиз ғамдын,
 Мәдәт истеп аллам сендин,
 Кезде яшым сел болады,

Әжинияз дер мениң атым,
 Йетмес аллаға фәриядым,
 Иште лаўлап жанған отым,
 Өшпегенше мин болады,

БОЛУР*

Қара дағның уша башы,
 Қарлы болур, қарсыз болур,
 Бир хош йигит йад елләрдә,
 Маллы болур, малсыз болур.

Бәхәр өтип, келсе язлар,
 Сәлланышар сәрўи назлар,
 Ғаңқылдашан куба ғазлар,
 Көлли болур, көлсиз болур.

Хорезмдә қалды жайлар,
 Шекәр олдым ағы-ўайлар.
 Тағ башынан ақан сайлар,
 Селли болур, селсиз болур.

Кәрўанлар кешәр шөллердә,
 Сухсурлар ушар көллердә,
 Бир хош йигит йад еллердә,
 Тилли болур, тилсиз болур.

Йад еллердә хош йигитлер,
 Иуракинә салмақ дәрдрә.
 Мойны қулаш әреби атлар,
 Яллы болур, ялсыз болур.

Арзыў әрман пәлек иши,
 Тынбай ақар көзим яшы,
 Иад еллердә йүрген киши
 Йоллы болур, йолсыз болур.

Кимә айтай арзыў-халым,
 Көңлимдә көп қыйлы-қалым,
 Өткен өмир — махы-салым,
 Белли болур, белсиз болур.

Ғәриб Зийўар күндә ағлар,
 Йурәкимдә шоқдур дағлар,
 Рәңбәрән ашылған бағлар,
 Гүлли болур, гүлсиз болур.

ИШИНДӘ*

Хәр хош йигит саўаш күни,
 Доланур майдан ишиндә,
 Мәрд билә нәмәрднин парқы,
 Билинур мәйдан ишиндә.

Болур өз ишине пухта,
 Бедәүдин айырма нокта,
 Нәмәрдләр қулағы ақпа,
 Ешитмес мәйдан ишиндә.

Қайғыў-меҳнәт болды ярым
 Шықмас көнүлдин ғубарым.
 Кеше-күндиз ахыў-зарым,
 Қалыбман ҳайран ишиндә.

Гездим ғәриплик йолында,
 Ғарқ болуб шәмшә көлиндә,
 Юсупдәк Мысыр елиндә,
 Қалыбман зиндан ишиндә,

Алла салды бейле, йола,
 Хәркимсәдин қылман кийлә,
 Мәжнүн киби шықыб шөлә,
 Қалыбман гирян ишиндә.

Шох ишләр кешти башымнан,
 Сел болды кәзлер яшымнан,
 Айрылыб тени-душымнан,
 Қалыбман ҳайран ишиндә.

Шабан минип, шанда қалма,
 Еки берип, бирин алма,
 Бийўапаға көңил берме,
 Қалурсаң әрман ишинде.

Ғәрип Зийұар қылма гилян,
 Ҳақ өзи болғай меҳрибан,
 Қушарсан хур илә ғулман,
 Жәннети ризұан ишинде.

МЕҢЗЕР*

Уәлий көнлим қайнаб ташыб,
 Ҳарлаған булаға мензер,
 Дағ башынан ағса ағыш,
 Сел киби ташғана мензер.

Түшсә яда өтән күнләр,
 Ағзымдын шыққан ушқунлар,
 Хорезмдә йүрән күнләр,
 Заўқы-тамашая мензәр.

Қалдым айралық дәрдиндә,
 Баш қойуб ғамның гәрдиндә,
 Хәр ким өзиниң йуртында,
 Дәўлетли султана мензәр.

Айралық мәйин ишәнләр,
 Йуртынан айра түшәнләр,
 Дәрьядәк қайнаб йошанлар,
 Көнлиндә уммана мензәр.

Хәр хош йигит өз шағында,
 Қызлардың ышқы ұағында,
 Бүлбил гүлниң бутағында,
 Беш-он күн меҳмана мензәр.

Азарын шектим йирақдын,
 Мурадым истәдим ҳақдын,
 Өртәниб дәрди фирақдын
 Иолында пәрұана мензәр.

Машғул болдым дүнья билән.
 Шийрин жана салдым тәбән,
 Хорезмдән биргә келән,
 Дәрдимә дәрмәнә мензәр.

Зийұар айтур тилдә барын,
 Ешит аллам, ахыў-зарым,
 Хорезимнин бир хабарын,
 Билмәйин ҳайрана мензәр.

ЕНДИ*

Залым пәлек зулымың билән,
 Қылдың бизни хайран енди.
 Ғафыллықдын үмирим өтди,
 Қалды йүзмын хижран енди.

Мине, қазан урды бағым,
 Кекәрип шыққан йашлық шағым.
 Көз алдымда бултур сағым,
 Көкирәгим әрман енди.

Елимни айтдым хәр йәнә,
 Өзимни салдым хижранә,
 Табмайын дәрдә дәрмәнә,
 Болдым шу күн хайран енди.

Сыр бермәдим хәр нәмәрдә,
 Гүл йүзимә түшти пәрдә,
 Қаўми-қардаш яд ерләрдә,
 Йүрек бағрым бирьян енди.

Йүрмә намәрд йолдаш билә,
 Йуўма йүзикни яш билә,
 Өмир өтирсәк хош билә,
 Ақыры соны ойран енди.

Яры-дослар, сүриң дәўран,
 Йүрәкдә қалмасун әрман,
 Ақырында қыз үә жәўан,
 Қылуз бир күн әрман енди.

Ялан дүнья өтер, кетәр,
 Душман аяқыңда ятар,
 Әжел бир күн шараб тутар,
 Сүд әйләмәс, гирьян енди.

Гәхи йығлап, гәхи күлдим,
 Яман ишләрдин шекилдим,
 Зийўар айтур, мен игилдим —
 Халдин тиләб ийман енди..

ЕЛДИ КӨРЕР КҮН БАРМЕКЕН?

Арзыў әйлер көңилимиз өз йуртымызға барғалы,
 Ярыў-дослар хәм қәдирдан билән бирге жүргели,

Рәхим әйле, патшахым, елге жеткер сен мени
Я илаҳим, елимди көрер күнлер бармекен?

Ҳақ әзелде әйлемиш ошбуу йүриш бизге несип,
Ярыу-достан айрылып, қайғы-думан басқа түсип,
Бирге жүрген қызыу-жауан, яр-яран менен көрисип,
Яр билә хәмдәм болып, жүрмеге күнлер бармекен?

Сақлағыл, пәрүәрдигарим, биз бул ғәрип бәндәни,
Билменем меҳман египсең нешше күн жан тәндеги,
Малыу-мүлким, хәрне барым тапсырдым мен тәңирге,
Билменем, пәрүәрдигарим, елди көрер күн бармекен?

АҒАЛАР БИР ҚУС ҚАШЫРДЫМ...

Ағалар, бир қус қашырдым,
Қус ишре анын тени йок,
Ҳауадан сүйлин илдирдим,
Лашыннан зәрре кеми йок,

Ушар қарсақ хәм түлкиге,
Шағал, сәмен хәм керкиге,
Күнде ушар қырқ еллиге,
Бул сөзим шын йаланы йок.

Көп қуумас ауны, аз қууар,
Билменәм лашын, я сунқар,
Бағры бозғул, сырты шубар,
Мәлексиз хеш бир пәри йок.

Мәлеги бар хәр пәриниң,
Қууаты бардур желиниң,
Бул кустан басқа Зийуарның,
Хәмдәм үлпети, яры йок.

ҚУБА ҚУШ*

Кеттиң көзден ғайып болып,
Келха-ха қуу-қуу куба қуш,
Мен гезермен сайыл болып,
Келха-ха қуу-қуу куба қуш,

Ушмағыл баднын өринә,
Шықмағыл дағнын сәринә,
Рәхим ет атның теринә,
Келха-ха қуу-қуу куба қуш,

Өлсең меннен болғыл разы,
Йокдур сендек хеш бир базы
Қалды изиңдә мәллә тазы,
Келха-ха куў-куў куба куш,

Атаң туйғын, енең лашын,
Қаршыға жийен қардашың,
Келип көргил кәзим яшын,
Келха-ха куў-куў куба куш,

Енен туйғын, атаң сунқар,
Сени көрсе титирер аўлар,
Өрдек, ғазыў, сүйлин, зағлар,
Келха-ха куў-куў куба куш,

Сен бир қустын алғыр базы,
Йолда қалды мәллә тазы,
Мен күтәрмән қышыў-язы,
Келха-ха куў-куў куба куш,

Сени куўды шум қара куш.
Қутылай десең, бир елге туш,
Ел таппасан бермаған уш,
Келха-ха куў-куў куба куш.

Үргилейин мен көзиңнен,
Қанат куйрық хәм өзиңнен,
Душпаның кетти изиңнен,
Келха-ха куў-куў куба куш,

Сени дийуб Зийўар ағлар,
Йүрек бағрын ота дағлар,
Өлгәнше истәб сорағлар,
Келха-ха куў-куў куба куш.

КӨРИНДИ*

Шүкир хакның дәрғахына,
Теңиз көринди, көринди,
Астымдағы арық ябы,
Семиз көринди, көринди.

Әфиў етин, бирадарлар,
Елим көринди, көринди,
Көп сағынып, ынтық болған,
Жерим көринди, көринди.

Бизиң билән ойнап өскен,
Ярыў-яранлар көринди,
Ах урып, ақ сүтин берген
Ата-аналар көринди.

Сарқырап аққан шийрин суўлы,
Дэрьям көринди, көринди.
Қасымдағы еки уғры,
Доңыз көринди, көринди.

КӨРИҢ

Молла Зийўар той-тамаша қылай деп,
Сэренжәм шайысын тутышын көриң,
Мурат етип, журт жэбдисин йығай деп
Ойыншы сазенде йығышын көриң.

Бир күни бэзим етип, Қоныратқа барып,
Қантыў-набат және тахта чай алып,
Қонырат яраныны тойға шақырып,
Тиркиў-қашқашны алышын көриң.

Атыны миниўбан әйләйип ылғал,
Келди Қаллибектин үйине филхал,
Кеўлинде Зийўардын болмай қыйлы-қал,
Ялғыздын ол үйде ятышын көриң.

Кирпиги төкилип, мурны иймейип,
"Күйеў мениң сарпай пулым бер", — дейип,
Сол қыздың сәўкеле либасын кийип,
Бадбэшар ғырнақтың келишин көриң.

Хэммеси жэм болып келип қаладан,
Қызын излеп таппай майдан, арадан,
Ахырында дөхмет пенен жаладан,
Келип күйеўини тутышын көриң.

Молла Зийўар билән молла Мәдемин,
Бири қызын излеп, бири хэм зэнин,
Тусақлашып бул еккиси бир-бирин,
Уәйисбай алдына барышын көриң.

— Ант мендиң, жан мендин, гүўа хэм мендиң,
Үмийдим көп ерүр, бай аға, сендиң,
Алған пулын халал-ана сүтийдиге, —
Дэбан кез яшыны текишин көриң.

Қутлымурат Уәйисбайға дад етип,
 Болған хәдийсени бир-бир нақыл етип,
 Сөзин мақул етип, бир-бир тықлатып,
 Ялғанды-ялғандын айтышын көриң.

"Жәбир ситәм бул Зийұардан жетти" — деп
 "Төзе билмәй қызым суўға кетти" — деп,
 "Өлтирдим деп өзи ықрар етти" — деп,
 Ялғандың кәсәмәд етишин көриң.

Асылмай, буўылмай, йоқса өлинмәй,
 Өлики, тирики анық билинмәй,
 Адамзат көзине хасла көринмәй,
 Қуда әмири билән кетишни кериң.

Қазы-Халмураты ахыр замаиы,
 Башыдан хуш кетти, қурып дәрманы
 Қай тәрәпте бий ағанын мийзаны,
 Сыбырлап Қошқардын сорышын көриң.

Қерсетсе тынламас мәжази әждат,
 Гүмансыз, ийманы жоқдур бийшафқат,
 Хүкимини шәрхилеп, қазы Халмурат,
 Мустафа шариятын бузышын көриң.

Ялғаны йоқ ерүр, ырасдур сөзи,
 Қара дүр дүньяда ракибниң йүзи,
 Бир кеше ишинде бәдбахтын қызы,
 Худа әмири билән кетишин көриң.

Шақырып жәм етип аға хәм иниц,
 Худаны умытып жутубан динин,
 Қызынын дағұасын молла Мәдемин,
 Қутлымурат бийге сатышын көриң.

Худанын кудиретин көриң, дең душлар,
 Хошпәхим, идрәкли, сахип дилкәшлар,
 Садыр болып көңилдеги йоқ ишләр,
 Бу қапафәлектің гәрдишин көриң.

Қаллибек, Қарақул екки иниси,
 Аннақул, Аймурза, Сүйин орысы,
 Ялғаннан ант ишип йигит-ғаррысы.
 Нахақтан қырық тилла алышын көриң.

Қырқ тилланы өзбек бийи алды деп,
 Өзлери ант ишип, қуры қалдық деп,

Бир язда үш уғлы бирден елди деп,
Душманның шор тартып күлишин көриң

Аға беглер пәхим әйләсән сен буны,
Заман егләнбәйин болдым зәбиўни,
Ҙақ ол катқуданың қызынын қуны,
Базурдын қырқ тилла болышын көриң.

Зыяд етсин өмирин бунын бир худа,
Өлгенде ийманын әйлесн ата,
Әдалатлық билән енди бай аға,
Қайта шәриятқа қосышын көриң.

Буў иш ерүр дийип худа пәрманы,
Дүнья хәзин көрип сүрип дәўраны,
Қырмызы тон кийип, минип йорғаны,
Зийўардың беглердәк йүришин көриң.

ЙОҚТЫ*

Сөзле ға, бүлбил зибаным,
Еки келүр заман йоқты,
Кетер бир күн шийрин жаным,
Бу сөзимде гүман йоқты.

Жан бир гүлдүр солур олсә,
Әзрайылдын хабар келсә,
Жаның тәниңнен айрылса,
Андын башқа яман йоқты.

Кимлер ашық болып етти,
Кимлер мақсуўдына йетти,
Қара ер бәршесин йутты,
Ялған дүнья қоян йоқты.

Өзин билән хәм қыз-жаўан,
Ойнап күлип сүрер дәўран,
Бәршә бул дүньяға мехман
Тири йүрәр заман йоқты.

Қыз-йигитлер өзин биләр,
Ялғаншыда дәўран сүрәр,
Аман кетмәс, бәри өлүр,
Бү сөзимдә гүман йоқты.

Мен әйләсәм бир-бир баян,

Паний ермиш ошбу жахан.
Искендер Рустәму дәстан,
Ол хәм тири йурән йоқты,

Дуньяны йығнаған Қарун,
Бир өзи болып сахып дүн,
Аны хәм йер йутты бир күн,
Зиндан дунья қоян йоқты.

Ким анадан ялғыз туғса,
Меҳрибан ғамхор йоқ болса,
Алған яры яман болса,
Андын башқа зыян йоқты.

Яман олса зүриядың,
Шықмас дуньяда хеш адың,
Болмас хасла көңил шадың,
Бул сөзимдә гүман йоқты.

Қашан болса дәўлетиңиз,
Кетер иззет хұрметиңиз,
Билгил, артар мийнетиңиз,
Шындур сөзим ялан йоқты.

Йигитлер, күлип шад болың,
Ушбу сөзге қулақ салың,
Мәстиў-хуррам болып күлин,
Хеш ким мундай болан йоқты.

Өгги Юсип хәм Зүлайха,
Хүрий, ғулманыў Мәлийкә,
Ана ашық болан Хәмра,
Бәри тири йүрән йоқты,

Ақтым дәрьядек жош урып,
Сөз үстине сөз ашурып,
Шүкир хакқа қол қаўшурып,
Бу көңлимде әрман йоқты.

Әзиз айтур кешә-күндиз,
Асмандадур айы-йулдыз,
Сәйид Әлий өзи гүл йуз,
Андын нәрсе қалан йоқты.

Көңлимдә ғам, дәрди әләм,
Сөзләсәм шықар дәмбәдәм,
Мәна сөздиң башқа игәм,

Ҳешнәмәрсә берән йоқты.

ӨЗ ЎАҚТЫМДЫ ХОШ ЕТЕРМЕН

Бир яр көринсе көзиме,
Аны көрип хош етермен,
Ғаным маған қарсы келсе,
Басын кесип, лаш етермен.

Қулақ салын бул сөзиме,
Жаманды илмей көзиме,
Бир яқшы ярды өзиме,
Аны хәм йолдаш етермен.

Сәхәр жуўдырып басыны,
Таза ердирип шашыны,
Қуда берсе он бешини,
Бәршесин сырдаш етермен.

Ҳаял өзини билмесе,
Билгенниң тилин алмаса,
Ондырып исин қылмаса,
Аны ошаққа тас етермен.

Сыртымыздан бизди саўса,
Беллерини беккем буўса,
Сәўер ярдан хабар келсе,
Мен оған йүриш етермен.

Кетермен дүньядан қайтып,
Табалмадым көп зар етип,
Ашық пенен ғәззел айтып,
Өз ўақтымды хош етермен.

Зийўар айтар әрман қалды,
Яр деп өмирим ада болды,
Бул ислерди куда қылды,
Жүргил ҳақыйқат жол менен.

ЯРАНЛАР

Үйден шықтық шәхәри Хийўа бәзим етип,
Қонырат қаласына бардық, яранлар,
Қалмен келди базар жайда еситип,
Дәрья арқасына өттік, яранлар.

Қалмен, Жәлмен бизге қарамай кетип,

Жаман ябы билән дарғадан өтөп,
Дәрьянын ләбинде изинен жетип,
Үш күн жолдас болдык бирге, яранлар.

Үшеүимиз соншама жоллардан өтөп,
Намазшам ўақтында Өгизге жетип,
Бәримиз ойласып бир қыял етип,
Баймақлы елине бардык, яранлар.

Хожанияз қайқынын үйин сорағлап,
Ақбаўлы бир үйге тарттық қараўлап,
Хәр ким өз атыны арбаға бағлап,
Үйге таман қәдем урдык, яранлар.

Үйден шығып хеш ким хабар алмады,
"Сизлер кимсиз?" — деген саўал болмады.
Енди турарлықтай тақат қалмады,
Ишкериге кирип бардык, яранлар.

Ол үйде бар екен, бир еки жанан,
Қирпиги оқ киби, қашлары кәман,
Кийген кийимлери мисли зағпырап,
Қозғалып орнынан турды, яранлар.

Бизлерге наз етип, қашыны қакып,
Дүмшеге суў қуйып, отыны яқып,
Әдеп-икрам билән отырды бақып,
Ғуншадек ашылып күлди, яранлар.

— Жигитлер, айып етпен, урыўыңыз кимдур?
Ағаныз ким ерур, бийиниз кимдур?
Рәйис хәм қазыңыз, муфтиңыз кимдур? —
Дейип, бизден саўал сорды, яранлар.

— Урыўымыз сорасан, сандаўлы — қонырат,
Ағамыз Әўезбий, кәтқуда Самурат,
Рәйисимиз Токқыздур, қазыйул хажат, —
Дийип, оған жуўап бердик, яранлар.

Атқа от болмады, меҳмана — зийнет,
Ол үйде болмады бизге хеш хүрмет,
Улық-киши бизден пәндиў-нәсийхат,
Баймақлы елине қонбаң, яранлар.

Таң азаннан хәмме атқа ер қойып,
Мәзи асқатықсыз гөжеге тойып,
Зәбд етип, атларды қамшылар сойып

Қарабайлыға да жеттик, яранлар,

Алыстан көринди бир еки қара,
Изинен жетистик шабыса бара,
Сорасып қарасақ, Қенегес бийшара,
Қойшы екен, барып билдик, яранлар,

Үйінде бар екен бир еки қызы,
Бири қызыл гүлдур, бири қырмызы,
Буў кеше Қалменнің айы-жулдызы,
Қалмен аны көрип янды, яранлар.

Шул күн атқа өз мәйлинше жем берип,
Сүйлинли палаўды жедик дем берип,
Шады-қоррам болып, атты менгерип,
Хийўа шәхәрине кеттик, яранлар...

БИЛМЕДИМ

Кеттим елден көп күн болды, яранлар,
Ата-ана хабарыны билмедим.
Жат жердемен бес жыл болды, яранлар,
Ата-ана дийдарыны көрмедим.

Хабар жоқ елимнен адам келмейди,
Не халда екеним хешким билмейди,
Шақалақлап қатарларым күлмейди,
Не бир халат болғаныны билмедим.

Елимизде не бир ғошшақ нар қалды,
Шадлық емес, қайғы-хәсирет зар қалды,
Келерме деп ашық-дилбар яр қалды,
Анын хабарыны хешбир билмедим.

Әй Зийўар сөзинни қойғыл қысқартып,
Ах урып, жат елде қайғылар етип,
Көремиз бе, көрмеймиз бе биз қайтып,
Шул ислернің илажыны билмедим

КӨЗЛЕРИМ

Хақ мени инсан жараттың, нәў бәхәрим көзлерим,
Анша бағлар сәйир еткен, гүлиўзарым көзлерим,
Максудум барынша гездим, ықтыярым көзлерим,
Тәннен сонра барадур, сақла мазарым көзлерим,
Истеген йерге йеткерген, илгир нәзерим, көзлерим.

Енди сеннен айрылып, не кешар халым мениң,
 Дигир-дашым бәнт болып, батыл болур йолым мениң.
 Қаўмы-қардашым танымай, жат болур елим мениң,
 Еккиси кем еллиге келип, қайтты ығбалым мениң,
 Әлўидағлап кеттиң меннен, хәрне барым, көзлерим.

Иелдей болып өтти емирим, бир саат дәўран екен,
 Тәндадур яшлықта өтти, көнил оған мәкан екен,
 Дүньяға бел байлағаннын ақыр түби ойран екен,
 Неше мын жыл жасаса хәм ақыры әрман екен,
 Жаз күним өтип, қыс жетти, интизарым, көзлерим,

Оным-он бешимде гездим қыс күнлеримди жаз етип,
 Жигирма бес, отызымда сезлер айттым саз етип,
 Бүлбилдек уштым хаўаға шарқ урып пәрўаз етип,
 Лашындек йелдим, йукирдим, дәўирлер хәм наз етип,
 Гүлбәхәрим ганжим, ғәзийнем, нәўбәхәрим, көзлерим.

Еки кем еллиге келдим, қурысын жасым мениң,
 Сонша дәртке қайыл болған, қаттыдур басым мениң,
 Арзыў-әрман билән алған қәне йолдашым мениң,
 Яқшыны еске түширген ахыў-зар башым мениң,
 Әлўидағлап кеттин меннен, хәр не барым, көзлерим.

ӘРМАНИЙ ДҮНЬЯ

Бу дүньяда шады-хоррам болмадым,
 Қалдың йүрәгимдә, әрманий дүнья,
 Айшыў-иширәт, заўқы-сапа сүрмәдим,
 Қалдын йүрәгимдә, әрманий дүнья.

Қийерге сарпай йоқ, минәргә ат йоқ,
 Аспанға ушарға мендә қанат йоқ,
 Шырмалып ятарға бир пәрийзат йоқ,
 Йүрәк баўрым тилдин, әрманий дүнья.

Мал-дүньяны куўсам, ол мени күтмәс,
 Биринә йетсә де, биринә йетмәс,
 Бул дүньянын иси өлгәншә питмәс,
 Қалдың йүрәгимдә, әрманий дүнья.

Бир нешәни алтын такқа миндирип,
 Бирнешәнин жанған отын сөндирип,
 Ләйли киби ышқы отына күйдирип,
 Мени Мәжнүн еттиң, әрманий дүнья.

Мен бир пинҳан жайда мәкән тутайын,

Ах дарийғ деп менде шунда йатайын,
Зийўар айтар, қайсы бирин айтайын,
Бир күн гөрге салар, әрманий дүнья.

ӨТЕРСЕҢ

Бул дүньяда ашылмаса ықбалың,
Әрман билен жылай-жылай өтерсең,
Бир келмесе әброй алар заманын,
Әрман билен бул дүньядан етерсең.

Қара түн түнерсе, қабағын үйип,
Аўырың жанып, азабына иш күйип,
Қорыққаныңнан сәлем бермп ийилип,
Әрман билен қайғыланып өтерсең.

Муратқа ақыры бир күн жетерсең,
Мақсет пенен тынбай талап етерсең,
Бақ келмесе жылай-жылай кетерсең,
Мақсет питпей әрман билен өтерсең.

Келген бәле жаман, елиңнен бөлек,
Мысалы үстиңе жығылған терек,
Өмириң болса бахыт керек, бақ керек,
Бақ болмаса әрман билен өтерсең.

Журт сораған патша әдил болмасә,
Қазы, рәйис туўра саўал алмаса,
Айтқан ўәде ықрарында турмаса,
Бул дүньядан әрман билен өтерсең.
Кәпирдин кәпири болған моллалар,
Тилиниң ушынан өтирик аллалар,
Өзини молла деп садақа алар,
Соны көрип әрман билеп өтерсең.

Көп айтыўға қосықты да хал керек,
Хәзлик керек, мәслик керек, мал керек,
Кәтқудаға туўры соқпақ жол керек,
Жол болмаса, әрман билен өтерсең.

Баярың мийнетке ҳақы бермесе,
Жылағанда көз жасынды көрмесе,
Рәхәтиң аз, мийнетиң көп демесе,
Ғақы алалмай әрман билен өтерсең.

Қаранғыда турған жақтыға инкар,
Менде жазған торға түскен бир сунқар,

Неге болдым бул залымға гүнәкәр, —
Деп қыйланып әрман билан өтерсен.

Гүнәкәр биз емес, бизден басқалар,
Жол таўып жүре алмас қара қасқалар,
Мен табалмай жүрмен жардан жасқалар,
Әрман билен бул дүньядан өтерсең.

Байымбеттиң инсанлыққа саны жоқ,
Онда хурмет етер аға ини жоқ,
Оған рәхмет айтар кәуендери жоқ.
Оны көрип әрман билен өтерсең.

Халқым билер дәртимди хәм өзимди,
Еситкенлер тыңла айтқан сөзимди,
Ғаплет жумдырып тур мениң кезимди,
Әрман билән сен де Зийўар өтерсең,

Ким болады мениң пушты панайым,
Душпанға Зийўәрди берме ылайым,
Ашылмаса мениң ығбал талайым,
Әрман билән Зийўәр сенде өтерсең.

ҚАЙДАСАҢ?

Ығбал тилеп әўел бастан,
Қайырхомлық болып жастан,
Күндей күлип, кеўил қосқан,
Уәдесин берген, қайдасан?

Өмир гүлим, кеўил тоғым,
Жүрегиме салған шоғым,
Көрмей сенбес жанған отым,
Қәдирданым, сен қайдасан?

Сен ушын гездим дүньяны,
Зийўардын болмай паяны,
Тахат етпей шыбын жаны,
Жүректің гилти қайдасаң?

Шығалмадым шуғыл сөзден,
Ғайып болып кеттин көзден,
Душпан куўды сизди бизден,
Кеўлимнің хошы қайдасаң?

Гириян болып ғәрип гезген,
Орыс, қазақ қалмай бизден,

Елге келип хабар сезген,
Интизарым, сен қайдасаң?

Хәр мухамға атың дөнип,
Лаўлап жанған отың сөнип,
Қара жерге жемтик болып,
Дийдарсыз кеткен қайдасаң?

Аллаға сыйынып мәзи,
Шәриятты бузып қазы,
Көриспесек бол разы,
Рухы мазарым қайдасаң?

ЙУРСЕҢ

Ая ғапыл бул дүньяны,
Бағы-бостан днә йурсен,
Урт етип зиян гүнаны,
Ғақ хәмирин қоя йурсең.

Лахатке кирсең екки малек,
Сеннен саўал сорап билмек,
Жаўабын берсең жекме-жек,
Айшы-хәшрет көре йурсен.

Ғақтың хәмирини тутпайын,
Өз кәсибиңнен пәк қылмайын,
Илими таўсипти сезмейин,
Мен хәм кулман дея йурсең.

Айтыў-майрам гөзлегенин,
Тойда жуўап излегениң,
Ғийбат сөзди сөзлегениң,
Ғийбат зинадин сөзлеме.

Ада бермесин жуўабын,
Көрерсең гөрниң азабын,
Шекип жүз мың әлем дағын,
Азапларын көре йурсең.

Ая ғапыл Хәжиниязы,
Дайым гезерсең қысы-жазы,
Руза тутмай, пәнж намазы,
Сен хәм кулман дие йурсен.

БАРДЫ*

Урыўым — Қоңыратдур, миллетим — қалпақ,
Кенегес, маңғыты, қытайы-қыпшақ,
Туўысқан дейдилер қалпағы-қазақ,
Он төртке бөлінген урыўым барды.

Бир ели — Хорезм, бир ели — Туўран,
Үргениш, Қоңратыў, шәхри Самарқан,
Кәрўанлары барур Бухар, Аштархан,
Не бир сулыў-сулыў щәхәрим барды

Сизин жақтан көркем анын даласы,
Қабат-қабат салынғандур қаласы,
Кекбарыў-ылаққа кендур арасы,
Кекбар, ылақ ойнар йигити барды.

Бизин елди он төрт урыў дийерлер,
Қыз-жаўаны қызыл-яшыл кийерлер,
Хайтга, тойда ат арбаға минерлер,
Небир гөззал сулыў қызлары барды.

Қыз-жигити жуўап айтар дәсме-дәс,
Кийген кийимлери атласыў-липас,
Астыға төсенер мешхедий палас,
Шахсанем, Шийриндек қызлары барды.

Кәтиплери алар китап, қәлемин,
Бир-биринә берур тәңир сәлемин,
Хожа Ғафыз, Наўайыдан сабағын,
Алан нешше алып, кәтиби барды.

Үш ай шабағы бар, үш ай саўыны,
Үш ай қабағы бар, үш ай қаўыны,
Терт мәўсимә етар апын тахамы,
Небир шийрин-шийрин жемиси барды.

Бири сүтилмекдур, бири әтшоқай,
Собығын жесеңиз шекер әселдей,
Жамбылша, қаўыны, шийрин пәшектей,
Жылына уш писер мийўасы барды.

Бас қала дийерлер әйемде Туўран,
Иба-иззет билән қылады миймян,
"Келгинди" деген ат бизгедур жаман,

Кытай, Қонырат атлы еллерим барды.

Жәйхун, Сайхун еки дәрья арасы,
Түп сағамыз бир кисинин баласы,
Әнес, Мәлик — еки елдің арасы,
Аты қарақалпақ еллерим барды.

Бизин елге ерте келур бәхар-жаз,
Ғаңқылдасып қуўы-ғазы салар саз,
Бул баязды язған молла Хәжинияз,
Зийўардың гирдели еллери барды.

АНАЛАР

Анамсаң, кәбамсаң өзин өсирген,
Көп азапты шул басыңнан кеширген,
Өтти ўақтың, ғәрийп, жетим-жесирсең,
Мүсийбетти көп кеширген, аналар.

Хаслы нәкас хәйеллерди зорлайды,
Шәриятқа тутып, нәпсин хорлайды,
Сан мың ғумша залымлардан зарлайды,
Әдалатсыз сум заманда, аналар.

Дүньяда адамнын теңи-тайы жоқ,
Залым фәлек буған қарсы жумсар оқ,
Қазы, бегиў, шәриятта инсап жоқ,
Жәбириў-жапалықты шеккен, аналар.

Жүрек, бағрың перзент дейип бәнт болыр,
Тири ғайып шул дүньяда дәрт болыр,
Ядқа түссе ишкен асың ант болыр,
Жүрек-бағрын дағлап жүрген, аналар.

Хаслығыз — Бийпатма дийер сизлердің,
Халы нешук болыр ғәрийп қызлардың,
Хәсиретликтен жаўдырасқан көзлериң,
Зийўарды хәм хайран етти, аналар.

Ғарийп анам, не болмақшы халларың,
Мундай иске гирипдар болып балларың,
Сүргинге айдалды уғыл-қызларың,
Арасатлы сум заманда, аналар.

Аналар, йығламаң көз жасты төгип,
Көзинди яшартып, бағрыңды сөкип,
Кайғы-хәсирет, билен хәм нардай шөкип,

Жолға қарап ғам шекпеңиз, аналар.

Сунқар гезмес қанатынан қайрылса,
Бийхуш болыр ана улдан айрылса,
Залымлар қолынан жан аман қалса,
Перзентлериң қайтып келер, аналар.

Қанлы яшқа толып еки көзлериң,
Қапалықта сарғайып тур йузлериң,
Бағрымны тиледи айтқан сөзлериң,
Қайғыў-хәсиретте жүрген аналар.

Не илаж, башартпай қалдың атаўда,
Нешше мың, билмедим, бул келген жаўда,
Алып кетти аяқ-қолым матаўда,
Қолға түсти перзентлериң, аналар.

Залымлар дүньяда билгенин етер,
Шарам жоқ, перзентин айдаўда кетер,
Ай етер, жыл өтер, бир нәўбет жетер,
Жүрек-бағрың кәбаб етпең, аналар.

Ул-қызларың түсти залым қолына,
Қимлер хабар алар арзыў-қалына,
Нәлет жаўғай залымлардың жолына,
Ғам шекпең, перзентиң келер, аналар,

Залымлар жүреди еллерди жайлап,
Мийримсиз, гүнасыз адамды айдап,
Гәззаптың қолында көзлери жайнап,
Ғәпилетте қолға түсти, аналар.

Қаяққа айдайды, қайда бармақшы.
Хәммесине залым қармақ салмақшы,
Уақты жетпей гүлге пәнже урмақшы,
Жүрек-баўрың дағлап кетти, аналар.

Хақ Бәзерген яратқанға ялбарып,
Мен язмышам қағаз, қәлем қолға алып,
Әўладтан-әўладқа нуска қалдырып.
Тәрийпини баян еттим, аналар,

Дүньяда зүриядың сениң мәдарың,
Қол-қанатың, заўқың сениң дәрманың,
Бир көрсен кетеди шеккен әрманың,
Мәдаткарың ул-қызларың, аналар.

Ағаш көрки болыр гүл хәм жапырақ,
 Адам көрки — рәуиши перзент, бағ,
 Ялғаншыда өтер болдың сынып сақ,
 Дүньянын гүли хәм көрки, аналар.

ХОШЛОСЫҰ ХӘМ СӘЛЕМНАМАЛАР

СӘЛЕМ ДЕГЕЙСЕН

Абдуллажан, сәна атам ушыраса,
 Хәжынияз сәлам деди дегейсен,
 Кеzi яшлығ, муңлығ анам ушыраса,
 Уғлын мәндин сәлам деди дегейсең.

Уғлыңызның машаққаты зыяда,
 Әлинде таяқы, ези пияда,
 Руўзы шәп әлмудам болсун дуўада,
 Уғылыңыз сәлам деди дегейсең.

Мен кетәрмән көздин қанлы яш ақып,
 Дүнья дийип жисмим отлара яқып,
 Дәсмаясыз сәргиадана ылақып,
 Мехрибан етамға сәлам дегейсең.

Мен кетмишәм йурттын шықып, ах урып,
 Қайыл олып, хақның әмирине көнип,
 Хүрзадажан келсә сена йүкирип,
 Атаң мәндин сәлам деди дегейсең.

Халыс, сәламымиы еткур сән мәндин,
 Келурмән шййрин жан шықмаса тәндин,
 Нағметилла келип сораса сәндин,
 Йол үзирә атаңды кердим дегейсең.

Сағ-саламәт барсаң мундын елимә,
 Мухәммәнияз, Шанияз еки инимә,
 Мәндин сәлем дегил молла Еримә,
 Хәжынияз сәлам деди дегейсең.

Қалпақыйман деди хаслы хәм задын,
 Сандағлыман деди сорсаң елатын,
 Биләй деп сордым сизге өз атым,
 Атым Хәжынияз деди дегейсең.

Қашыма бир молла келип қой көзли,
 Мияна кәд, сушик тилли нур йузли,
 Ләбизи қандыў набат хәм шийрин сөзли,

Мэндин саңа сәлам деди дегейсең.

Улығ-кишик ғәрез улығ елимә,
Хәмдәм олып бизиң билән йүрәне,
Ашамайлы-қыят бизни биләнә,
Җажынияз сәлам деди дегейсең.

МОЛЛА ЕРИМӘ

Мән кетәrmән сәргиздана, Абдулла,
Мэндин сәлам дегил молла Еримә,
Әжран әзийм тапқайсаң танла, Абдулла,
Мэндин сәлам дегил молла Еримә.

Мән кетәrmән узақ йола қан йутып,
Қоймасын дуўада мени унытып,
Мениң билән Абдулла қолны тутышып,
Көп-көп сәлам дегил молла Еримә,

Қудайым етмегей ғамым зыяда
Яд әйлесин беш ўақ мәни дуўда,
Қашшақлық дәрдидин кеттим пияда,
Мэндин сәлам дегил молла Еримә,

Қудайым өмир берип бизге кәмалың,
Тиләrmән қудадын аның ўысалын,
Кетдим бир көре алмай гүлдек жамалын,
Көп-көп сәлам дегил молла Еримә.

Кеттим бир көре алмай мүбәрәк йүзин,
Көзге сүrmә қылсам пайының тозын,
Қарыздарман ишип-йедим көл дузын,
Көп-көп сәлам дегил молла Еримә.

Мән кетәrmән узақ йолға йол йүрип,
Сийнәмни чәк етип, йүз мың ах урып,
Әрмандаман кетә алмадым бир көрип,
Көп-көп сәлам дегил молла Еримә.

Әрмандаман кетә алмадым ушырашып,
Көзимдин яш текип ана хошлашып,
Аллар деп қайырлашып, хошлашып,
Көп-көп сәлам дегил молла Еримә.

Җажынияз кетти кезден яш дөкип,
Әлиптек қәддини яй киби бүкип,
Ғамий, ҳижран билән бағрини секип,

Көп-көп сәлам дегил молла Еримә.

ШЫҚТЫ ЖАН

Көп сәлем мендин бирадар ашнаыў, дүў жәхан,
Шиддәти рузый жудалықдур, қыямәтдин йаман,
Алты сан алашны гездим, тапмадым намыў-нышан,
Иншаалла, гүзге елге барарман болсам аман,
Ах, дарийға, ўах, дәрийғ, мың саны ерман шықты жан.

Тәкийә әйлеп ол халқыў, әлемди мен еттим сапар,
Тапмадым мәхбубымны гезип жаҳанды хеш хабар,
Шарқ урып гезип жаҳанны, жутыўбан қаныў-зәхәр,
Көзиме уйқы алмейын, зар ағлабәм шамыў-сәхәр,
Ах, дәрийға, ўақ дәрийғ, мың саны әрман шықты жан,

Назарыў-Шуренни гездим, хәм және Қара кесек,
Ожрайыў-Кетеки гездим, халық ара болдым есек,
Гездим ол ноғай, орысты, хәмдағы Қыпшақ, Естек.
Билмәдим хасла хабар, кимдин сорағлап жекме-жек,
Ах, дәрийға, ўах, дерийғ, мың саны ерман шықты жан.

Жақайым, Жекейни гездим, қырғызыў-уўақ билән,
Шылжыўыт, Шүйитки гездим хәм Тилеўқабақ билән,
Бир неше күн хәмра болдым лағнәтий саяқ билән,
Гезлесип үлфәт олдым, бир пара қазақ билән,
Ах, дарийға, ўақ, дәрийғ, мың саны әрман шықты жан.

Мен аралап көрмишәм Байбахты улы Қадыр сыйық,
Бул қазаққа хан болып өткен екен Султан шыйық,
Ашшы ойыл, Қишик ойыл, Қобда, Елек гездим Жайық,
Қалды мендин гезбеген ен арқада Қулан кийик,
Ах, дарийға, ўах, дәрийғ, мың саны әрман шықты жан.

Есентемир бәрше урығын гезер ердим аралап,
Мени көряп қуўалады беш уғры атын сабалап,
Атны услап туттылар, найза, қылышқа жаралап,
Қыямәтлик дос укынды қушақласып жол сорағлап,
Ах, дарийға, ўах, дәрийғ, мың саны әрман шықты жан.

Дәрбәдәр болып гезибан, бул алашта нешше ай,
Тапмадым хеш бир хабар кимдин сорасаң, назнай,
Қалмады хеш бир Алаш, мен гезмеген мәгәр адай,
Бул пәләкнин гәрдишийдин болды бағрым байбай,
Ах, дарийға, ўах, дәрийғ, мың саны әрман шықты жан.

Көрдим ол Арыслан султанны — гүллән қазақтың ағасы,

Мыс-қола, жезден қуйылмыш еркен атынын тағасы,
 Көйлеки қулпылы шыт, қундыз тонынын жағасы
 Хуп-әжеп намаз оқырлар қатыны, бала-шағасы,
 Ах, дарийға, ўах, дәрийғ, мың саны әрман шықты жан,

Гездим ол ноғай, орысны хәм Орынбор қаласын,
 Қеше күндиз зар етип, әйлеп қудаға наласын,
 Әлиме алып ўарақны яд етип ким хамасин,
 Хат қылып жаздым қағазға, бул мүхәммес намасын,
 Ах, дарийға, ўах, дәрийғ, мың саны әрман шықты жан.

Молла Ерим, сен оқығыл ашыпки Зийўар дәптерин,
 Тапмадым хасла хабар, гезип жаҳаннын кишўарин,
 Ақылы-хуўшым кетти излеп, ол залымның духтарын,
 Гезип ол ернин йүзин, минип алашнын атларын,
 Ах, дарийға, ўах, дәрийғ, мың саны әрман шықты жан,

Бу қазақның жоқдур ханы, муфты, рәйис, қазысы,
 Ләхзе саат қарары жоқ, гүз, қысы, бәхәр, жазысы,
 Өзини суўпы тутар харамы ишип-жеп, бағзысы,
 Қазан-аяқ, табағын аралап журер тазысы,
 Ах, дарийға, ўах, дәрийғ, мың саны әрман шықты жан.

Бар екен бир арыўы, аты онын Айша ерур,
 Қулшық ойда көрдим аны, беллери қылшә ерур,
 Йол азабын кәп көрипмән, хәр саатым куншә ерур,
 Хәр күним айша ерур, хәрбир айым йылша ерүр,
 Ах, дарийға, ўах, дәрийғ, мың саны әрман шықты жан.

Бәндедурман, раэыман, кәдир худанын әмирине,
 Қабылыў-қайыл ерурман, шум пәлектиң жәбирине,
 Сағ-саламат барсам елге, гүз өтип, жаз бәхәрине,
 Қөрмәнә.м қайтып бу журтны, барсам Хорезм шәхрине,
 Ах, дарийға, ўах, дәрийғ, мың саны әрман шықты жан.

Молла Зийўар ах шекер, әйлеп худаға аҳы-зар,
 Бул жаҳанды зиндан етти, бизге ол пәрўәрдигәр,
 Жатқаным Алласүгир үйи, урыўы Әждар,
 Бул саламымды елиме жеткериңлер зинхар,
 Ах, дарийға, ўах, дәрийғ, мың саны әрман шықты жан,

НУРҒАЛИЙҒЕ

Бу сәлемди язмышам ол Нурғалий ашнамызға,
 Бир неше суҳбәт ушын Изимбетни берсин бизгә,
 Жақсы тыңлап хәм қулағы салынар ошбу сезге,
 Йоқса алып қашпағыма шубха жоқ келур гүзгә,

Сабыр етип тақат қылар мендә мәдет қалмады.

ПАЗЫЛБЕК

Пазылбектин атасы йоқ,
Сендин басқа панасы йоқ,
Ғамхор болар енеси йоқ,
Пазылды саған тапсырдым.

Пазылбек ишсе бер набат,
Ишкизгил қантыў, қандалат,
Рухым болсын сана шад,
Пазылды саған тапсырдым.

КӨК ШОЛАҚ ИЙТКЕ

Есигимде жатып үрген,
Жуўынды ишип дәўран сүрген,
Дүнья-малдан артық керген,
Шонтық ийтим, аманда бол.

Бөгенекке қонар ғарға,
Арысы жоқ жаман арба,
Тәңриге илажың бар ма,
Шонтық ийтим, аманда бол.

ХОШ ИМДИ

(атасына айтқаны)

Қашшақлық дүньяда хәрнедин яман,
Қетер олдым мәна рухсат бер имди,
Айланып келгенше болғайсыз аман,
Мехрибан мушфықым кабам, хош имди.

Бақсам ҳеш нәмә йоқ солы-сағымда,
Кабаб олдым мен пақырлық дағында,
Әйра туштим, яшын еткен шағында,
Мехрибан мушфықым, рухсат бер имди.

Ғапыл олма яд ет хәкны субхы-шам,
Хәкның зикри билән болғайсаң даўам,
Тил үзре дуғада болғыл әлмудам,
Мехрибан мушфықым, рухсат бер имди.

Яшың етип сениң етти заманың,
Йелдек елип йүкирип өтти дәўраның,
Мәхшәр күни йолдаш болсын ийманың,

Ғамхорым, атажан, қолың бер имди.

Кетер болды уғлын Хажыниязы,
Аман болса, барып қайтар шул язы,
Бәнәгә мәүит олсам, болғайсаң разы,
Кем кеўилли гедей атам, хош имди.

Сәргиздан йолыны еттим ирада,
Құдайым йеткергей мақсуд-мурада,
Уғлыңның хаққында болып дуғада,
Меҳрибан мушфықым кабам, хош имди,

Мында бир ырзаман ата мен сендин,
Келурмән шықмаса жаным бул тәндан,
Жан барда — қаза бар, ырза бол мендин,
Ғамхорым атажан, қолың бер имди.

Хәжинияз айтур, төккил көз яшың,
Сениң бел мәдарың, көңил қуўанышың,
Мәүит олсаң, ийманың болғай йолдашың,
Ғамхорым атажан, қолың бер имди.

ҒАМ ЙЕМӘ

Мени кетти дийуп көзден яш төкип,
Бойның бурып- мәлул болып ғам йәмә,
Әлипдек қәддиңни яй киби бүкип,
Бойның бурып, Хұрзадажан, ғам йеме

Мен кетермен алты ай арқаға йайағ,
Игнимде қоржыным, әлгимде таяқ,
Мен кетермен, балам, енди әлұидағ,
Бойның бурып, Хұрзадажан, ғам йемә.

Көзиндин яш төкип, болмағыл мәхзун,
Ғам шекип халыңны әйлеме зәбун,
Сағ олсам, иншалла келурмән бир күн,
Мен келурмән, Хұрзадажан, ғам йемә.

Мәни кетти дийүб, жаным, ағлама,
Хунабалар йутып бағрың дағлама,
Ерте турып, ата дийип йығлама,
Мен келурмән, Хұрзадажан, ғам йемә,

Ғам ғуссада олма пистә дәханым,
Лафзы жандын сүшик, шийрин зибаным.
Келурмән бар олса тәнде бу жаным,

Бойның бурып, Хұрзадажан, ғам йемә,

Иншалла, көрермән, жамалың келип,
Йүргйсәң сағ олып, ойнайын-күлип,
Мен келүрмән, хәрне тапқаным алып,
Бойның бурып, Хұрзадажан, ғам йемә.

Қәддиңни бүкмәгил хунаба йутып,
Гүл йүзин солдырма хеш матам тутып,
Келурмән өлмәсәм, әжелим йетип,
Бойның бурып, Хұрзадажан, ғам йемә.

Йығламағыл, өмириң болсын зыяда,
Қайғы шекип қан йутмағыл дүньяда,
Көзиндин яш төкип, қызым Хұрзада,
Бойның бурып, Хұрзадажан, ғам йемә.

Кетер болды атаң Хажыниязы,
Сағ олсам келурмән барып шул язы,
Бәнагә мәүит олсам болғайсаң разы,
Бойның бурып, Хұрзадажан, ғам йемә.

ӘЖИНИЯЗДЫҢ ГҮЛЗАДА МЕНЕН ХОШЛАСЫҰЫ

Гүлзада	Кетермен легели болды бирталай,
Соннан берли ақтарылды сыр талай.
Ақыр бүгін жолға шықтың бул қалай?
Сапар еткен сәуер ярым, бар енди.
Әжинияз	Қыйланба қостарым, енди кетермен,
Басқа түссе кетпесликке нетермен,
Гүзде кетсем, келер жазда жетермен,
Жылай бермей-ақ қой жунтым, қал енди,
Гүлзада	Кетсең де қостарым, кеуіл сууытпа,
Жазға жетпей айланагөр жууықта,
Нағметулла, Хұрзаданы умытпа,
Алла ярың болсын, жаным, бар енди.
Әжинияз	Мәкан етип жатқан адам даланы,
Умытар ма үйде қалған баланы,
Умытар деп бизге қойма гүнаны,
Айтқан сөзлериме қулақ сал енди.
Гүлзада	Жаным саған неге гүна қояйын,
Нахақ гүна қойсам хақтан табайын,
Кеткениңнен баслап күнди санайын,

- Жолға жалтаңлатқан жаным, бар енди.
- Әжинияз Жылама да, жолыма да қарама,
Душпанға сыр берип, мени сорама,
Кәз қулақ бол қызым менен балама,
Ул-қыздын анасы ярым, қал енди.
- Гүлзада Қолда қалған улың менен қызың бар,
Ул-қызыңа хош мулақат сөзиң бар,
Қостарыңа қарамаған гезиң бар,
Хош, ашыұлы арысланым, бар енди.
- Әжинияз Ер жетпей-ақ ес ақылдан бос қалды,
Улым-қызым екеуі де жас қалды,
Қуұатсыз аұқатсыз, қарны аш қалды,
Үйимнің ийеси ярым, қал енди.
- Гүлзада Мениңдей муңлыны жылатып изде,
Кетип баратырсаң қалдырып изге,
Жазында келегөр айланбай гүзге,
Жолыңа қылайын пидә жан еиди.
- Әжинияз Гүзден бұрын бир келермен айланып,
Қалмаса ояқта қолым байланып,
Мениң кеткеніме жүрме қыйналып,
Қапа болма кәуендерим, қал енди.
- Гүлзада Кеткеніне неге болайын қапа,
Елде кәп ағайин қарындас апа,
Егленип өзиндн қылма бийұапа,
Сапар еткен сәуер ярым, бар енди.
- Әжинияз Сәл жерде басымды салдым сапарға,
Кетти деп айтарсан молла Жапарға,
Хұрзаданы жат жерлерге апарма,
Мениң берген нәсиятым ал енди.
- Гүлзада Бар машқала қарап турса хаялға,
Хаялың дөнбейме түрли қыялға,
Айтып кег көңлиңди меннен уялма,
Қуда қосқан қарыйдарым, бар енди.
- Әжинияз Гүзде кетип жаз айында келмесем,
Тапқан-тергенимди әкеп бермесем,
Алты айда ақ жүзинди көрмесем,
Дүнья бизге алақаннан тар енди.

ҚАЛ ИМДИ

(Әжинияздың баласына айтқаны)

Йығламағыл қара көзге яш алып,
Жаным үзрә, сәуер қозым, қал имди.
Мен кетәrmән, дүнья ушын баш алып,
Зибан үзрә, сезлер сезим қал имди.

Сәргиздан йуртына қылдым ирадә,
Қудайым еткүргей мақсуд-мурада,
Ата-анаң хаққында болып дуғада,
Сәуер қозым, ағламайын қал имди.

Тәуекел әйләйүп қылмышам сапар,
Үмийдим көп әрүр тапқайман зәфәр,
Қудайым сақласа йоқдур хеш қатәр,
Көрер көзим, ағламайын қал имди.

Мән кетәrmән, қозым балам, йығлайып,
Әлиме сәўталып, бағрым дағлайып,
Атаңны өртеме, қозым, ағлайып,
Сөзлер сөзим, ағламайын қал имди.

Сән ағласаң қозым, көнлим бузылур,
Жисмим ота күйип бағрым езилур,
Әзиз тәнде шийрин жаным үзилүр,
Көрпе қозым, ағламайын қал имди.

Қудайым өмириңни қылғай зыяда,
Хоры зар етмәгәй еки дүньяда,
Мән кетмишәм узақ йола пияда,
Нәғметилла, ағламайын қал имди.

Алты айлық арқаға кетәrmән йайағ,
Игнимде қоржыным, әлимде таяқ,
Аллаға тапшырдым, уғлым әлүидағ.
Бел мәдарым, Нәғметилла, қал имди.

Сән еурсәң көрер көзим рәўшаны,
Бағы бостанымның таза гүлшәни,
Аллаға тапшырдым уғлым мен сәни,
Мәлүл олып, ағламайын қал имди.

Көзимнің рәўшаны, жаным, әй уғлым,
Сәргизданны қәхиш еткен бу көңлим,
Иншалла, келүrmән, етмесе елим,
Бойның бурып, ағламайын қал имди.

Сени тапшырмышам, уғлым. аллаға,
Тәкие қылып, ялбармышам кудаға,

I

Сән ушын кетәрмән мал деп арқаға,
Жигер-бандим, ағламайын қал имди.

Хош аман бол, Нағметилла, бир қозым,
Көңлимнин қууанышы жигерий-бәндим,
Мунда турай десем йоқтур илажым,
Қанлар йығлап, ағламайын қал имди.

Кетер сәргиздана Хажыниязы,
Аманда болғайсаң көңлим қууанышы,
Белимнің мәдары, башымның тажы,
Сәуер қозым, Нағметилла, қал имди.

НАҒМЕТИЛЛАНЫҢ, АТАСЫ ӘЖИНИЯЗҒА АЙТҚАНЫ

Бундын кетер болсаң имди сәргиздан
Аллаярын олғай, атам, хош имди.
Көзлеримдин яш орныға ақар қан,
Меҳрибаным, кабам, атам хош имди.

Сен кетерсең сәргиздана бел бағлап,
Мен мунда қалурман мудама ағлап,
Кеше-күндиз йүрәк бағрымны дағлап,
Ғамхорым, атажан, кабам, хош имди.

Сапарың оң болып болғай куда яр,
Әўлия әнбия болғай мәдәткар,
Не бизде, напақа, не либас бар,
Ғамхорым, атажан, кабам, хош имди.

Мен ушын ғам йеме, кабам, аман, бол,
Хәргиз ғам йемегил сен шадыман бол,
Хәр йерде йүрсең де, ата аман бол,
Кетсең йолың болсын, ата, хош имди.

Сен кетерсең, халым не кешер мунда,
Сағ-саламат олғыл йүрсең хәрқанда,
Тез жетискил, йығламағыл, сен анда,
Ғамхорым, атажан, кабам, хош имди.

Йоқдын бизни бар әйләгән қудайым,
Бизләрни бәладан сақлағай дайым,

Дийдарыңны несип еткей илахим,
Ғамхорым, атажан, кабам, хош имди.

Қайғы бирле кешер уғлын шәб руўзы,
Ғусса бирлән зағпырандек гүл йүзи,
Бизларни сақлағай қуданын өзи,
Ғамхорым, атажан, кабам, хош имди.

Ҳақ таала болғай сениң ғамхорың,
Шадлық билән йегейсен сен нәхәрин,
Қуда несийб қылғай йәне дийдарың,
Ғамхорым, атажан, кабам, хош имди.

Сапарың он болғай хәмде йолдашың,
Аллаға тәкие қыл хәм ет саўалың,
Дуғададур Нағмелулла бул уғлын,
Ғамхорым, атажан, кабам, хош имди.

ХҰРЗАДАНЫҢ АТАСЫ ӘЖИНИЯЗҒА АЙТҚАНЫ

Хызыр Ильяс олып сениң йолдашың,
Болғай ата сәна аллаяр имди.
Қырық шилтән ғайып ерән олып йолдашың,
Әўлиялар болғай мәдәдкар имди.

Ҳиммәт қурын буўып белге хош олып,
Толып, ташып, дәрья киби жош урып,
Аман-есен бир биримизге қошылып,
Рәхібләрә болғай, жаҳан тар имди.

Ағламай нәйлейин, кетәң йериң даш,
Сен болмасаң ақар көздин қанлы яш,
Баш аяғым ялан йәне езим яш,
Қудайым сизләрә болғай, яр имди.

Сағ-саламат болып, йәне өлмесең,
Разы ермән келип мени көрмесең,
Шул йерден атажан егер келмесең,
Янар йүрәкимде мың яра имди.

Келур келмәсиңни имди өзиң бил,
Қезимдин қанлы яш ақар мисли сел,
Бәнага сен келмесең ата шул йерден,
Мунда уғлың, қызың болар хор имди.

Айралық, атажан, өлимдин яман,
Қудайым сақлағай бәләдин аман,

Кетер олсан, атажаным сәргиздан,
Аманда болғайсаң, ата, бар имди.

Көтерилди сениң несибе дузың,
Нәсиб олғай йәне көрмеклик йүзиң,
Хұрзада нашарын бир ялғыз қызың,
Кеше-күндиз мұдам саңа зар имди.

Болурман, атажан, қайғы дүньяда,
Қудайым йеткергей мақсәд-мурада,
Кезидин яш төкип қызын Хұрзада,
Күндә хәрдам тиләкинде бар имди.

Хұрзада хәққында дуада дайым,
Келурсең бар олса тәнде бул жаның,
Дийдарыңны несийбеткей қудайым,
Хош аллаяр атажаным, бар имди.

АҚЫЛ-НӘСИЯТ ҚОСЫҚЛАРЫ

ХӘР ЖЕРЛЕРДЕ ДИЛГИР МҮТӘЖ БОЛСАҢЫЗ

Хәр жерлерде дилгир мүтәж болсаңыз,
Сонда белли деркар үәждиң қымматы,
Нәсип айдап елден айра түшсаңыз,
Сонда белли үйде хәздиң ләззети.

Аңламай ладанға ашна болсаңыз,
Жақсы емес сөз астында қалсаңыз,
Душ келип нәмертке меҳман болсаңыз,
Сонда белли ғош йигиттиң хызмети.

Зейни әйлеп хәр нышана түшмәгә,
Көңил қойып пәрүаз етип ушмаға,
Ғам-қайғыў, кәпесте көңлиң ашмаға,
Сонда дәркәр шийрин сездиң ләззәти.

Нәмерттен бир нәрсе сораса ғәрип,
Нәрсе бермес йуз мың барса жалбарып,
Жаманды өлимдин алсаң қутқарып,
Болмас хәш бир сеннен зәрре миннети.

Ғош йигитке түшсе қаттық саўдалар,
Достың зар йығлайып, душман табалар,
Кетпес хәш ызасы беглер, ағалар,
Ғош йигит нахақтан тартса дөхмети.

Дүкьяда Зийўардек дэртли киши йок,
 Байдэртлерниң аның билен иши йок,
 Ялғаншыда зэрре көңил хошы йок,
 Жоқшылықтан хәрдем шекер зэхмети.

АЙРЫЛСА*

Ашықлар ағлайўр ләйлиў-нәхары,
 Қара кәзли кәдди далдын айрылса,
 Руўзы-шәп қан йутып шекерлер зары,
 Шийрин сөзли сүшүк тилдин айрылса.

Ашық-машуқ ушун жаныдын кешәр,
 Мүдам ышқы отына өртәниб пишәр,
 Ер йигит қайғыў йеб, күндә қан ишәр,
 Несиб айра түшиб елдин айрылса

Сәмәк өлүр, суўдын айрылса бир күн,
 Қанаты суў болса, ушалмас сүлгүн,
 Қаршыға, ийтелги йенә ақ туйғын,
 Йемин табмас қоша балдын айрылса.

Елинен айрылған дийўана болүр,
 Ярынан айрылған бийгәна болүр,
 Хәррелер ушубан пәрўана болүр,
 Уясы бузылып, палдан айрылса.

Ғош йигитниң дәўлети бар башында,
 Хәм ағасы хәм иниси қашында,
 Хәркйм эз елинде, теңи тушында,
 Йигит қәдири болмас елдин айрылса.

Бағлар дала олур келсе хүб бәхәр,
 Қазан үрса, солар ғуншалы-гүлләр,
 Йылына йетмәйин азарлар-тозар,
 Қатунлар түл қалыб ердин айрылса.

Йигит қашшақ болур сөхбәти болмас,
 Ағайии-халықара иззети болмас,
 Мейлис-мәрәкәдә, хүрмәти болмас.
 Йлгит қашшақ олуб, малдан айрылса.

Дәх дегендә озан қанатлы кушдан,
 Туяқы нәхәлли алтун кумүшдән.
 Алма көз әрәби ат қалур минишдән,
 Қуйрығы дөкилип, ялдын айрылса.

Зийўар айтур саңа келүр шум өлүм,
Сөзле қазан урып солмайын гүлиң,
Сәзләмәқдин қалур бу қызыл тилиң.
Бир күн шыбын киби жандын айрылса.

* * *

Тулпар деген ябы яңлы болмайды,
Таўдан қайтпас дойнағынан айрылса,
Дәрт көбейсе тәнде дәрман қалмайды,
Жер таянып қанатынан қайрылса.

Адам уғлы-хәргиз ғапыл болмасын,
Қызыл гүли ғумшаланып солмасын,
Ақ жүзине сарғыш қайғы толмасын,
Халы қыйын қанатынан қайрылса.

Бул дүньяның көрки адам баласы,
Адамның да көкке жетер наласы.
Көнилдиң көп болар қайғы жапасы,
Хош қылықлы сәўер ярдан айрылса,

Бүлбил кәпесте тур сайрарға тезден,
Шешенлер утылса туўрылық сөзден,
Көргишлер айрылса ол еки көзден,
Қыйын болар ғапилетте айрылса,

Бул дүнья өтерлер енди басыңнан,
Қатар-яраныңды алып қасыңнан,
Зәхәр-заққым етип ишкен асыңнан,
Әрман билен бул дүньядан айрылса.

Буд дүнья бетердур, ойлаған жигит,
Жас үлкенге хешўақ бермеңлер сөгит,
Жақсы-жаман болар, ис болса бийкут,
Анық паркы адам елден айрылса.

Алғыр қус хор болар балдан айрылса,
Ер жигит хор болар малдан айрылса,
Жасы алпыс үшке шыққан мамалар,
"Бақтым қара" — дейди шалдан айрылса.

КЕРЕК

Баҳадыр ғошшақ жигитке,
Халыққа мәлим батыр мәртке,
Бәрдаш берер ҳайғы дәртке,

Жанажан ғардашы керек,

Жигит шықса узақ жолға,
Жаў-жарағын алып қолға,
Сермеп қылыш оңлы-солға,
Жол баслар сәрдары керек.

Малы көп сансыз байларға,
Апармай мереке-тойларға,
Кейнине салыўға қойларға,
Қулағы кесик қул керек.

Ўақтым өтти сәрдар деген,
Саўаш болса қардар деген,
Бул гәпимнин парқын билген,
Удайына айтыў керек.

Сөгис келтирип атаға,
Исин жиберип қатаға,
Аўылдағы кәтқудаға,
Саны жоқ пара пул керек.

Халық сораған аталыққа,
Исин жүритип қаталлыққа,
Күш берип өнбес салыққа,
Халықты постырған шул керек,

Қумартып тегин ақшаға,
Адамды көмип пақшаға,
Халықты сораған патшаға,
Күнде-күнде урыс керек.

Сорлы пухара халыққа,
Қол созып бәрхә жарыққа,
Көнбей бирнеше салыққа,
Жайнап-жаснар заман керек.

Өмиринше жарымай пулға,
Иси баспай бәрхә оңға,
Сорқайнаған сорлы қулға,
Жайнап-жаснар заман керек.

Шад болып дәўран сүриўге,
Паянлы дүнья көриўге.
Қатар-курбы менен жүриўге,
Әжиниязға заман керек.

ҚӘДИРИНӘН

Хаўада ушқан боз қушлар,
Не билсүн көлниң қәдиринән,
Тағ башында кешән марал,
Не билсүн шөлниң қәдиринән.

Яқшы-яманны көрмәгән,
Бек болуб дәўран сүрмәгән,
Гүлниң тазасын термәгән,
Не билсүн гүлнин қәдиринән.

Ышқы шарабын ишмәйин,
Шийрин жанынан кешмәйин,
Йуртынан айра түшмәйин,
Не билсүн елниң қәдиринән,

Бүлбүл фыған етән бағлар,
Ашық олан тынмай ағлар,
Көкни гезгән қарға-зағлар
Не билсүн гүлниң қәдиринән.

Үстимиздән өтән айлар,
Түшти бу күн ахыў-ўайлар,
Едирәңләп йүргән әлейлер
Не балсүн сөзниң қәдиринән.

Ах шекип бағрын сөкмәгән,
Көзинән яшын төкмәгән,
Нар болып йүкни шекмәгән,
Не билсүн йолның қәдиринән.

Яр билә сәхбет етмәйин,
Мурат-мақсүдә йетмәйин,
Ашшы-душшыны татмайын,
Не билсүн балның қәдиринән.

Яр билән биргә ятмаған.
Шийрин ләбинен татмаған.
Нәзик белинен тутмаған,
Не билсин қолның қәдиринән.

Зийўар әжепдүр заманлар,
Қани мундағ қәдирданлар,
Өзин билмәс қыз-жаўанлар,
Не билсүн ярның қәдиринән.

БОЛМАСА

Яранлар, бир сөзди айтайын сизге,
Йигит гезә билмәс йошы болмаса.
Ақыл болсаң пәхим әйле бул сөзге,
Неге гезсин, кеўил хошы болмаса.

Мәрт билән нәмәртни айырар саўаш,
Саўаш майданында керек қарындаш,
Шул майданда жаның кетсе геўде лаш,
Мәрт йигитниң мәрт қардашы болмаса.

Баҳадырлар алла дийип ат салур,
Нәмәрт йигит шаппай майданда қалур,
Ислам дийип жаўға қылышын урур,
Қылыш кесмес, ғайрат-күши болмаса.

Ғош йигиттин минген аты айланур,
Аны көрип мәртниң кеўли шайланур,
Алғаныңның зыя-зулпы таўланур,
Зулп ярашмас, қалем-қашы болмаса.

Йигитид шийрин тил ҳаялы болса,
Үйине қыдырып, меҳманы келсе,
Алғаны салланып барыны берсе.
Меҳман күтсе, башқа иси болмаса.

Ақылы яқшының гийнеси болмас,
Яман адам гийне тутса умытпас,
Атқа минген билән кәтқуда болмас,
Йурттан асқан ақыл-хуўшы болмаса.

Хәр ким суўпы болса, нәпси кем болур,
Кеўли өлип, халый жайда гүм болур,
Нәпси өлмесе йигит билән тең билур,
Йәнә таат — ибадаты болмаса.

Йигит нәсийп шегип, ят елгә барса,
Анда барып шәкәр билән бал ишсә,
Ағайын қарындаш ядына түшсә,
Найләж йүрүр теңи-досы болмаса.

Ҳақ безиргән йолға шықса ярашар.
Күн-түн сегбир тартып дағ, шөлден ашар
Базы ўақта кәрўан йолдан адашар,
Йолын билген кәрўан башы болмаса.

Мәртте ат болмаса атша жуўырар,
Өзинде йоқ болса, түшип ким берәр,
Теңиниң ишинде өлгәндөк болар,
Айтта-тойда минәр аты болмаса.

* * *

Тахт үстинде туран әдил султанлар,
Бир байша йоқ сорар ели болмаса,
Йүрәкләри ат башыйдек батырлар,
Қатынша йоқ ат ярағы болмаса.

Моллалар хун чекип хатларын язар,
Бойнында фотасы дәрүиш ел гезер,
Баш-башына болып пухара тозар,
Хәр йуртның патшасы әдил болмаса.

Қудайым сақласын залым патшадын,
Тиләкиңни тилә қадир кудадың,
Аўам яхшы мұндағ молла-хожадын,
Қалем йонып язар хаты болмаса.

Неләр болғуўсыдур, бу шын кеўиллер,
Қазан үрса солар ғуншалы гүллер,
Шәменлерде сайрап турған бүлбиллер,
Торғайша йоқ, қонар гүли болмаса.

Бу сөзни айтайын, ағалар, беглер,
Сөз сөйлесем, сөзге дүшмес гөдеклер,
Ушып йүргән қуўы-ғазы өрдеклер,
Халы қарап, дүшер көли болмаса.

Ақыр бир күн болур ақыр заманы,
Исрапыл сүргини йықарлар дағны,
Қыран қуслар көрсе ушпаслар аңны,
Туў куйрығы қос қанаты болмаса.

Ақыйрда яқшыдан пығыллар қашар,
Қағаздың йүзидән қалмай хат өшәр,
Ябандағы суўсыз арыққа уқшар,
Хәр кимниң сахаўат қайыры болмаса.

Жақсыға мал менен жаман тең болур,
Жаман көңил жақсылардан кем болур,
Ер жигитлер өз теңинен кем болур,
Айдар малы, минер аты болмаса.

Дүньяда Зийўардай дэртли киси йоқ,
 Бийдэртлердиң аның билэн иси йоқ,
 Жалғаншыда зэрре көңил хошы йоқ,
 Яры үлпет бирэдары болмаса.

МЕГЗЕР

Кыял етсем мениң көнлим,
 Ертлеўдеги атқа мегзер,
 Бир достыңнан кеўлиң қалса,
 Ғәлет жазған хатқа мегзер.

Халайықлар, ойлап қара.
 Татыўласар кем-кем ара,
 Дус болсаңыз яқшы яра,
 Өмириң гүлистана мегзер.

Ишиң толар намыс-арға,
 Кеўил бермес рузигарға,
 Исиң түссе пейли тарға,
 Қәпеске түскене мегзер.

Жипек минез шын биймәләл,
 Сөзлери шекер, ләбинде пал,
 Қолына түссе бир гөззал,
 Өмириң хошхала мегзер.

Ишиң толса әрман-шерге,
 Кеўлиң мегзер қара жерге,
 Жаман қатын жақсы ерге.
 Таўсылмас дөҳметке мегзер.

Хош жигит болса хәмрайың,
 Не қайғың бар, не пәрўайың,
 Гүлистан кеўил сарайың,
 Қыс күнлериң жазға мегзер.

Пуллы болса кәспи-кәриң,
 Душпанлардан өнер арын,
 Хәмме сениң досың-ярың,
 Төрт жағың кублаға мегзер.

Келтирсем ақыл-ойымды,
 Дүньяның жоқдур тойымы,
 Азада қыздың қойыны,
 Жәннеттиң бағына мегзер.

Абадандур оңың-солың,
 Жетеди хәр жерге қолың,
 Болса жеделли мәрт улын.
 Кеўлиң бәлент таўға мегзер,

Алыс-жақынды билмесе,
 Кейнинде көзге илмесе.
 Тийисли хақыңды бермесе,
 Ағайының жаўға мегзер.

Сыр шашпас адам данасы,
 Орынланар сөз сарасы,
 Жаман қоңсының арасы,
 Күнде жәнжел-даўға мегзер.

Көкке жетер шеккен налаң,
 Ойран болар жигер, санаң,
 Ахмақ болса туўған балаң.
 Өмириң зимистана мегзер.

Халайықлар, кулақ салың,
 Буйырғаны мулки малың
 Кеўлиңнен шықса хаялың.
 Беҳиш ғулманына мегзер.

Туўысқаның болса пасық.
 Жөн билмеген жүдә жасық,
 Алыс-берис жоқ сыйласық,
 Туўысқаның жатқа мегзер.

Халайыққа көз салмаса,
 Ағайиңди танымаса.
 Балаң тилиңди алмаса.
 Ишиң жанған отқа мегзер.

Жақсыда ашыў, кек болмас,
 Бир яманлық яддан қалмас,
 Хешким аяп нәзер салмас,
 Ишиң жанған отқа мегзер.

Халыққа машкул тасқын дәўлет,
 Хеш кимге болмаған үлпет,
 Етпеген қайыр-сақаўат,
 Мийўасыз бир талға мегзер.

Арасатшыл шын хунаба,
 Етпесе хаққыңа дуўа,

Мәселе айтпаған улама,
Суўы жоқ арнаға мегзер.

Ийемен деп уллы атаққа,
Аты белгили елатқа,
Жайылмаса сөзи халыққа,
Шайыр гөне тамға мегзер.

Адам улы — бәри адам,
Ҳаллас урғыл, кеўлим шадлан,
Пазийлет билмеген надан,
Төрт аяқлы малға мегзер.

МЕГЗЕР

Қыз бала кемала келсе,
Алмадек пишкәнә мегзер.
Мәўжирип аққан дүрьядай,
Толысып ташкана мегзер.

Шар тәрәпке көзин салып.
Яр дәрдинен куйип-жанып.
Бир сейлескен естен танып,
Шарапатлы жазға мегзер.

Он сегизге келсе жасы.
Қулпы дөнер көзи-қасы,
Ақылыңды алар жилўа-назы,
Таза ашылған гүлге мегзер.

Тал шыбықтай таўланып,
Таўыс киби ол сайланып,
Он тоғыз жаста доланып,
Ақылдан саскана мегзер.

Бадам қабақ жүзинде қал,
Жолына бағыш дүнья мал.
Қумар көзли, зулпы тал-тал.
Он төрт күнлик айға мегзер.

Жаның ерир саўлатына,
Йош берген көңли шадына,
Гәплескен жетер мурадына,
Қолы жеткен ҳажға мегзер.

Қарасаң қәдди далына,
Келбати, сийне-салына,

Қанған дийдар жамалына,
Қанып ишкен палға мегзер.

Ҳаллас урған көңли қасте,
Көңил қосып ярыў-досқа,
Тоқтар емес таўда-таста,
Қус киби ушқана мегзер.

Яш жигитдур ақыў-зары
Жаныңды алар көз кумары,
Түссе жүзине дийдары,
Қәдир сағымына мегзер.

Қағып кетсе көзи шалып,
Жилўа оты жаныңды алып,
Бир сөйлескен мийри қанып,
Шыпалы хастеге мегзер.

Тарттырған нешшеге зары,
Сүйгеннің тарқар кумары,
Сийнесинен қос әнары,
Беҳиш алмасына мегзер.

Яр жолында болып әда,
Бирнешени тутып яда,
Мысал, делбе жигирмада,
Сахаўатлы байға мегзер.

Бийўафадан яры болса,
Жолын тосып күйип жанса,
Анасы жибермей қалса,
Зиндана түшкене мегзер,

Мал байлаған ярын сүймей,
Қостарым деп көзге илмей,
Қупияда ойнап-күлмей,
Минилмеген тайға мегзер.

Келсе бнр күн мал байлаған
Кеўлин ашып сорқайнаған,
Басын тарта алмай саўдадан,
Саллаққа түшкене мегзер.

Қабыл алып, толып таспай,
Ықлас пенен аяқ баспай,
Көйлек шешип кеўлин ашпай,
Дозаққа түшкене мегзер.

Мал бергени қайыл болса,
Қолына узатып алса,
Қәдирданы ізде қалса,
Тахттан түшкене мегзер.

Жасы өтсе жигирмадан,
Өткени қыйын гирядан,
Жәрдем таппай бийұападан,
Өмири әрман-шерге мегзер.

Баяғылар хабар алмай,
Ойнап-күлип мийри қанбай,
Ойлаған мәқсети болмай,
Байлаўлы бир қуска мегзер.

Жасы етсе жигирма бестен,
Әрман-шер шығады иштен,
Бир әрманлы қолға түскен,
Иси миннет, назға мегзер.

Пәсен тартар кеўли естен,
Хаўаланған бәдент пәстен,
Жигирма төртте, жигирма бестен,
Нама кескен сазға мегзер.

Жигирма алты. жигирма жети,
Туўры қарар саған бети,
Өсип-өниў хақ нийети,
Қурық басқан ғазға мегзер.

Делбе ядлы тасып-толып,
Ул қызының анасы болып,
Қызыл жүзи гүлдей солып,
Қазан урған гүлге мегзер.

Халықтың сорына көнип,
Ислери насырға дөнип,
Үрпек шаш, сары тис болып,
Жанып сөнген отқа мегзер.

Отыз бес пенен отыз алты,
Баяғылар ядтан қалды,
"Өлим бергир" сөздің салты,
Мысал, гөне қапқа мегзер.

Халайықлар, пәхим ет аны,

Қырқында болады кәйұаны,
Көбейер хазар, гүманы,
Жолдан адасқана мегзер.

Дуньяпараст болып шунақ,
Жәнжел табар келсе қонақ,
Қырк бесте болар қызғаншақ,
Қызығы қашқана мегзер.

Пәтиұасыз хәм умытшақ,
Суў көтермес ол ашыұшақ,
Еллиде болар мақтаншақ,
Бир дағдан ашқана мегзер,

Шашы жумақтай ақ болар,
Адамгершиликтен сап болар,
Талабы сарсық гәп болар,
Алды бәлент таўға мегзер.

Бул дуньядан гүдер үзер,
Болып атқан исти сезер,
Басын қосып шөбире езер,
Дуньядан қайтқана мегзер,

Ғаррысы менен қас болар,
Баўыры қара тас болар,
Күннен-күнге қаллаш болар,
Жолға сайланғана мегзер.

Өлимнен келгендей хабар,
Шадлығың насырға шабар.
Аржағы таўсылмас сапар,
Бул дунья ялғана мегзер.

Қыялым гезер хәр жакқа,
Бир гезлеспей дәўлет баққа,
Сақал-муртым толды аққа,
Әжинияз әрмана мегзер.

ХӘР КИМ ХАТАМ БОЛУР ПАНИЙ ДУНЬЯДА

Хәр ким Хатам болур нанип дуньяда.
Бар болып дәўлети, болса ҳиммет,
Хәр кимлер етеди мақсуд — мурада.
Дурыс болса ықлас пенен нийети.

Кешти бу дуньяның малы-әмўалы

Болса сақаўаты, хайры-ихсаны,
 Ер йигитке келсе бир күн мийманы,
 Келур мийман билән худа рәхмәти.

Бақыллар үйинен от-суў алдырмас,
 Бир тон кийсе, он жылғаша тоздырмас,
 Келсе мийман "жайым жоқ" деп қондырмас,
 Ғаний болып, бар да болса дәўлети,

Яқшы болса ер йигитнин жананы,
 Йигитниң ишинде қалмас әрманы,
 Яман болса мәрт йигитниң алғаны,
 Башында дүньяның қайғы-ғұлпетти.

Дәўлетиң кем болса, алғаның яман,
 Жылында үйине келмейди меҳман,
 Зайыбың яқшы боп, болса мийирман,
 Қатын емес, ол бир куда нәғмети,

Адамнан шәрим етпей, қорықпай алладың,
 Руўза тутмай хәм оқымай салатың,
 Жаман қатын күн-түн гезер елатың,
 Байы сапар шығып кетсе бир жети.

Зийўар айтар ҳақ әмирине бол қайыл,
 Ҳақ жолында қурбан болды Исмаил,
 Қахәрленип келсе бир күн әзрайыл.
 Бермей таслар бир дем ҳасла мәўлетти.

КЕРӘК

Шар тәрәпдин меҳман келсе күтмәгә,
 Әўелха йигитке ҳиммәт-ҳал керәк,
 Дилжәм болып үйдә тыныш ятмаға,
 Көп генә бийҳисап дүнья-мал керек.

Йигит керәк дәрья киби ташмаға,
 Кеўил пәрўаз еәр көккә ушмаға,
 Үйге меҳман келсе кеўил ашмаға,
 Әдепли-әрканлы уғыл-зат керек.

Қулақ сал, яранлар, пәхим үгитке,
 Мийўа питпес қара талға, сөкитке.
 Беш күн ойнап-күлген ғошшақ йигиткә,
 Қалем қаш, қыпша бел қәдди дал керәк.

Тентекке — жудырық, мәжгүнгә — урыш,

Жиллигә — төбәләш, палўанға — тутыш,
Бедәўгә — йуўырыш, буўданға — йүриш,
Ябыға хәм куйрық билән ял керек.

Дийкана жер керәк, туқымыў-хөккиз,
Бүлбилә гүл керәк, назбайыў-эфруз,
Балықшыға дәрья ишрә, я теңиз,
Кишти керәк, йоқса жекен сал керәк.

Йук салмаға Шынмашиныў-Бухара
Русы, ноғай, Ходжәнд йәне Херата
Ҳағ бәзиргән саўдагәри базара,
Тақ өркешли әлўан-әлўан нар керек.

НЕ БИЛСИН

Бир шопан дәстине түссе бир алмаз,
Шақмаққа харж етер, қадирин не билсин,
Қаразбан қолына түссе алғыр баз,
Қанатын қайырар, қадирин не билсин.

Аспанды берк етпес Дабр, Курмийан,
Беглик ете билмес, берим бермиян,
Дүзде ашлық машақатын көрмнян,
Үйде ыссы нанның қадирин не билсин.

Жүз кәдем жер пиядалап жүрмаян,
Аттың қадирин билмес йолда ҳармаян,
Кемеси дәрбентте дилгир болмаян,
Қырда кара жердин қадирин не билсин.

Байларға ярашар — қайыр-сақаўат,
Пақырға ярашар сабыр-қанаат,
Хар сүрен тажыға түссе шапқыр ат,
Палан шекип сүрер қадирин не билсин ...

ЙИГИТЛЕР

Ер йигит қолында малы болмаса,
Ялғаншыда өз теңинен кем болур,
Әреби ат арыса, жалы болмаса,
Арқасы яғырдан бойы ләң болур.

Иигитке әреби ат керек, әўелҳа,
Екинши зән керек хошрөй, базийа,
Андын соңра перзент керек хәм дүнья,
Дүньясызлар ләйлиў-нәхәр тәң болур.

Хош жигитке керек бир яры зийба,
 Қалем қас, қара көз, қамәти-рәғна,
 Йингиттиң қатыны болса бийхая,
 Күнде үй ишинде ғаўға жән болур.

Жаман қатын ериниң айтқанын етпес,
 Сөзини тыңламас, кеўлине жетпес,
 Күнде үй ишиниң ғаўғасы питпес,
 Мәрт йигиттиң мударам халы тәң болур.

Жаманнан жақсының сорасаң парқын,
 Аспан жер арасы андын көп жақын,
 Жаман қатын бийзар етер елатын,
 Сөйлегенде жақсы менен тең болур,

Жақсы қатын ерүр қуда неғмәти,
 Өпсең, қушсаң әзиз жанның рәәти.
 Жақсы ярдың беглер билсең сөхбети,
 Ялғаншыда жәннет билән тең болур.

Үйленсең үйленгил сорап хәм затын,
 Исмин, нәслин, жети пушты-әждадын,
 Беглер әлге түссе бир жақсы қатын,
 Үни шықпас, аның фејли кең болур.

Әжинияз дер, ғийбат сөзди сөйлеме,
 Үрд етип, ғийбатты өзиң излеме,
 Қой сөзинди, муннан артық сөйлеме,
 Буннан көп сейлесең, сезиң зәң болур.

* * *

Қыш ақрабы яқшы ғайры елаттан.
 Ғайры елат яқшы жаман зүрияттан,
 Жорғасыз, жүриссиз бир шабан аттан,
 Қос арбаға белли егиз яқшырақ.

Қасқалдаққа бир ағары май питсе,
 Ғарқылдасып қонар көлин танымас,
 Патшаның дәўлеті қайтайын десе,
 Көзине май питип, елин танымас.

БОЛУРМЫ?

Уәлий күңлим, хәр жайларда доланма,
 Хәр жай демәк билән имкан болурмы?

Сөзлегендө сезниң парқын билмәгән,
Адам демәк билән инсан болурмы?

Йигит керек өз жайында сөзләсә,
Хәр кимсә сыр бермей, сырын гизнәсә?
Қәдирин биләр бир қадирдан изләсә,
Қадириң билмәс жая меҳман болурмы?

Аллам берсин бәндесиниң мурадын,
Кәмрән катиби язарлар хатын,
Бәршени яратқан қадир қудадин,
Инаят болмаса, султан болурмы?

Хош йигиткә абрай керәк, мал керәк,
Муршидләрә батын керәк, хал керәк,
Ақырәт истәсен, дугры йол керәк,
Куңил хош етмәсә, гирияң болурмы?

Хош йигиттиң аты-тоны шай болса,
Алан яры ақлы өзинә тай болса,
Уғлы-қызы болуб, йәне бай болса,
Яланчи дүньяда әрман болурмы?

Яқшыны пәхим әйле сөзләгән сөздиң,
Яманның парқы йоқ, көз бирлә йүздиң,
Әдебсиз, әркәңсиз бийпәхим қыздың,
Хошрей болмақ билән жанан болурмы?

Зийуар айтур, аллам, өзин шад әйлә,
Атым-тоным, көңил-хошым бар әйлә,
Қол аяғым, башым, көзим сағ әйлә,
Мендиң ғайры дәрдә янған болурмы?

ЖАҚСЫ

Адам улы адам қәдирин билмесе,
Оннан дүзде отлап жүрген мал жақсы.
Айтқан сәздиң мағанасын билмесе,
Ол адамнан тилсиз өскен лал жақсы.

Дүньяға шыққан сон бергей қудайы,
Ден саўлықтың болмас хеш теңи-тайы,
Хәр кимниң өзине Мысырды жайы,
Шукир-сәна етиң, қәдирин бил жақсы.

Кисиниң ярына күлип баққаннан,
Шыбын жанын ышқы отына жаққаннан,

Өз бойыңа түрли насақ таққаннан,
Өз ярыңның тәрбиясын бер жақсы.

Гийне қылып журтты таслап кеткеннен,
Қәдирин билмес жерде хызмет еткеннен,
Жат елдерде мүсәпирлик шеккеннен,
Урып-сөгип қорласа да ел жақсы.

Сақлағайлар куда патша қақринен,
Жырақ сақлағайсаң шайтан шәринен,
Миннетли пал ашшы болар зәхәрден,
Күлип-ойнап берген зағара жақсы.

Туұры жолды таслап қыйсық кеткеннен,
Дос болып досынан гәпин гизнеген,
Досқа қылап қылып ялған сөзлеген,
Оннан он бес жасар арбат жақсыды.

Жол билмесең, жол сораныз билгеннен,
Гүдер үзбе ықрарында турғаннан.
Яман менен қырық жыл дәўран сүргеннен,
Яқшы менен бир дем сәўбетлер жақсы,

Көп гездим, яранлар, шадлы дүньяны,
Өтирикшиниң болмас анты-ийманы.
Хәргиз жақынлатпас келген мийманны,
Жылаған, мүтәжды қуўантқан жақсы.

БӘРШӘ БИРДЕЙ БОЛҒАН ЕМЕС

Бәршә адам тендей емес,
Сен қоймағыл йуртқа әбес,
Биреў ақыл, биреў ғапыл,
Бәршә бирдей болған емес.

Қудаға қас илмиғайып,
Сөз айттың бизге әжайып,
Бенде йоқдур хеш айыпсыз,
Бир кудада жоқдур айып.

Сөзин найза сипет өтер,
Өз башына сөзин жетер,
Қанша өзін билгиш болсаң,
Бир билмеслик неге өтер.

Ол әжелин көрип болмас,
Алдын болжап билип болмас

Бәршә мақлук бирдей емес,
Билмеске ыза берип болмас.

Биреўде бар питкен ақыл,
Жукпай кетер сурткен ақыл,
Ойдағыны билип болмас,
Бурынғыдан қалған нақыл.

Төрт тәрәпиң кубла емес,
Сен қылмағыл йуртқа әбес,
Биреў ақыл, биреў ғапыл,
Бәрше бирдей болған емес.

Сөзинниң ҳаслын ес билипсең,
Басқаны нәкәс билипсең,
Сен етмегил тәкаббирлик,
Йуртны өзиңнен пәс билипсең.

ЯҚШЫДЫ

Бирге отырған, әй йигитлер,
Аңырғаннан сөз яқшыды.
Дегишмә айтың хәр қызға,
Хош йигиткә қыз яқшыды.

Ушар өрдек билән ғазлар,
Қуў яқшыдур сүхбәт-сазлар,
Ақырағаннан қатар қызлар,
Сизиў, бизгә сөз яхшыды.

Бийлар кеңес сорар ханнан,
Сөз сорады қыз жаўаннан,
Қатар қызлар аңырағаннан,
Дегишме айтқан көп яқшыды.

Йигит кумар чай ишмәгә,
Қыз ушын жаннан кешмәге,
Қулақ салың қатар қызлар,
Сөзим болур дегишмәгә.

АҲЫ-ЗАРЫМ СЕНИҢ ҚАСЫҢДА БОЛСАМ

Ахы-зарым сениң қасыңда болсам,
Хүршиди хәйкелдек жамалың көрсем,
Қеше-күндиз сениң менен бир жүрсем,
Деген тилеклерим хақтан бар енди.

Ықшы отына түскен йигит мәрт болар,
Шеккени күн-түни ах-хәсирет болар,
Ашықлық дегениң яман дәрт болар,
Тәўәккәлди бир аллаға қыл енди.

Көп қайғырсаң көзлериңе нәм толар,
Думан басып жәхән жүзи зәң болар,
Қызыл жүзиң зафырапдай рәң болар,
Сәўәр ярым мениң фәндим ал енди.

Ашықлық ямандур жүзиң солдырур,
Ышқына төзбеген дәрттен болдырур,
Сырласпасаң ишиң толып өлтирур.
Биз бенен мудама сырлас бол енди.

Ах мени ярым деп пәрияд әйлеме,
Берк әйле, көңлинди нашад әйлеме,
Яқшыны нийет қыл, яман сөйлеме,
Бул сөзди ядыңа яқшы ал енди.

Ғайры менен босқа үлфәт болмағыл,
Өзиңе хәм маған қайғы салмағыл,
Менде басқа яр йок, гүман қылмағыл,
Мен сениң ярыңман тахик, бил енди,

Қосқай дийип бир алладан тилермен,
Ышқың фырақына дайым күйермен,
Тахир киби хәр қыялға дөнермен,
Зийүәринди хайран етпей тур енди.

АРЖАҒЫНДА БОЛМАҒАНША

Хаслы бузық сөзди билмес,
Нәсиятқа көңил бермес
Айтқаның кулаққа кирмес,
Аржағында болмағанша.

Жақсыларды кәдирлемес,
Хеш нәрсени зейни илмес,
Силтеген жолына жүрмес,
Есесине куймағанша.

Қәдирин билмес туўған елдин,
Парқын билмес алтын-зердиң,
Қәдирин билмес нағыз ердиң,
Басына ис түсиегенше.

Қөркемлерге көңли толмас,
 Қатарына нәзер салмас,
 Яқшы ярдың қәдири болмас,
 Бир ямана түспегенше.

Қуўанып көңли жай болмас,
 Жай болса хәм қолай болмас,
 Асырап алған перзент болмас,
 Қамарыңнан өнбегенше.

Бахасы жоқ хасыл заттың,
 Парқы кәндур азаматтың,
 Қәдири болмас жақсы аттың,
 Пияда жол аспағанша.

Қәдири бил барлық жанның,
 Маңлай терден өнген дәннің,
 Қәдири билмес астың-нанның,
 Бес күн зарын тартпағанша.

КЕРЕКДУР

Әўел күндә хош йигитке,
 Бир әжайып ат керекдур,
 Меҳмана хызмет етмәгә,
 Соңыра қол-қанат керекдур.

Ат йоллар шапып асаңда,
 Қылышдан қанлар сашаңда,
 Мәрт басына ис дүшәндә,
 Йигитке ғайрат керекдур,

Ғаниме қаршы баранда,
 Душманнан өшин аланда,
 Аман-есен сақ келәндә,
 Йигиткә мурат керекдур.

Ғулпағы белигә дүшән,
 Сөзлегендә зейнің ашан,
 Дәрья киби толып ташан,
 Әжеп улығ зат керекдур.

ҚОНАҚ КЕЛСЕ АРЫҚ СОЙМА

Қонақ келсе арық, сойма,
 Семизини былай қойма,
 Бул дүньяға көңил қойма,

Паний дүнья өтер-кетер.

ХӘРКИМ

Хәрким бул дүньяда бир иш билейир,
Әлини көтерип алғыр баз билән.
Яне бирпаралар кеўилин кошлайыр,
Дуўтары әлинде шертип сазбилән.

Хәр яна дәнedur кеўилим қыялы,
Бул сәзимниң хасла йоқты ялғаны,
Ялғаншыда болмас кеўил әрманы,
Ойнап күлсен таўып яқшы қызбилән.

Йигитлер, яқшы менен ойнайын десең,
Уйқыңнан кешерсең, ойнайып-күлсең,
Шул күн яқшы қызның үйине кирсен,
Ойнайып, уйықлатпас қылық назбилән.

Базы қызға биреў үәдени берсе,
Шул күни қаст етип, үйине кирсе,
Ойғатмақлық ушын басын шайқаса,
Хасла жуўап бермес уйқысы билән.

Қыз болғанның бәри барабар емес,
Жақсы қыз хәркимниң сөзине ермес,
Ярыдан ғайрыға кеўилини бермес.
Йүрсең хәз етерсен шундай қыз билән.

Жигит-қыздың парқы барабар болур,
Ебин тапқан жигит ойнайып-күлүр,
Ғә жигит қыз аңлып елин булдирүр,
Өзи сөйлеспеген хасла қыз билән,

Ол жигит адамның қәдирин билмес,
Айтқанын, дегенин хәркимсе қылмас,
Әўелде оңбаған ақыр хәм оңбас,
Сәйлесип көрмеген тәнха қыз билән.

Жаман адам қоз таслайды араға,
Жақсы қыздан дүнья-малың садаға,
Жаман қызлар өзін сатар параға,
Иси болмас жаман, жақсы сөз билән,

Яқшы болса ғош жигиттиң ашнасы,
Чай-шекерге толы болур қалтасы,
Арадағы әйлеп журген жеңгеси,

Қыз-жигитти абырайлы етер сөзбилән,

Молла Зийўар айтар ярын сөз қылып,
Ярға ашық болса, кеўилинди берип,
Муны молла оқыса хош ҳаўаз қылып,
Бақсы-жыраў айтсын әлде саз билән.

НӘСИЙҲАТ

Сөйлесе шийриндур жаҳанда тили,
Келсе шады қуррам боладур ели,
Эрман билән әтти ол Мақтымқулы,
Ол ҳәм нема көрди, әй дүнья сендин?

Зал, Рүстем не көрди етти йүз яштан,
Күши бирлә отлар шығарды тастан,
Отыз бес йыл язды Фердаўсий дэстан,
Ол ҳәм нема керди, әй фаный сендин.

Бул жаҳанда болып өттиллер Қарун,
Аямай бердилер қолында барын,
Әжел оғы тыңламады дад-зарын,
Ол ҳәм өтип кетти, әй фаный сендин.

Дейдилер әйемде өтиллер Әлесту,
Асманий-заминин билди Әфлатун,
Жан алып, жан берди улықман Хәким,
Булар ҳәм өтилер, әй фаный сендин.

Дүньяда өтилер нешше мың алым,
Иштен алып жықты мийримсиз залым,
Физулий, Фердаусий дүньяға мәлим,
Алар да өтилер, әй фаный сендин.

Хешким өтмес залымлыққа Шыңғыстан,
Еситкенлер үн қосысып йығласқан,
Титирести Индистаныў-Гүржистан,
Ол ҳәм етип кетти, әй фаный сендин,

Хорезм йўртлары болдылар харан,
Хийўаны бүлдирди нешше жыл сорап,
Мәдрәхим, Нәдирша бердилер азан,
Олар нема керди, әй фаный сендин.

Бир күнлери келер қашақлара яз,
Сәзенде, гөйенде болыр сәрпараз,
Бу қыссаны язды Зийўар — Хәжинияз,

Ол хәм нема керди, әй фаный сендин.

КЕРЕКТІ

Адамды жаратқан қәдир қудайым,
Бендеңе тәуекел рәхим керекти.
Панахыңда қуп сақлаңыз илахим,
Бир басқа бир өлим болса керекти.

Мен өзим йығлайман рәхим ет дийип,
Ойлаған ой мақсетиме жет дийип,
Жол болғызып шадыманлық ет дийип,
Бир басқа бир саўда болса керекти.

Заманның пәсенти жыл — жылдан бетер,
Хәрким биле-билсе қорыққанын күтер,
Патша, беглер халыққа қысымын етер,
Буған қашан зәўлим болса керекти.

Бенделер хәсиретте, қайғыў-ғәплетте,
Бир теңлик деп бирнешелер үмитте,
Қудайым қалдырма қайғы-хәсиретте,
Бир басқа бир саўда болса керекти.

Ақыллы бол адамларға көп сардар,
Ойлан, болмас иске сен болма қардар,
Халықты йығлатса бирнешше мурдар,
Залым иси раўан болмас керекти.

Бул дүньяға келген менен өлерсең,
Өлмесекнақыры нәўбет көрерсең,
Хәм пасент ғәплет пенен жүрерсең,
Бир басқа бир саўда болса керекти.

Дүньяға шыққан соң шалқып жүриўге,
Жақсы-жаман, заўқы-сапа сүриўге,
Шады қуррамлықты бәлки көриўге,
Халық билен ғалаба ғайрат керекти,

Адамлар хәрдайым көтерер басын,
Көзиниң сүртерге халық билен жасын,
Күш келтирер, хуш келтирер ықласын,
Ғалаба атланыс болса керекти.

Зийўар шеккер бул айтылған сөзине,
Асығыста айтты керек сөзини,
Мақтанғандай бул қағаздың жүзине,

Тәрип етип айталмаса керекти.

БОЛМАС*

Яқшының бир сөзи мәуинәт тажы,
Яманның бир сөзи зәхәрдин ашшы,
Хош йигит дүньяның болса қаллашы,
Ол жигит үйиндә меҳманы болмас,

Ямана сөз айтсаң бақар изиңә,
Қулақ тутмас хәргиз адам сөзинә,
Беш-онлы киши кән көринүр көзинә,
Яманның меҳманға хүрмети болмас,

Хаял яқшы болса, күңлиңни ашар,
Хаял яман болса, абырайың қашар,
Яман адам достдын қашар, үә кешер,
Яманның яқшыға хүрмети болмас.

Яман зәндин күңлүң дөнер хәр яна,
Яқшы зән көз шытмас келен меҳмана,
Ол адам анадын туўған ягәнә,
Пул бериб алсаң хәм қымматы болмас.

Яқшы досға бергил наньў-шөрекиң,
Қайтармас сөзиңнин болса керәкин,
Базы накәслерге берән керәкиң.
Қүниңдә бир пулша миннети болмас.

Қелхә көнлүм бул дүньяға бегәнмә,
Ялғаншының бир дәм пурсаты болмас,
Ақыл болсаң ақыбетин ғам әйле,
Иймандын ғайрының пайдасы болмас,

Доса дуғры кәрәк, душпана — хийлә,
Адамдын яшырма, туғрысын сөйлә,
Дуғры йүргил, игри йурмәгил йола,
Яланшы рәсўаның паяны болмас.

Бий үәфадур дүнья соңы пуш болур,
Әжел йетсә бир күн көше көш болур,
Зийўар айтур ақылсызға хеш болур,
Яманның яқшыға сөхбети болмас.

ЮМОР-САТИРАЛЫҚ ҚОСЫҚЛАР

КЕРӘК*

Қой келүб сұйса шелекке, нәзеріңни салмағыл,
Бирнемәрсе көрип андын, ақлың хайран болмағыл,
Бул ишни көргил өзңндин, сен қазақдың көрмәгил,
Тут мениң пәндимни ал, сен мәсжиддин шықмағыл,
Бул шәриятға сүйениб, бергәнин йутмақ керәк.

Қадириў-ғаффар ерүр ол, сен үмийдиң үзмегил,
Мен яман көрдим бу ишни, енди қырны кезмәгил,
Нәзерің түшсә табаққа, ол таамдин безмәгил,
Екки көзиң таңуб ал, сен бирнәмәрсә сезмәгил,
Сүт ишәрдә тилиңни қол билә тутмақ керәк,

Биз ғәриб елдиң шықыбмыз, бу елатны изләйүб,
Бу илимгә тәкие қылдық, шум дүньяны көзләйүб,
Бир шошайған үйгә кирдүк, нәхий-мүңкир сәзләйүб,
Айтмәдук бу шәриятны, ол қазақға түзләйүб,
Шум палид йолдын шықарда моллалар кетмәк керәк.

* * *

Қуп кәкир, хәр ян сәкир, гүпшек-көшерди майлап ал,
Сийсәри жылытпа ишип, бел-балталарды сайлап ал,
Қой тери постын кийип, белинди мәккәм байлап ал,
Шайды қой, пәтирди қой, қолыңа айры, аран ал,
Сен барғаннан титиресин, гүллән тоғайға қайғы сал.

* * *

Қызлары ким айды — байрамда минәрләр ат үстигә,
Иигит илә ат шападур тағ-төпәнин үстидә,
Хуўки қарсақы киби салсаң қулағың сәстигә,
Башыда бир шаршы руўмал, дойыр аларлар дәстиге.

* * *

Қызлары жүк алдында тәнха жатарлар уйықлайып,
Нәўжаўаны келип ана хәзил етерлер бақлайып,
Малы берген ышқыны қоя билмес сақлайып,
Яры келип зар етерлер, бәкәрәтин йоқлайып.

ҚАШҚАШ

Йа, илаһий әда болды қашқашым,
Излесен табылмас дағ арасында.
Яшлығымнан хәмра болған йолдашым,
Сен мәйүс әйләмә халық арасында.

Сарғайып көринген дағның қулағы,
Дегрисинде әлұан-әлұан булағы,
Қашқаш жеген Әфлатунның ылағы,
Ғурт билән дүгисер дағ арасында.

Хәркимсә бул мәйдан әгер татыптур,
Ақшамында дийдар күтип ятыптур,
Илмихалды илмихалға сатыптур,
Гәһикаф айланур дем арасында.

Етти йылғы үлпет болған йолдашым,
Ишкенде йош берген хәмдәм сырлашым,
Қула дүзде қалар болды бул лашым,
Лажәрәм әйледің қум арасында.

АЛА ҚУС

Аспанда жүр ала-ала көринип,
Жерге түссе қуйрығынан сүринип,
Балақ жүни тепкиринен түрилип,
Тарландек титиренер бизиң ала қус.

Ала қустың бир минези артықты,
Байбосынның бир тауығын тартыпты,
Ел болып кәхринен аның қорқыпты,
Ала қус емесдур, бул бир бәлә қус.

Ала қустың буркит киби тырнағы,
Хасла жаздырылмас урса қармағы,
Елге аұыр түссе керек салмағы,
Соныңдай биймаза бизиң ала қус.

Ала қус тәрийпи журтқа жайылды,
Қораз-тауық бәри жиннен айылды,
Алған аұы мерекеде сойылды,
Соныңдай зәбердес бизиң ала қус.

ДҮЙСЕН ҚАНДЕКЛИ

Алсаң нәсийхатым, тутсаң сөзимди,

Өлтир көк ийтиңди, Дүйсен қандекли.
Ақыр бир абройсыз етер өзінди,
Өлтир кек ийтиңди, Дүйсен қандекли.

Ийт уғырлық қылмас бежерсең бастан,
Күнде бир тойдырсаң қарныны аштан,
Кимсәни айырар сыпыра-шанаштан,
Өлтир көк ийтиңди, Дүйсен қандекли.

Бул ийт уғырлық қылар яқын, йырақтан,
Қимди айырар майдан, кимди-торақтан,
Айрылып көшерсең күлкихожақтан,
Өлтир кек ийтиңди, Дүйсен қандекли.

Хәр қәдем атқанда таўшан алмас хәм,
Атасы арабтан туўра келсе хәм,
Әкеңнің көзини көрип қалса хәм,
Өлтир кек ийтиңди, Дүйсен қандекли.

Сүриўли қойың жоқ, я пада малың,
Сонда хәм мурныңда бир қап шамалың,
Әлхасыл, өзиңе қалар обалың,
Сол ийтиңди өлтирмесең, қандекли.

Бул ийтиңнің пайдасынан көшпесең,
Я айрылып, елден аўлақ көшпесең,
Жегип күшин, саўып сүтин ишпесең,
Өлтир көк ийтиңди, Дүйсен қандекли.

КЕРӘКТИ*

Мен айтайын имди келин тәрийпин,
Әдеп бурыңғыдан қалса керәкти,
Ерте туруб атасының үйине,
Келин ялаң аяқ барса керәкти.

Бурынғы адамдын қалған үәсият,
Гөне адамларда бардур қәсийет,
Аларның айтқаны — бары нәсийхат,
Қәсийәтсиз имди болса керәкти.

Елге хәрбир түрли келинлер келәр,
Бүгин келсә, таңда ахалап күләр,
Ата-анасыйға нәсийхәт берәр,
Шул үйгә сардарман десә керәкти.

Йәне хәм бир түрли келинлер келәр,

Бүкин келсә, таңда елләрни гезәр,
 Үйдә иши болмас, өз бойын түзәр,
 Өз башына пайда қылса керәкти.

Келин үйгә келсе сәламын бермәс,
 Бийхая-бадбахтың уяты болмас,
 Алдыңнан кес-кеслеп назарын салмас
 Сыйраңлап, дигилдеп йүрсә керәкти,

Келинлер өзиниң яманын билмәс,
 Сорасаң керилип жууабын бермәс,
 Буйырса бир ишкә шақырмай келмәс,
 Доңыз тыңлау етип турса керәкти.

Әдепли аяллар ахалап күлмәс,
 Еридин бийжууап хәш йере бармас,
 Яман аял яман халыны билмәс,
 Биреүге сын тақыб күлсә керәкти.

Бир парасы келур жанбызын қашып,
 Яўлығын ташлабан, басыны ашып,
 Кейуанылық қылып сөзгә талашып,
 Нәфис көйләкләрин кийсә керәкти.

Басларын ашғаны не яман айып,
 Айыпны билмәгән ақылсыз зайып,
 Киймешәгин киймей үйинде қойып,
 Лолы яға етип кийсә керәкти,

Яранлар "ақырның" келини болмас,
 Енеси сөз айтса, келини қылмас,
 Енеси от яқар, келини турмас,
 Күн шыққанда зордан турса керәкти.

Бир нешә келинләр ақылы болмас,
 Өзи ғайбар болур, ғайраты болмас,
 Әдеби-әркәндин хәш заты болмас,
 Қаршуу хайбатланып турса керәкти.

Биреуин биреүге қудайым ядар,
 Қатын яқшы болса, үйинде базар,
 Яман болса, бадбахт аўылны бузар,
 Атадын уғылны айырса керәкти.

Йигит малын берип қатын алады,
 Қатынның яманы кетмәс қарады,
 Әрман билән өмир өтип барады,

Қайғыу ғусса билән өтсә керәкти.

Таяқ есә келин ашығланып кетәр,
Еки йуртын бирдей биймаза етәр,
Бийхая бел бағласа бийшара нетәр,
Ақлы хайран болып йүрсә керәкти.

Уйықлап ятар билмес таңнын атқанын,
Ери нетәр хақның ана шатқанын,
Миннет қылар ерине бирге ятқанын,
Безеңлеп ол ерде турса керәкти.

Базы келин келер өнүрин ашып,
Ериниң буйырған ишинен қашып,
Яман қатын алып йүрмән шатасып,
Зийўардан ўәсият қалса керәкти.

ҚАТША

Беглер, тәрип етсем Қатша перийди,
Қалем қаслы, қара көзлери бардур.
Мың саилы садаға басқан изийни,
Мисли аптаб киби йүзлери бардур.

Көрсеңиз бир пәрий наз билән бақар,
Наз етсе ашықтың жаныны яқар,
Сол көзини қымып, он қасын қақар,
Жүз хиссә жилўалы назлары бардур.

Йүзин бир көргенниң ақлы болар лал,
Көз жасыны төкер, тынмай мақы-сал,
Жийди набат, ләби қантыў әсел бал,
Ләпте каса толы паллары бардур.

Енди сениң тәрийпиңди дийейин.
Қулақ салып, тыңласаныз, қыз Қатша,
Өз ўасынды мен өзине дийейин,
Пехим етип аңла буны, қыз Қатша.

Әлемниң жүзинде бир сулыў болдың,
Дәрья киби тасып, толып мәўиж урдың,
Ақырында қатарыңнан кем болдың,
Қәдириң кетти тен душыңа, қыз Қатша.

Жалбарынып бир жигитти тапқансыз,
Үстлерине жипек-сарпай жапқансыз,
Жүзлеринен қайта-қайта өпкенсиз

Ол хәм айра түсти сеннен, кыз Қатша.

АЙЗАДАҒА

Я сендин шәўжели, бақанлы қалды,
Я сендин кәтқуда, сақаллы қалды.
Я сендин қатынлы, тоқаллы қалды,
Еки көзин қанға толды, Айзада,

Жигитлер жүреди кейниңде шалқып,
Үгиттен шықпасаң танадай балқып,
Бетин сепкилленип, қурсағын қалқып,
Бир күни өкинерсең өзин, Айзада.

ҚОРАЗ КЕМПИРГЕ

Қемпир болса хәм қылтыңлап қыздай,
Не бир сөзлери бар ап-ашшы дуздай,
Жылдан-жылға өнер ашып баратыр,
Бурыңғы ислеген гүнасы аздай.

Әлле қашан өлип байы Қораздың,
Қайта туўған күни айы Қораздың,
Талабы шуғыллық, хөнери зина,
Алдында дозактур жайы қораздың.

ҮЗИЛДИККЕ

Атасы Сайымбет, қызы Үзилдик,
Алдында хызметкер қыздай сүзилдик,
Бир ләўент қыз екен соңыра бнз билдик,
Бизиң аты, жолымызды билмеди.

Бул дүньяға кимсе келип, ким кетер,
Ләўентлиги Өте қыздан бес бетер,
Сәйлегенде тикке-тикке сөз қатар,
Атасы мектепке берген еместі.

МАДАЎАР

Қырық күнде хәўледің, еки айда күлдің,
Бир йылда отырдың, еккиңде йүрдің,
Үштен өтип, төрт яшыңда сөзләдің,
Бештен алты яшқа өттиң Мадаўар.

Етти яшта түшәр дәннан бүбагиң,
Сәккнз яшта нақыш үйледің көйләгин,

Токқызда жизлайып жүмлә сүйәгин,
Он-онбир яшыңдын көштиң, Мадаўар.

Он еккидә қоша мәммән билинип,
Он үш яшта тақыйық көзге көринип,
Он беш яшта йигит әли урылып,
Ышқ шарабыдан иштиң, Мадаўар.

Он алтыда бир нәўбәхәр қыз олдың,
Он етидә шәшми қамар йүз олдың,
Он сәккизде шийрин-шәкар сөз олдың,
Он тоққызда толып таштың, Мадаўар.

Йигирма яшыңда кәмала келип,
Ышқ қайжарый билән бағрыңны тилип,
Буў паний дүньяның етәрин билип,
Ышқының тарийхына түштиң, Мадаўар.

Хәш тәлим алмадың ойнап-күлмәктин,
Яқшыға бас қошып, дәўран сүрмектин,
Айбүйир атаў билән Қесе етектең,
Несип болып Шөркөл көштиң, Мадаўар.

Шөркөл, Шөркөл дийип, мөхнатлар көрип,
Нешше мүддет, нешше күнлер йол йүрип,
Хош ўақыт, хоррам болып, Шөркөлге келип
Несийбе еткен тузны иштиң, Мадаўар.

Келип буў Шөркөлде сүрдиң дәўраный,
Ашықларға салдың йүзмиң әрманий,
Көрип кимса яхшый, кимса яманий,
Бир яқшыға башың қостың, Мадаўар.

Ышқы ғәлиб болып, таппай парахат,
Бир, еккигә нәпсиң қылмай қанаат,
Ашықлар көңлини әйлеп жарахат,
Ол яқшыдан айра түштиң, Мадаўар.

Көрдиң бирнеше күн ышқың мөхнатин,
Шектиң айралықтың яне зәхмәтин,
Ақыр татып ашықлықтың ләззетин,
Атадан, анадан кештиң, Мадаўар.

Қыз өзин гизнәмак лазымдур билсән,
Бийғаят, айиб йерир, бийпәрўа йүрсән,
Бир йигитниң атын, жөнин жай көрсән,
Әлиң былғап, қушақ аштың, Мадаўар,

Беш күн бул дүньяда ойнап-күләм деп,
 Әйши-әшират, заўқы-сапа сүрәм деп,
 Көңлүм сүйгән йигит билән йүрәм деп,
 Уяттан, абыройдан кештиң, Мадаўар.

Көңлиңе алған иштин бәршәсин етип,
 Уят, иззет, абыройыны тәрк етип.
 Көңлиңни сен гүнә ишке беркитип,
 Ҳараммеди етти пуштың, Мадаўар?

Мадаўар қыз ерте турып гүниренди,
 Яш башыдан гүнә ишни үгранди,
 Кимни көрсә бойын қушып имиранди,
 Ышқ отына күйип-пиштиң, Мадаўар.

Таўсыпыңды айта берсем түкәнмас,
 Тәрийпиңни шунша язсам кешалмас,
 Яранлар, мен болдым, имди йүрир бас,
 Буў сөз бирлә таптым пуштын, Мадаўар,

П О Э М А

БОЗАТАЎ

Кетер болдық энди бизлер баш алып,
 Хош аман бол, бизден қалдын, Бозатаў,
 Хошласалы қара көзге яш алып,
 Хош аман бол, бизден қалдың, Бозатаў.

Жер хәм ел билендур, ел хәм жер билен,
 Жерсиз елдин, күни дәрба-дәр билен,
 Өмири өтер жүректеги шер билен,
 Қәдириң сениң бизге өтти, Бозатаў.

Иоқ едим, бар болдым, кәмала келдим,
 Минип әреби атлар, дәўранлар сүрдим,
 Наныңды көп жедим, рәхәтин көрдим,
 Хош аман бол, бизден қалдың, Бозатаў.

Неше ўақ жақсыға хәм сәхбет болдым.
 Шады-хуррам болып, ойнадым күлдим,
 Душпанлар жәбридин кетермен болдым,
 Хош аман бол, бизден қалдың, Бозатаў.

Сен бағ един, бүлбил ушты, зағ қалды,
 Пүткил сийнем жанды, иште дағ қалды,

Қыйсық Порқан аман, сени жаў алды,
Басы қутлы соны ўэйран, Бозатаў.

Кимсениң анасы, кимниң әммеси,
Кимсениң ағасы, кимниң иниси,
Кимсениң қыз-уғлы, кимниң сиңлиси,
Әтирек, Гүрген, Хажар асты, Бозатаў.

Кимсениң қыз-уғлы, арзыўлы яры,
Кимниң қашы қара, көзи хуңқары,
Әсир болып, телмирисип хәр сары,
Йықлап ат алдына түшти, Бозатаў.

Атадан айрылды ғулпақлы уғлан,
Сатылды, хұр басын әйледи ғулам,
Кимлер Ирақ кетти, кимлер кетти Шам,
Кимселер Гүрд, Техран түшти Бозатаў.

Кимсениң қардашы, уғыл хәм қызы,
Тутылды күн билен айыў-йулдызы.
Хәрир атлас кийген кимниң ялғызы,
Залымар әлгине түшти, Бозатаў.

Қара көз, қыпша бел қыз билен жаўан.
Йүзлери гүл киби, көзлери мәстан,
Қуда әмири билен бардылар Балқан,
Дәўлет қушы сендин ушты, Бозатаў.

Кирпиги — оқ, анық қашлары — кәман,
Йүзлери — қырмызы хуршийди табан.
Ләйли — Зүләйхадек не гөззал жәнән,
Әсир болып қолға түшти, Бозатаў.

Сәхәр ўақта қырлы дүпең атылды,
Бенде болып түштим, қолым шатылды,
Пәрийдек қыз шоры болып сатылды,
Қәнийзлик башына түшти, Бозатдў.

Қала бузып түркмен² бағрым дағлады,
Кимсени дүпеңлеп, кимди бағлады,
Сенде көп мусылман ұғлы йығлады,
Башыңа қыямет түшти, Бозатаў.

Кимсе шәхийд болды, жандын айрылды,
Кимсе гәда болды, малдын айрылды,

² Бул жерде баспашы феодаоар нәзерде тутылған.

Кимсе көзи күнқарыдын айрылды,
Башына қыямет түшти, Бозатаў.

Тәғдир — алладандур, себеп — Қоқыраттан,
Бийрәхим Сейилхан деген елаттан,
Айра түштиң ашамайлы-қыяттан,
Елатсыз, жайлаўсыз қалдың, Бозатаў.

Ер йигит башына мүшкил ис түшти,
Жүрек бағрым ғамның отына пишти,
Елатың үстиңдин серпилип көшти,
Хош аман, бол, бизден қалдың, Бозатаў.

Көзим яшлы, мен кетәрмән, шарам йоқ,
Бир қудадан басқа пушты-панам йоқ,
Хәмме кетти, сенде турар адам йоқ,
Хош аман бол, бизден қалдың, Бозатаў.

Қала басы болдын сен молла Пирим,
Өзиң тәлип-илим, көнлинде кириң,
Конырат балаңды алса, ол хәм өз бириң
Хош аман бол, бизден, қалдын, Бозатаў

Мәмбетмурат дийўанбеги қул болды,
Жан-ийманы, муддаҳасы пул болды.
Ел қарап болмаққа себеп шул болды,
Хош аман бол, бизден қалдың, Бозатаў.

Зийўарың хошласар қәдириңни билип,
Көзини яшартып, бағрыны тилип.
Аман болса, хал сорасар бир келип,
Хош аман бол, бизден қалдың, Бозатаў.

АЙТЫСЛАР

ӘЖИНИЯЗ БЕНЕН ҚЫЗ АЙТЫСЫ

Әжинияз: Айтаман айт дегенде қыз әлўаны,
Жигиттиң топқа түсер хәм палўаны,
Көрген соң тақат етип туралмадым,
Төсинде еки бирдей қос алманы.

Қыз: Ғаў жигит, барма жиниң, саўма дениң?
Қисиге рухсатсыз қол саласаң,
Солмеди бойымдағы тапқан миниң?
Сорасаң "жол хақы" — деп, жоқ па тилиң?

Әжинияз: Шырайың жылтырайды, күлимлейди,
Өзиме жоқ ғой сирә миним дейди,
Қолымды рухсатсыз суқсақдағы,
Қолыма қатты-қутты илинбейди.

ӘЖИНИАЗ БЕНЕН ҚЫЗ МЕҢЕШТИҢ АЙТЫСЫ

Меңеш: Өлеңди айталмайды хешким мендей,
Мен айтаман өлеңди кемеңгердей,
Сақлап қойың қара өлең ырыс болама,
Айт дегенде өлеңди қоя бермей.

Өлеңди меннен басқа өлеңшилер,
Айталмас айт дегенде хеш кидирмей,
Көп ишинде өлеңди мен айтаман,
Албырамай. жаңылмай, хеш мүдирмей.
Ер кисі екі талай жыр болғанда,
Болмайды мениң менен ким теңелтай,
Бул жерден турып кетсек қызығы жоқ,
Сенлерге бес-алты аўыз айтып бермей.
Өлеңди ашыўлансам жеп қорман,
Жаз бағып, гүзги сойған семиз сурдай,
Хажеке, айтып өлең харыдың ба?
Болмаса жасың жетип қарыдың ба?
Қызыман Байтурсынның, атым — Меңеш,
Хажеке, әли менен таныдың ба?

Әжинияз: Мен өзим өлең айтып харымадым,
Аўылыңа бир әрманым дарымадым,
Қазақта Меңеш те көп, Дәмеш те көп,
Бурыннан көрмеген соң танымадым.

Меңеш: Хажеке, былтыр мени көрмедің бе,
Мениң Меңеш екенім билмедің бе?
Қайтқанда Арал жақтан бир баламен,
Үстиме суў басында келмедің бе?

Әжинияз: Жүзің ысық көринер бир көргендей,
Айтысып күни-түни бир жүргендей,
Былтырғы суў басында жалаңаш қыз,
Сенбе едің сынық өркеш ғарры ингендей.

Меңеш: Астыма минген атым сур қара кер,
Сорғалап сур қарадан ағады тер,
Моллалар көрисиўди сүннет дейди,
Хажеке, керисейик қолыңды бер.

- Әжинияз: Көриссең, әкел қолың аў, қыз бала,
Жасыңды узақ қылсын алла таала,
Былтырғы суў басында Меңеш болсаң
Жүрсиң бе аман-есен сен бийшара?
- Меңеш: Мен жүрмен аман-есен ойнап-күлип,
Той болса өлең айтып, дәўран сүрип,
Аман барып, есен саў келдиңиз бе,
Атаң-анаң, ағайин журтың көрип?
- Әжинияз: Мен келдим ағайин журтым көрип,
Атам менен анама сәлем берип,
Не қыларын өзін бил қыз ақ-Меңеш:
Қолына бир ақ сунқар келди қонып.
- Меңеш: Үстине кийген тоның қызыл болсын,
Ҳажеке, өмир жасың узын болсын,
Енди сеннен жол болсын сөз сурайық,
Қелипсең, тойханаға жолың болсын.
- Әжинияз: Еситтим сизди алаштан бал қымбат деп,
Мен келдим бир көриўге қандай зат деп,
Қоймады ҳеш еркиме мырза Қожбан,
Тусында ақ Меңештиң өлең айт деп.
- Меңеш: Мен өзим қызыл тилге журттан озған,
Қелдиңбе жеңемен деп мени жазған?
Жатып қалған жериннен сүйрелеклеп,
Айтыс деп, алып келдима мырза Қожбан?
- Әжинияз: Айтыс деп алып келди мырза Қожбан.
Менде сендей қыз көрсем арқам қозған,
Болғанда сәхәр ўақта қызығын көр,
Тосаңлығым бар мениң еле қызбан³.
- Меңеш: Өлеңге сенде озсаң, менде озған,
Қөргенде өленшини, арқам қозған,
Қөсилип жолым үйде жата бермей,
Қелдиң бе жеңермен деп мени жазған?
- Әжинияз: Сенде озсаң өлеңде менде озған,
Қөргенде өленшини арқам қозған,
Қалай айтсаң олай айт, қыз ақ Меңеш,
Шайтаным сескенбейди сендей қыздан.

³ Қызбан – қызбайман мәнисинде.

- Меңеш: Өленге сенде озсан, менде озған,
Қөргенде өленшини, арқам қозған,
Айттыссақ жазығы жоқ, мен жеңермен,
Киси жоқ киши жүзде өлеңге озған.
- Әжинияз: Өлеңге сенде озсан, менде озған,
Аңлап шап байталықды жығылар жазған,
Байталыңның, борбайына қамшылама,
Ұеш жерде барма байтал аттан озған.
- Меңеш: Байталым хәрбир аттан озып жүрген,
Қазақта ат жоқ буның шаңына ерген.
Байталым жүйрикли журтқа мәлим,
Хәр тойда бас бәйгиге келип жүрген.
- Әжинияз: Ақ Меңеш бүгин таңас, енди жатпа,
Жата қойсаң байталың болар қатпа
Байтал шауып бәйге алмас деген сөз бар,
Ат бен шауып байталың тыртаңлатпа.
- Меңеш: Байталым хәрбир аттан озып жүрген,
Мал көрмес бул байталды атқа берген,
Байталым хәрбир аттан озар еди,
Айтта-тойда қазақтан сыншы көрген.
- Әжинияз: Байталың айтыуыңнан жүйрик байтал,
Бизде бар гүрең айғыр, шым қара жал,
Байталдың қуйрық жалын күзеп алып,
Арғымақ айғыр сал да баласын ал...
- Меңеш: Жазғытурда мәс болып ағар Жайық,
Орыслар ол Жайыққа салар қайық,
Истесең қайым өлең қайрыларсаң.
Ұажеке, жөн өлеңди айтысайық.
- Әжинияз: Мен өзим өлең баслап айталмайман,
Өлеңди биреу айтса қайта алмайман.
Жөн өлеңди қыйын айт, қой, қайым айт,
Ақ Меңеш қыз изиңнен мен қалмайман
- Меңеш: Ауылымның ақсақалы Қасым, Тасым,
Бизлерди сурап барса тең құрдасым.
Келбетің қан төредей келисипти,
Жылыңды айт, Ұажеке, неде жасың?
- Әжинияз: Той болса қызыл тонды кийермисен,

Отына ашықлықтың куйермисен.
Жылым қой, жасым қырқта, қыз ай Меңеш,
Сен маған жасым сурап тийемисен?

- Меңеш: Ұажеке, жасың қырқта, жылың қойды,
Дүньяның қызығы тек айт бен тойды,
Мен саған тийер едим шыңым менен,
Биреўге әке-шешем берип қойды.
- Әжинияз: Не қылсын бермей сени мал болмаса,
Ишбеге айран, жемеге нан болмаса,
Ұаў анадан қалған жол нетер дейсең
Күйеуің алпыс жасар шал болмаса?
- Меңеш: Сур қара суў ишеди, жем бермеймен,
Минемен қысы-жазы дем бермеймен,
Шал десеңде бу Бекиш өзиме жас,
Мен өзим боз баладан кем көрмеймен.
- Әжинияз: Ақ Меңеш, мынаў турған ярың тағай,
Асылған қатебиңде нарың тағай,
Олай демей, ақ Меңеш, не дейсең сен?
Шал да болса, өзиңнің барың тағай.
Ылайық ақ боз үйге бала екенсең,
Өлгени күйеуіңнің сорыңтағай,
Сени алған мынаў турған Бекиш болса,
Түнде байың, күндиз бир кулыңтағай,
Шал да болса, бәри бир, қутлы болсын,
Бир есаптан өзиңнің кулыңтағай,
- Меңеш: Ұажеке, келмегейди керилшегиң,
Боз үйде усламасын ериншегиң,
Усы жерде сеннен бир сөз сорайын,
Елинде бар ма сениң келиншегиң?
- Әжинияз: Жыйылып тамам Тама табынша жоқ,
Мыңсан сәрдар орыстың ханынша жоқ,
Үйимде қатыным бар, айдан арыў,
Қазақтың он қызы бир санынша жоқ.
- Меңеш: Елиңнен сен қазаққа не деп келдиң?
Жоқарыдан, төменнен хәр гәп билдиң,
Обалы мойыныңа жеңешемнің.
Оны таслап қазаққа не деп келдиң?
- Әжинияз: Елимнен мен қазаққа мал деп келдим,
Жоқарыдан, тәменнен хәр гәп билдим,

Өзиниздей үлкен-үлкен мырза қыздан,
Елтири сенсең алайын мен деп келдим,

- Меңеш: Елтири жоқ, бар саған алсаң шобыт,
Елтириге қазақтың өзи де жут,
Аман барсаң балана тон қыларсан,
Берейин тери-терсек тилесең мут.
- Әжинияз: Алайын мен теринди сен берсен мут,
Бермесен кетеримде қалар умыт,
Бермеген сорағанда елтиринди,
Берерсең келсе орыс, ноғай, унғыт.
- Меңеш: Хажеке, қайт елиңе жыйнасаң мал,
Қайтпасаң женешеме болар обал,
Орысқа бар елтирим, өзиңе жоқ,
Ишине пышақ урда жарыла қал.
- Әжинияз: Мәмбет төре бас болып келеди қол,
Көплиги қолдын жүрсе қазылар жол,
Меңешим қоң етиңди аяйынба.
Маған десең орыстын қатыны бол.
- Меңеш: Айтысып мениң менен тиреуің ким?
Қалпақпысаң, сартпысаң, өзбекписең?
Жығылсан көп ишинде сүйеуің ким?
Әкен қойған аты ким, сүйегің ким?
- Әжинияз: Бир алладан басқа жоқ сыйыныуым
Қудайым сүрнитпесин, бир тилеуім,
Әкемнин қойған аты Хажынияз,
Урыуым — қарақалпақ сол сүйеуім.
- Меңеш: Қалпақ болсаң, жанымсаң жат болмасаң,
Сақалыңа ақ енген қарт болмасаң.
Қолың жайып бизлерден бир тилерсең.
Усы күни, Хажеке, қарт болмасаң.
- Әжинияз: Мен тилермен елде сен бермессең,
Бизлерди мүсәпир деп көзге илмессең,
Менде бир аса журттын адамы едим,
Ақ Меңеш, қәдиримди сен билмессең.
- Меңеш: Сен маған кел дедиң де келмедим бе?
Еле мен қәдиринди билмедим бе?
Хажеке, еле меннен не тиледин,
Мен саған тиледин де бермедим бе?

- Әжинияз: Астыма минген атым сур қара жал,
Көкирегиме бир бөлек кирди қыял,
Өзиң айттың күн бурын сен тиле деп,
Ақ Меңеш, ал тиледим қойныңа ал.
- Меңеш: Астыма минген атым сур қара кер,
Сорғалап, сур қарадан ағада тер,
Ұажеке, аңлап сөйле көп ишинде,
Еситсе Бекиш сениң етиңди жер.
- Әжинияз: Бойына қара суўдың питер қайың,
Шал Бекиш алған екен сениң айын,
Бекиштен сен қорқсаң да, мен қорқпайман,,
Минермен бир байталдың сурап майын.
- Меңеш: Питиссе усы быйыл түркпен-адай,
Гүз болып салқын түссе атланар қол,
Талақтай жабысып бир айырылмайсаң.
Қойным түгил мойнымнан садаға бол.
- Әжинияз: Өлеңге менде жетик, сенде жетик,
Айтсаңшы жетик болсан мундай етип,
Ерегиссем әкеңе малым берип,
Ақ Меңеш, сени аларман қатын етип.
Ақ Меңеш, ойлаймысаң алған байың
Ақсақал, көзи қызыл, тиси кетик,
Саз өзине келерин билмейсең бе?
Мен садағаң боларман сеннен қәйтип?
- Меңеш: Ұажеке, ашыўланба ойыныма,
Ашыўлан, гүнам қойып мойыныма
Көнлиң соғар, қолыңнан ҳеш ис келмес,
Болмаса, алар едим қойыныма,
- Әжинияз: Алар болсаң ал, Меңеш, қойынына,
Мен салайын қолымды мойыныңа,
Қөрмеген ислеринди көрсетейин,
Сен мениң шыдай алсаң ойыныма.
- Меңеш: Шыдамас жигит мениң булғаўыма,
Ұеш бирин теңгермеймен шылғаўыма,
Жаз бойлап гүз жиберген кер гүрендей,
Сескенбеспен бир түнги ырғаўыңа.
- Әжинияз: Жаққаны бизин елдин жыңғыл отын,
Өзге отындай жыңғылда жоқты түтин,

Көрейин бардасыңды, қыз ақ Меңеш,
Койыныңа алшы мени бир ғана түн.

- Меңеш: Аўылға бар десем де баралмассаң,
Барсаң да үй сыртына келе алмассаң,
Ҳажеке, тойханада мақтансаң да,
Барғанда қойыныма кире алмассаң.
- Әжинияз: Елимде айтта-тойда жүриўши едим,
Қызлар менен хәм ойнап күлиўши едим,
Қалай айтсаң, олай айт, қыз ақ Меңеш,
Елимде сендей қызға барыўшы едим.
- Меңеш: Не татлы, бул дүньяда, татлы екен дуз,
Биледи Меңеш десе, киши, уллы жүз,
Ҳажеке, сеннен мен бир сөз сурайын
Бизлердей, бар ма елинде, әдеми қыз?
- Әжинияз: Ақ Меңеш, қыз ишинде сен көз ойнақ,
Қөрмеген сулыў қызлар Астырт-ойда ақ,
Қөрмеген сулыў қызлар бизиң елде,
Ҳеш қайсысының бети шубар, емес сойлақ.
Қазақта ақсақ, шойнақ көп бола ма?
Бир-еки, үшін көрдим усы тойда ақ,
Несибең болып бара қойсаң бизиң журтқа,
Астыңа атан түйе минип жайдақ,
Малсыз, пулсыз мени ал десең дағы.
Алса алар тоқаллыққа, алмас бойдақ.
- Меңеш: Ертең тура азаннан ел көшеди,
Көшкен күнн адамның көңли өседи.
Ҳажеке, сеннен мен бир сөз сурайын,
Қызларыңыз не жейди, не ишеди?
- Әжинияз: Жегени майлы палаў, ишкени чай,
Чай ишип, палаў жесе, кеўили жай,
Қолында шыны кесе, шыны чайнек.
Ишеди қантлы чайды қара суўдай,
Басында жипек түрме, шайы жегде
Қызлары бизин елдиң, мине, сондай,
Қызлары бизин елдиң ана куўдай,
Қазаққа былтыр келдим, быйыл келдим,
Мен еле көргеним жоқ қызды ондай.
- Меңеш: Көшкенде қызларыңыз не минеди?
Айтта-тойда қызларың не кийеди?
Қарақалпақ дегенде де, журт болып па?

Дегениң карақалпақ немене еди?

Әжинияз: Көшкенде келеңкели бар күймеси,
Көйлеги дарайыдан он түймеси,
Шылдыры, өңир моңшақ бар жәнеси, —
Билезик, жүзик, сырға көп немеси.
Бели қылдай, өңиринде хәр гүймеси,
Тастан қатты төсинде қос мәммеси.
Кийинип хайтлап шықса оны-беси.
Хеш айланбай кетпейди көрген киси,
Көринер ишкен асы тамағынан,
Сен түгил хұрлер менен барды бәси,
Арқадан бирли-жарым қазақ барса,
Бир көргеннен қалады аўып еси.

Меңеш: Қосылса еки жақсы балдай болар,
Биреуі тән, биреуі жандай болар,
Хажеке, сеннен мен бир сөз сурайын,
Жигити сизиң елдиң қандай болар?

Әжинияз: Жигити бизиң елдиң болар ғошшақ,
Белинде тиллә камар, алтын пышақ,
Жигити, бизиң елдиң, мине, сондай
Пашшайы сымлы балағы жипек шашақ.

Миңгени арғымақ ат мойны куўдай,
Устинде ақ баслы ер басы шошақ,
Басында алтын жүен қос сийнемент,
Көйлекшесиниң шашағы қушақ-қушақ,

Өткерген қуйрығына алтын ғубба,
Жалы менен кекилинде маржан моншақ,
"Қарақалпақ халық па?", — деп шалжақлайсан,
Журттан озған әкең сениң байма сонша ақ?

Үстинде бир тоқтылық кийимин жоқ,
Жайың жоқ мақтанғандай халың да шақ
Ақ Меңеш, хайтты да қой, тойды да қой,
Үйинде услада отыр қазан-ошақ.

Қарақалпақ қазақ пенен теңбе-тең журт,
Көрмей билмей сыртынан қылма мазақ.
Қап дорбаңның жыртығын тигип отыр,
Қолыңа алып кетик қазан-пышақ.

Меңеш: Астырттан қалпақ келер жетеленген,
Хәр үйден пәтия берип нан тиленген,

Хажеке, елиң сениң мырза болса,
Қеледи қалпақ неге тентиреген?

Әжинияз: Жаз болса тамам табын шабады шөп,
Суў ишип суўсынына қара нан жеп,
Хәр елдің ондай ашы болмайма екен?
Аш қазақ бизиң елде оннан да көп.

Меңеш: Астыма минген атым шубар шолақ,
Қалы бар саўрысында жолақ-жолақ,
Қазаққа тоқаллыққа қызын берип,
Шараң не мақтанғандай қалпақ-шунақ.

Әжинияз: Ақ Меңеш, дәўрениң сүр ойнап күлип,
Бул дәўран өтер сеннен аттай желип,
Қоян жылы қазақлар жутағанда.
Астыртқа арқаланып барды бүлип.

Күн көрди қазақлардың кәтқудасы,
Аўзы түкли қулларға қызын берип,
Сонда өзіндей қызды алдық тоқаллыққа
Қалыңына бир көйлеклик бояқ берип,

Ат минип, күн көрип жүр күйеуінен
Еле де қатнасып жүр барып келип,
Бул заман келме гезек сондай заман,
Айтасаң оның несин салық қылып.

Меңеш: Хажеке, изиндемен сен кетпесең,
Қазаққа келген қалпақ қатынын көр
Ийтлердей күшиклеген шубырысып.
Ертип ол балаларын не қылып жүр?

Әжинияз: Ақ Меңеш, апаларың жүрген дағы,
Баласы жылап қалмай ерген дағы,
Әкеси бир бояққа берген апаң,
Тәркинлеп төркинине келген дағы.

Меңеш: Мен өзим өлең айттым он жасымнан,
Атандым ақын Меңеш жас басымнан,
Өзимнің усы тойда күйеуім бар,
Қарақалпақ, тезирек кет қасымнан.

Әжинияз: Қарағай, қайың ағаш, терек емес,
Елиңе сыбай қондым ерек емес,
Тусыңа қызбекен деп келип едим
Маған да сендей қатын керек емес.

- Меңеш: Қазаққа быйыл келдің, былтыр келдің,
Қатының, балаң таслап не деп келдің?
Аўзың жап, аңлап сөйле, қарақалпақ,
Менің қатын екенімди қайдан билдің.
- Әжинияз: Қазаққа былтыр келип жаттымдағы,
Несип еткен дузларды таттымдағы,
Қеледи неге ашыўың, қыз ақ Меңеш?
Билмесем де қатын деп айттымдағы.
- Меңеш: Хажеке, былтыр жатсаң, быйыл да жат,
Ерик езинде еринсең елиңе қайт,
Ишинде көп адамның қатын дедің,
Мени қатын дегениннің себебин айт.
- Әжинияз: Айтайын мен себебин, муңлы Меңеш,
Ақсақал алпыс жасар байың Бекиш,
Алпыс жасар киси менен бирге жатсақ,
Қояма қатын қылмай тири де ҳеш.
- Меңеш: Хажеке, изиндемен сен кетпесен,
Қурысын Меңеш атым, үдетпесем,
Қатынлығым мойыныма қоялмассаң,
Қалпақтан еки молла гүўа етпесең...
- Әжинияз: Бир байлаў сөз айтайын шешесең бе?
Шеше алмасаң бул тойдан кешесең бе?
Ақ Меңеш, мениң кеўлим инандырсаң,
Қызбан деп сен бир антты ишесең бе?
- Меңеш: Мен өзим байлаў сөзди шеше алмайман,
Шешпесем де бул тойдан кеше алмайман,
Хақта болсаң, ант ишпе деген сөз бар,
Көп ишинде мен антты ише алмайман.
- Әжинияз: Шабылып жүйрик пенен талдыңдағы,
Майырылып аяғыңнан қалдыңдағы,
Ғақ болып усы жерде ант ишпесең,
Мойныңа қатынлығын алдыңдағы.
- Ақ Меңеш, айт өлеңің, қойғаның ба?
Айтпаға өлең таппай қалғаның ба?
Журттан озған жүйрик деп еситиўши едим,
Таўысып шабысыңды қойғанын ба?
- Ақ Меңеш, былтырғыны көрмедің бе?
Бағана мен жеңермен демедің бе?

Айтысып мениң менен бәс келмесең,
 Былтыр ақ суў басында билмедің бе?

* * *

- Меңеш: Төсек сал, үйге барып сен ғанийбет,
 Ҳажекең атланғанша тәрбия ет,
 Болмаса қатты қыстаў исиң сениң,
 Ҳажеке үйге барып түсленип кет,
- Әжинияз: Ақ Меңеш, түсленбеймен қондырмасаң,
 Қонарман көрпе жаўып тондырмасаң,
 Қуры көрпе жабады екен деп қуўанбайман,
 Қоналқама бир қозы сойдырмасаң.
- Меңеш: Ҳажеке, кетсең қайтып келмеймисең,
 Бизлерде қозы жоғын билмеймисең.
 Семизлиги қойда жоқ қорқардан туў,
 Саўлық сойсам, Ҳажеке, жемеймисең?
- Әжинияз: Кел десең, келмей, Меңеш, не қылайын,
 Тойдағы айтқан сөзиң сағынайын,
 Жемеймен деп нетейин, асқа тақсыр,
 Сөйтсе де саўлық деген аты жаман.
- Меңеш: Қылмады екеўимизди қудай қосақ,
 Қушақласып бир үйде тамыр болсақ,
 Ҳажеке, саўлық сойсам, сойдырмайсаң,
 Жеймисең сойсам енди питеў тусақ.
- Әжинияз: Тусағың мениң ушын сой демеймен,
 Өзин сойсан, ақ Меңеш, қой демеймен,
 Алдында қозыларың болып турып,
 Тусағыңды, ақ Меңеш, мен жемеймен.
- Меңеш: Мал тапсаң кирей салда Бухарға бар,
 Муңаймас кирей салсаң бир туўған нар,
 Ҳажеке, қозы жесең, мен сояйын,
 Сарқ болған сары буўдан бир қозым бар.
- Әжинияз: Мен көрейин деп келдим ақ жүзинди,
 Үмит үздим еситип мен сөзинди,
 Ат терлетип мен сени сорап келдим,
 Мени десең сой, Меңеш, саў қозыңды.
- Меңеш: Ҳажеке ет жемейсең, кеўилиң тоқ,
 Соятуғын енди саған саў қозым жоқ,

Бир қабырға кенже туўған бир қозым бар,
Сүйеги қатып, семирип ержеткен жоқ.

- Әжинияз: Семирип ер жетипти қозың сениң,
Көрмейме ержеткенің көзің сениң,
Төсине ол қозыңың қол толғандай.
Соймайсаң қыйналғаннан өзің сениң.
- Меңеш: Бул қозыны сой деме, мени десең,
Сен жерсең, бул қозыны қайтып келсең.
Алдыңда саўлық етине бир тойып ал,
Ушынаrsaң қозы етин бирден жесен.
- Әжинияз: Ақ Меңеш, мал сеники қалай айтсаң,
Келмеймен ҳеш айланып буннан қайтса.
Ушынсам, уш кун жатып жазыларман,
Өзиндей жасы қайтқанға ушықлатсам.
- Меңеш: Гүз болып мийзан түссе, қайтар кийик,
Мергенлер кийик аўлар, шоқай кийип,
Ҳажеке, саў қозымды тыпырлатып,
Соярман нетип саған көзим қыйып?
- Әжинияз: Гүз болып мийзан түссе, қайтар кийик,
Мергенлер кийик аўлар, шоқай кийип,
Өзің сойда, Ҳажекеннин пәтиясын ал,
Болмаса, жеп кетермен урлап сойып.
- Меңеш: Ҳажеке көптен тилиң сынды сениң,
Нәзериң бул қозыма сиңди сениң,
Қозым сойып, пәтияңды мен алайын,
Нәзериң қайт болмасын енди сениң.
- Әжинияз: Кем емес қызыл тилге Шернияздан,
Сөзиңе ашық болдым ала жаздан,
Алтыннан айдары бар ул табарсаң,
Қозың сойып, пәтия алсаң Әжинияздан.
- Меңеш: Сояман, қозым сени, ырзалық бер,
Ҳажекен, көп жегенде, бир санын жер,
Жаны кудай жолына, ети саған,
Қолым жайдым, Ҳажеке пәтияңды бер.
- Әжинияз: Ақ Меңеш, толғатқаның егиз болсын,
Тапқаныңның бири ул, бири қыз болсын,
Қойдай қозылап, қояндай егиз-егизден,
Төрт жылда туўған балаң сегиз болсын.

Он жылда отынның басы улға толсын,
 Алғаның Бекиш пенен қоса ағарып,
 Дәўлетің жылдан, Меңеш, жылға толсын,
 Өзиңнің өмир жасың узын болсын...

СӨЗЛИК ХӘМ КОММЕНТАРИЙ

А

Абыл, Қабыл дөрөп Адам Хаўадан — Адам ата менен Хаўа енеден Абыл, Қабыллар туўылған.

"Ай әлип", "Бери кел" — бул шығармалар араб әлипбесинин негизинде, тәртибинде жазылып, ондағы хәр бир хәрипке қосықтың бир қатары арналады.

Айшы-әшрәт — мухаббат бабында дәўран сүрип, мейлинше күлип-ойнаў.

Ақырәт истәсәң — Ол дүньянды ойласаң, соған ғана үмит артып жасасан.

Алғыр баз — көрген аңын жаздырмайтуғын аңшы қус.

Алты сан алаш — алты қәўим, журт, ел, халық, қазақ (алташ).

Аманат - ўақытша.

Аны өз сүнийден яратмыш субхан — Аллаталаның күдирети менен минсиз жаратқан.

Аплатун — әйемги грек философы Платонның күншығыс халықлары арасында аталыўы.

Аптаб — қуяш.

Арақ сәйлан — суў-суў болып терлеў, терге шомылыў.

Арасатшыл шын хунаба — Қудадан гүналарын өтеўди соранып қан жутып жылаўшы.

Ариф — билгир, таныўшы.

Ауам — жай, әпиўайы, пақыр-пуқара халық.

Астырт — ой, ойдалы, яғний үстирт сөзиниң қарама-қарсысы

Ах дәрийға, ўах дәрийғ — ах, ўақ, ах, ўх.

Ахыў — кийик.

Ашнаыў дүў жәхан — дийний уғым: ол дүнья хәм бул дүньяда көңиллесим.

Ә

Әжран әзийм — үлкен саўға — сыйлықлар.

Әзирейил — жан алыўшы (дийний уғым) периштениң аты

Әлейлер — хаяллар.

Әлип - араб әлипбесиниң қатар саны бойынша биринши хәрипи. Ол күншығыс поэзиясында ярдың тик, узын бойлы кәдди қәўмети, образы, дәстүрли сүўретлеўге қолланылады.

Әлўидағ — қош бол.

Әмўалы — дүнья-маллар.

Әсел – бал.

Әфған — налыш, ўх тартыў

Б

Бағы ирәм — ирәм бағы, әпсәнеүй оғада пайызлы орын, бейишке мегзейди.

Бады саба — таң самалы, бад — самал, саба — таң.

Бадның өрине — самалдың өрине.

Базур — зорға.

Баз — аңшы қус.

Бардас — хал, аўхал.

Баққан — қараған.

Банижан — бир тукым, бир жан әўладлар.

Бәзим — кыдырыспа.

Бәзия — бимәлел.

Бәкәрәт — қыз белгиси, оның намысы, халал-тазалығы.

Бийгәна — жат.

Биймағрур — көргенде, оның оғада гөззаллығы хәм әдеп-икрамлылығы ашықты естен тандырады.

Бирьян — күйиў-писиў.

Бийшәпәт — мийримсиз.

"Бир шапан дәстине түссе бир алмаз,

Шақмаққа харж етер, қәдирин не билсин" — Егерде шопанның қолына алтыннан да зыят алмаз түсип қалса, ол оның қәдирин билмейди, оны от алыстырыўға (шақмақ) жумсайды.

Бисяр — бәри. таяр.

Болдым зәбиўни — жеңилгеннен болдым.

Бөйле — усындай.

Буўдан — жақсы, жүрмел ат.

Г

Гәрдан — көкирек.

Гәр — егер.

Гирдаблы уммак — қоқым, ылай аралас қайнаўытып я ийрим тартып жер астынан шығып турған суў.

Гириян — изи, соңы жоқ көп жылаў, жас.

Гәҳиқаф — кавказ таўлары.

Гүзар — үлкен жол.

Гулбинәфша — пүткил қәдди-қәўмети гүл менен безелгендей ямаса гүлдей ашылып турған.

Гүрт — қасқыр.

Ғ

Ғәмзә — назлы. "Ғәмзә билән бақып айған кәламы" — "Наз етип айтқан сөзлери" дегенди аңлатады.

Ғаный — бай.

Ғаным — душпан.

Ғапыл — бийхабар.

Ғубар — кир.

Ғубба — аттың қуйрығынан өткерип ерге бекитилип қойылытуғын артқы тартпа.

Ғулпақлы — 1) айдары, тылымы бар; 2) жас кишкене бала.

Ғусса — қайғы-ғам.

Ғырнақ — хаял-қызлардық шорысы.

Д.

Дабр, Қурмиян — жулдыз атлары.

Дағ — дәрт.

Дағның сәрине — таудың басына.

Дағуа — даў.

Дад етип — арыз етип.

Дай — дай — қыстың дәуири "Дай" делинеди. Сол ушын шайыр усындай "Пәлектің гәрдийшидин" (тағдир) бауырым музлады демекши.

Далдек — араб әлипбесинде сегизинши хәрипти дал (,) деп атайды. Күншығыс поэзиясында қайғы, хәсиреттен бели бүгилип ийилиңкиреўди усы далға мегзетип сүүретлейди. Әжинияз усы дәстүрден шығармаларында актив пайдаланған.

Данайы қал — гөззал жүзиндеги бир дана қал. Әдетте қызлар сулыўлық ушын бундай қалды арнаўлы түрде қол дан өткертип қоятуғын да болған.

Даш — алыс, узақ.

Дандан — тис.

Дәрбәдәр — қаңғырыў.

Дәрбент — жолдың кесиспеси.

Дәсмая — ғәрежет.

Дәхан — аўыз.

Деўан — жыйнақ (сборник). Бул жерде шайыр хатсыз, кәлемсиз шекилген "Деўана мегзер" деп, адам өмириниң жүдә ўақыяларға (естен кетпес), бирак жазылмаған оғада шийеленискен хәдийселерге толы екенлигин ескертеди.

Дилкәш — кеўиллес.

Дишлери мәселлик — тислери усаған.

Додақ — ерин, ләп.

Дос оқынды — дос тутты.

Духтар — қыз.

Е

Егәна — жалғыз, тек өзиңди

Еки мисин — еки талай, аўыр, көп, қыйын.

Ерур — еди.

Естек — башқурт.

Ж

Жадыў — шок, сырлы, адамды сүйсиндирип бағындыратуғын, қызықтыратуғын.

Жазған — алжасқан.

Жәбди — биригиу.

Жәбирситәм — айрықша жәбирлеу, зорлық, зулымлық.

Жәннет рабуда — өзине ериксиз тартыушы.

Жәң — урыс.

Жегде — басқа жамылыу үшін нағыслап исленген арнаулы жамылғы.

Жети пушты, әждадын — жети ата-бабаларын.

Жипек турме — орамалдың түри.

Жисм — дене.

Жош урып — йошып.

З

Зағ — сөзбе-сөз ғарға мағнада, бірақ шайыр "Бозатау" поэмасында бұл сөзді өлімтік ийелейтуғын кузғын ғарғанын орнына ислеткен.

Зағыран — Сары туели гөззал өсимлик. Бұл жерде кийген кийимлери хәммеси алтыннан пуу берип қойғандай демекши.

Зайығ болма — жатқа зая болма.

Зәбд — жедел менен.

Зәбүн — қыйын.

Зән — хаял.

Зәрбәрағ — зергерлер алтын жалатып ислеген маңлайға түсирип қызлар кийетуғын безениу затлары, моншақлар дизилмеси, уудыр-жуудырлары.

Зәреси — әребеги, ямаса зерден исленген тағыншақ затлары.

Зәфәр — жеңис.

Зийба (Зиуар) — гөззал, зийнетли, көркли.

Зибан — тил.

Зимистан — қыс.

Зина — ғарлық, бузық жол.

Зүләйха — "Юсип хәм Зүләйха" дәстанының қахарманы.

Зүлп — Қызлардың еки шекесинен көринип туратуғын тулымы.

Зухра — Венера (Шолпан) планетасы. Қыз аты бұл жерде, "Зухра — Тайыр" дәстанының қахарманы.

Зыя — нур, нурлы сәуле.

И

Идирәкли — итибарлы.

Ийманын әйлесин ата — ийманын берсин.

Илә — менен, бенен.

Илмихал — молла, ақун.

Инаят — ғамхорлық, мийирбанлық.

Инген — түйениң бир түри (пародасы).

Иншаалла — куда қалесе.

Искендер Зүлхарнәйин — Александр Македонский.

Исмайыл — пайғамберлердің бири, қуданың жолына өзін құрбан етиуе қайыл болған.

Исрапыл сүргини — ақырдың ұағында болатуғын дауыл, ол жер бетин тып-тыйпыл етеди-миш.

Истанат — айып.

Иксан — садақа, бирер нәрсени бағышлау, жақсылық, саўғалау.

Й

Йақыш — көп суу.

Йайағ — жаяу, пияда.

Йүзге сәра-сәр — жүзге бара-бар.

К

Капир көз — кумарлылығы менен өзине тартыушы көз, "жан алыушы", "Хунқар көз" дегенлерге синоним де болып келе береді.

Катип — хат жазыушы, хат жазыуға шебер, уста.

Кәлам — сөз, гәп.

Кәман — сезбе-сөз ок жай деген, поэзияда оны қызлардың қыйылып турған қасына усатыу дәстүр,

Кәмийне — киши пейил.

Кәмран кәтиби — хәкимдардың хатшысы.

Кәнийзлик — шорылық.

Кеменгер — атаклы, белгили.

Керки — шағалдың бир түри.

Кийлә — өкпе, кеуил қалыу.

Ким хамасын — базы биреулерин.

Кишти — қайық.

Кишұар — ел, журт, мәмлекет.

Көзгү — айна.

Козғанаң шаҳда ўалий — оғада әжайып сулыу үлкен көзлер.

Көйлекше — жеңил жабыу, айналасына шашақ өткерилип, нағыслап қояды.

Көң — ийленген тери.

Көңли хат — көкли ашық.

Көшки — арнаулы орынларға арнаулы етип исленген (көбине ағаштан) жай, сарай.

Қ

Қазан — сууық.

Қазыйул-қуззат — уллы, жоқары қазы.

"Қаразбан қолына түссе алғыр баз.

Қанатын қайырап, қәдирин не билсин" — егерде аң аулайтуғын алғыр қус (алғыр баз) қәлпениң я аңшының емес, хәкисине, басқа бир кәсипшиниң, яғний қараз айдау- шының қолына түсип қалағойса, оның қәдирин ол билмейди, яғний ол оны өз пайдасына жумсай ал майды, нәтийжеде қус қорығып набыт болады.

Қардаш — тууысқан.

Қарун — фольклорда хәм әдебиятта аты көп гезлесетуғын әпсәнеүйий бай адам, айтыўларға қарағанда, ол заман бул заманда байлыққа буннан өтетуғын адам дүньяға келмеген.

Қаер — қорған, қала.

Қашан болса дәўлетиниз — бахтыңыз тайса, байлық-дүньяларыңыз ада болса, ҳал-аўхалыңыз нашарласа т. б.

Қашқаш — көкнар.

Қашшақ — гедей.

Қалпе — сөзбе-сөз тәрбияшы деген, ал бул шерде аңшы қусларды үйретиўши, бағып тәрбиялаўшы.

Қәмәти рәғна — бой-сынлы.

Қәсәмяд — ант.

Қәтеб — түйе байлайтуғын, қазығы жоқары етип арнаўлы исленген орын.

Қой келип суўсә шелекке — қой келип шелекке аўзын тықса, оған тийсе.

Қорәк — ас, аўқат.

Қоша бал — қос қанат.

Қуп кәкир — мейлинше тойыў.

Қутлымурат — Қоңыраттың Хийўа ханы тәрәпинен қойылған үлкен, төбе бийи.

Қырмызы — қызғыш рең, түр.

Қырқ шилтән ғайып ерән — фольклорда хәм әдебиятта ҳақыйқатлықты қоллап-қуўатлаўшы күш сыпатында геўде деленеди.

Л

Лаш — басынан жуда қылынған дене.

Ләйли — "Хамса" дағы, "Ләйли хәм Мәжнүн" дәстанының қаҳарманы.

Ләйлаў-нәхәр тәң болур — күн-түн қыйыншылықта, қыйналады (тәң болур).

Ләйлиў хәхәр (арабша) — түн-күн.

Ләўхил махпуз ўәл кәләмий — көңилде сақланған сөзлер.

Ләхзе саат — сөзбе-сөз бир сатте дегенди аңлатады, Әжиниязша бир заман да, курттай да деген мәниге келеди.

Либас — жасанып кийген кийимлер.

Луқман хәким — әпсәнеүйий тәўип, врач.

М

Махы әнўар — нурлы, жалтыраған ай.

Махы сал — ай-жыл.

Махы табан — ай жарқыраған.

Мәжазы әждат — хәкимлер туқымы, әўлады.

Мәжал — ҳал, күш, диңке.

Мәжнүн — естен кеткен, жин урған, Сондай-ақ "Хамса" дағы "Ләйли хәм Мәжнүн" дәстанының қаҳарманы.

Мәйләтән — мейлинше, бар күши менен.

Мәләк — гөззал.

Мәлул — муңайыў, қайғырыў.

Мәйүс — үмитсизлик, қыйын жағдайда қалыў.

Мәстан — күлип, шад болып турған.
 Мәстиў-хұррам — шадланыў.
 Мәттал — илажы курып.
 Мәўинат тажы — куданың мәртебеси.
 Мәўит олсам — қазалансам.
 Мәхбүб — сүйгилик.
 Мәхзун — қапа, қайғы.
 Мәхшар — ол дүнья.
 Мәхирдар — печаттың ийеси.
 Мияна қәд — орта бойлы.
 Муғаккаш — жасаныў-безениў затлары, асыншақ уўдыр жуўдырлар.
 Мурғызар — кусқа бай.
 Мүнәўўәр — жақты нурланған.
 Мүршийдиў мүкәммәл — пир, ийшан, дин жолын билгиш адам.
 Мүфти - шәрият хұкимин баян етиўши, пәтиўа бериўши.
 Мүшки әнўәри — қара түсли хәм жағымлы ийис шығаратуғын нәрсе.
 Мушфқ — мийирбан, рейимли.

Н

Набәлент — пәс, төмен адам.
 Назнай (рус) — билмеймен.
 Нақшы дәнән — кестедей дизилген тислер, олардың көрки, сулыўлылығы.
 Намыў нышан — аты, белгиси, дереги.
 Намәхрәм — өзге биреў, өзимнен басқа.
 Натаўан — күшсиз, хәлсиреп қалған.
 Нәхин-мүнқир — сораў бериўши.
 Нәхра — ах урыў.
 Нәмаян — анықланыў.
 "Нәзәкат бабында қәмәтиң шәмшад" — жүда жағымлы ислеген назлы хәрекетлериң хәм бой-сымбатың бейиште өсетуғын Шәмшад терегине мегзейди.
 Нәмәк — дуз.
 Намәртлер қулағы әсте — нәмәртлер қулағы хеш қандай да, сыра да.
 Нәўжаўан — жас жигит, жас өспирим жигит.
 Неғмет — 1) мүрриўбет, 2) аўқат, тамақ, ырысқы.
 Ныспы шәб — ярым ақшам, түн ортасы.
 Ожырайыў, кете — урыў атлары.
 Озан — озған.
 Олан — болған.
 Олдым — болдым.
 Он сәккиз мың әләм — днйний уғымда: бул дүнья, тиришилик 6000 жәмәәт (адамзат), 6000 хайўанат хәм 6000 набадат (өсимлик) тан дүзилген деп түсиндиреди.
 Опийум — тирйек.
 Өгиз — Қоңырат қаласының батыс-кубла тәрәпинде жайласқан аўылдың аты. Бул сөз "Оғуз" сазинен келип шыққан, ол түрклердиң бурынғы үлкен қәўимлериниң, этник группаларының бири.

П

Пайыў пәстинде — аяғына жығылып, әдебинде, хызметинде.

Пайының тозы — аяғының шаңы.

Пәләктің гәрдиши — бахытсызлық, истиң келиспеуи, тағдир иси.

Пәндим — ақылым, нәсиятым.

Пәруаз — ушыў.

Пәруана — гүбелек.

Пәруана баққан — жақтыға өзін ериксиз уратуғын гүбелектей, жутынып қарап турған, бойын сүйгилисине қарай таслайтуғындай болып турған,

Пәруанадурман башыңа — жақты керген гүбелектей айналып ушын оған бәнт болып қалған, оннан былай-былай кетиўге ерки жетпейди.

Перуза — көк реңли тас.

Пилхал — дәрхал.

"Посты ләгтеңни сүдрәмә ўыслат олынмас жая сен" — мына аўхалыңда яр менен табысыў нийетиңди қой.

Пушты панам — арқа сүйерим, тирегйм.

Р

Рәйис — басшы, бунда дин бойынша тергеўши.

Рәхиб — қызғаныштан туўған душпан.

Ризўан — қанаатланыў.

Рузигар — күнделик, тиришилик, турмыс.

Руўзы-шәп (парсы) — күн-түн.

С

Сағры — саўры ,

Саил — 1) саўал сораўшы 2) бул жерде мухаббат қарийдары.

"Саила сүнма әлиң, асманә питкен аясей" - Талапкер (саила) аспандағы айға қолыңды созба.

Сайыл — гезенде.

Салат — намаз.

Сахыб дүн — дүнъя-малдың ийеси.

Сахыб тәмиз — парқына баратуғын, сезимталлы.

Сәдаф — теңиз түбинен алынатуғын мерўерт қабығы. Ол жалтырап өзинен нур шығарып турады.

Садир — пайда болыў.

Сәйир әйлаб — сейил қылып.

Сәйяд — қус салып аң аўлаўшы.

Сәлсәбил — жәннет булағы (кәўсар).

Сәмек — балық.

Сәнәий — гөззал.

Сәнем – сеўгили – гөззал.

Сәрәнжәм шайысы — таярлығы, әнжәми.

Сэрәфраз — бийик хәм куўнақ.
 Сийне — көкирек, бул жерде пүткил дене мәнисинде.
 Сийнемент — аттың омырауынан тартып ерге бекитип қоятуғын тартпа.
 Сийсәри — аўырлық өлшеми (30 кг).
 Ситәмкәр — жәбирлеуши.
 Сорыш — сорау.
 Сөхбети болмас — мәниси қашыу, қапа.
 Судда — пайтахты, орайы.
 Субхан — қудай, қудайдың бир аты.
 Сужик — мазалы.
 Сүд әйләмәс — пайдасы жоқ.
 Сулейман — патша хәм пайғәмбердің аты.
 Сүмбил — жағымталлы, көз тартатуғын қара рең, түр.
 Сыя — қара.

Т

Таам — аўқат, нан-дуз.
 Тажы — дийуана.
 Талып-илим — илимли, саўатлы, өз дәуриниң озық адамы.
 Тамам устиханым — пүткил денемди (үстихан — сүйек деген).
 Таўшан — қоян.
 Таңас — уйыклатпау (түни менен таңастырыу).
 Тағзетсең — зийнетлеу, безеу.
 Таўқы ланет — ғарғысланған.
 Тәбәесүм — мыйық тартыу, жымыйып күлиу.
 Тәкәллүм — сөйлесиу, сөз, гүрриң.
 "Тәкие әйлеп ол халқыу әлемди" — бул әлемди жаратыушыға сыйынып.
 Тәң — қыйын болды. қысыныспаға түсиу.
 Тәўазығлық — киши пейил, әдепли, хәрекетлери, жүрис-турысы жағымлы.
 "Теңиз тейинде лая сен" — текиз түбиндеги ылайға сен.
 Тилла хәйкәл — зергерлер соққан қызлардың асыншақлары, олардың өңиринде турады.
 Тилла шашбағ — алтын шашбау.
 Түгмә — илгек.
 Туғыр — аў қусларының минип отыратуғын қазығы.
 Түзләйүб — туурылап.
 Түмен — он мың.
 Туўбы — бейиш өсимлиги, ол оғада гөзал болса керек, сол ушын күншығыс поэзиясында ярдың қәдди-қәўмети усы терекке мегзетиледи.
 Тыйғы жәллад — жан алатуғын қурал, бунда мухаббат бабында айтылып, сүйиклисиниң көзи-кирпиклери нәзерде тутылады. >
 Тыйғы жәўхар — өткир, кескир. "Тыйғы жәллад"қа синоним.

У, Ү. Ұ

Улфикар — дос, қатнасып жүрген адам.

Умман — суў.

"Үргениш наққашы мақбари минар" — Үргениш устасы салған (курған), мавзолей минары.

Үрд — арнаўлы, билқастан.

Үзире — үстинде.

Уштоп — товар, материал.

Уа илаҳи — я алла.

Ўарақ — бир бет қағаз.

Ўаспы — тәрийпи, сыпаты.

Ўафа — сөзде турыўшы, айнымаў.

Ўысал — табысыў, яр менен гезлесиў.

Ўыслат — яр менен ўәделескен жерде гезлесиў.

Ф

Фазийлет — билим, ақыл, парасат.

Фасықы зәфәр — жаман жолда жеңис болар.

Фәләк — 1) асман, көк: 2) ығбал, тағдир.

Фәрияд — аўыр қайғы я мүснийбеттен тартқан азап, жылаў, даўыслап қыйналыў.

Фәсад — бузық.

Фота — орамал белбеў, гейде оны басқа да тартыў (сәлле орнына) ушын мойынға түсирип қояды, буны "мойнында фотасы" деп атайды.

Фырақ — айралың, оннан келип шыадан найғы-хәсирет.

Фыған — зарланыў

Х

Хақыш — қәлеў.

Хадый — аўаша, жасырын.

Халыс — бийминнет.

Хашхаш — көкнар

"Хар сүрен тажыға түссе шапқыр ат,

Палаң шекип сүрер, қәдириң не билсин" — Егерде ешек минип жүрген дейўананың қолына шапқыр ат түскен менен, бәри-бир, ол оны ешектен артық көрмейди, оның жалаң арқасына палаң қағылған (ер астына қағылатуғын тасма кийиз) жалаң (қоңылтаң) ер салып-ақ минип, сүрип жүре береді, қәдириң билейди.

Хошгәх — кеўил хош, қуўанышлы, шад.

Хошрөй — сулыў, шырайлы.

Хош тәкәллүм — сыпайы сөзли.

Хуб — ылайықлы, жарасымлы.

Хунқар — қан ишер, бунда сүйгилигиниң нумары айтылып, яғний ашықлар бирин-бири жутып қояжақ демекши.

Хун чекип — қан жутып.

Хунаба — қанлы жас, көзимнен жас орнына қан ақты демекши.

Хүрдшийди табан — күндей жарқыраған.

Хурш — қайғы.

"Хуўки қарсақы киби" — доңызлардың жортқанындай қорсылдап.

Хызыр Илияс — фольклор хәм әдебиятта күншығыс еллеринде ғайбана әпсәнеуий кәрамат күшке ийе образ. Ол адамларға жаманлық хәм нахақлықтың үстинен жақсылық хәм хақыйқатлықтың жеңип шығыуы ушын жәрдемлеседи.

Ҳ

Ҳақсүний — қудирет бенен жаратылған, тәбийий.

Ҳатам — араб-бәдеуийлердиң Тай деген кәўиминен шыққан, сақыйлықта оғада әпсәнеуий ат қалдырған адам. Оны Күншығыста Ҳатамтай деп те атайды.

Ҳаўа ана — адамзаттың биринши анасы. Ол Адам памғамбери ниң хаялы.

Ҳа-хая шәрмим кетипдур тыйғы жәлладың билән" — сол жан алыўшы ышқы көзлериң менен маған қарағаныңда, мен өзимди жоғалтып қойдым, өзимниң не айып, не уят ислерди ислеп қойғанлығымды да сезбедим, мени ериктен айырдың.

Ҳая (араб) — уят.

Ҳәдийс — күш сынасыўлар. Бунда хәр қыйлы көп кеўилсиз ўақыялар.

Ҳәмдәм — дос, яр, бирге жүриўши, өз ара бир-бирин жақсы түсиниўшилер.

Ҳәмра - жолдас. "Саятхан — Ҳәмра" дәстанындағы қахарманның аты.

Ҳәмсәхбет — сәўбетлес.

Ҳәнийүз — шекем, дейин.

"Хәр бир айым йылша ерур" — бир айымның өзи бир жылдай болды.

Ҳәрир атлас — жуқа хәм нәзик жипектен тоқылған материал.

Хәр сары — 1) хәр тәрәпке; 2) не қыларын билмей.

Ҳижран — айралық.

Ҳилал — жаңа туўған ай.

Ҳимай — Кыялый қус. Ол қустың көлеңкеси биреўдиң басына түссе, ол адам өмиринше бахытлы болады-мыш.

Ҳиммет — сақый, қолы ашық.

"Хүр басын әйледи ғулам" — азат (хүр) басы қулға (ғулам) айналды, бенделикке түсти.

Хүри ғулман — бейиштеги хызметкер периште.

Хүси — жүз, шырай.

Ш

Шады қуррам — хақыйқый ўақты хошлық.

Шайтан ширинен — шайтаннық азғырыўынан.

Шамси-қамар — күн-ай.

Шамыў сәхәр — түн бойы.

Шарлаў — шақырыў

Шаҳди-шәккәр — бал-шекер.

Шахсуўар — атқа жарасқан (миниўде)

Шәмшад — бейиш өсимлиги. Күншығыс поэзиясында бой-сыны, қәдди кәўмети келискен ярды шәмшад терегине мегзетиў дәстүр.

Шәрим (парсы) — уят.

Шәрқылап — шәрият нызамына қарсы.

Шәхийд — гүнасыз өлим.

Шәшме — көз, булақ.

Шәшми жадыў, жәллад — көзлери сыйқырлы, жан алыўшы.

"Шиддати рузый жудалықдур" — айралықтың азары, биреўди жоғалтқан күннин жанға қатты батыўы.

Шифә — ем, дәри.

Шох ишләр — әжайып, үлкен ислер.

Шүжәтли — батыр, ер жүрек.

Шум палид — бузық, жаман.

Шынмашын — Қытай мәмлекети.

Ы

"Ышқы ләшкәриниң дәхшәт сәркабы" — сөзбе-сөз: ышқы әскериниң айбатлы басшысы (командари), образлы муҳаббаттың ийеси, ышқыны бағындырыўшы, оның ерки соның қолында.

Я

Яйдек — оқ жайдай

Янақ — сағақ, ийек асты — тамақ.

Муртазаев Айдар, филология илимлериниң кандидаты.

МАЗМУНЫ

Муҳаббат қосықлары

Хәр ким сәниң яры болса

Йоқ мениң

Йол болсын

Гөззаллар

Бир жәнән

Әй, нәзәлимлер

Бир пәрий

Бозатаўлы нәзәлим

Түсер

Сәудигим

Дилдәрим

Яңлыды

Садаға

Бийопа яр

Келдим

Бийбигүл

Түшти

Хабарын сорайын дилдарның кимдин?

Суйген ярым бар

Нәбийраға
 Қырмызы
 Мүнәсип
 Аманба
 Гүлжан
 Дилбәрим
 Бар енди
 Хийәалы қыз
 Неге келмеди?
 Барсаң ба?
 Қыз Ораз
 Оян
 Бери кел
 Ай әлип

Айралық хәм ел-журт ҳаққында қосықлар

Еллерим барды
 Көңлим мениң
 Дәўран болмады
 Бардур
 Болады
 Болур
 Ишиндә
 Меңзер
 Енди
 Елди көрер күн бармекен?
 Ағалар бир қус қашырдым
 Қуба куш
 Көриң
 Көринди
 Йоқты
 Өз ўақтымды хош етермен
 Яранлар
 Билмедим
 Көзлерим
 Әрманий дүнья
 Өтерсең
 Қайдасаң
 Йүрсең
 Барды
 Аналар

Хошласыў хәм сәлемнамалар

Сәлем дегейсең

Молла Ериме
 Шықты жан
 Нурғалыйға
 Пазылбек
 Көк шолақ ийтке
 Хош имди
 Ғам йемә
 Әжинияздың Гүлзада менен хошласыуы
 Кал имди
 Нағметулланың атасы Әжиниязға айтқаны
 Хұраданың атасы Әжиниязға айтқаны

Ақыл-нәсият қосықтары

Хәр жерлерде дилгир мүтәж болсаңыз
 Айрылса
 Керек (Бахадур ғошшақ жигитке)
 Қәдиринән
 Болмаса
 Мегзер (Қыял етсем)
 Мегзер (Қыз бала)
 Хәр ким Хатам болур
 Керәк (Шар тәрәптен)
 Не билсин
 Йигитлер
 Қыш ақырабы
 Болурмы
 Жақсы
 Бәрше бирдей болған емес
 Яқшыды
 Ахы-зарым сениң қасымда болсам
 Аржағында болмағанша
 Керекдур
 Қонақ келсе арық сойма
 Хәр ким
 Нәсийхат
 Керекти
 Болмас

Юмор-сатиралық қосықлар

Керек (Қой келип суўса)
 Куп кәкир
 Қызлары ким
 Қызлары жүк алдында
 Қашқаш
 Ала қус

Дүйсен кандекли
Керәкти
Қатша
Айзадаға
Қораз кемпирге
Үзилдикке
Мадаўар

Поэма

Бозатаў

Айтыслар

Әжинияз бенен қыз айтысы
Әжинияз бенен қыз Меңештиң айтысы

Сөзлик хәм комментарий (А. Муртазаев)